

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
TAR-YL-2013-0003**

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ EĞİTİM ANLAYIŞI
(1950-1960)**

HAZIRLAYAN

Zehra TAŞDÖVEN

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Tanju DEMİR

AYDIN-2013

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
TAR-YL-2013-0003**

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ EĞİTİM ANLAYIŞI

(1950-1960)

HAZIRLAYAN

Zehra TAŞDÖVEN

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Tanju DEMİR

AYDIN-2013

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Tarih Ana Bilim Dalı Tarihi Programı öğrencisi Zehra TAŞDÖVEN tarafından hazırlanan **Demokrat Parti Dönemi Eğitim Anlayışı (1950-1960)** başlıklı tez, 02.09.2013 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

<u>Unvanı, Adı ve Soyadı</u>	<u>Kurumu</u>	<u>İmzası</u>
(Başkan) Yrd. Doç. Dr. Tanju DEMİR	Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü	
Yrd. Doç. Dr. Günver GÜNEŞ	Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü	
Yrd. Doç. Dr. Adil Adnan ÖZTÜRK	Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu yüksek lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun sayılı kararıyla tarihinde onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Fatma Neval GENÇ

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı : Zehra TAŞDÖVEN

İmza :

YAZAR ADI-SOYADI: Zehra TAŞDÖVEN

BAŞLIK: Demokrat Parti Dönemi Eğitim Anlayışı (1950-1960)

ÖZET

Milli Mücadelenin kazanılmasının ardından Cumhuriyet ilan edilmiş ve bundan sonra bütün toplumsal yapıları yeni baştan düzenleme çalışmaları başlamıştır. Atatürk ile başlayan bu çalışmalar İsmet İnönü Dönemi'nde de devam etmiştir. İlerleyen dönemlerde tek parti döneminin getirdiği sorunlar siyasi hayatın yanı sıra diğer alanlarda da kendini göstermiştir. Bu dönemde yaşanan II. Dünya Savaşı'nın iç ve dış etkilerinin sonucunda yaşanan gelişmeler farklı düşünceleri de beraberinde getirmiştir. Bundan sonra çok partili hayata geçme denemeleri yapılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi içinde ortaya çıkan bu farklı görüşlerin artmasıyla oluşan muhalefet grup, Demokrat Parti'yi kurmuştur. 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimlerde de en çok oyu alarak iktidara gelmiştir. DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye'de çok partili yaşam ve farklı bir dönem başlamıştır.

DP, iktidar olduktan sonra siyasi, sosyal, ekonomi konularında farklı görüşler ortaya koymuştur. Eğitimde CHP dönemine göre sayısal olarak gelişmeler olmasına rağmen nitelikli ve ilkel eğitim anlayışından vazgeçilmiştir. Halk desteğini almak için ise özellikle laiklik konusunda tavizler verilmiş, fakat bu tavizler Cumhuriyetin temel ilkelerinin ve Atatürk devrimlerinin sarsılmasına neden olmuştur. Aynı zamanda İmam-Hatip okullarının ülke genelinde açılmasını sağlamış ve ilerleyen dönemde çıkarını korumak için tarikatların bu okullarda hakimiyet kurmasına ses çıkarmamıştır.

İlkeli eğitim yerini seçmenlerin isteklerine yönelik popülist eğitime bırakarak daha çok okul açmak şeklinde plansız ve altyapısız öğretim kurumlarının çoğalmasına yol açmıştır. Aynı zamanda dönemin en güçlü Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri ABD'den eğitimciler davet ederek eğitim konularında planlama yapmak üzere raporlar hazırlatmıştır. Böylece Amerikan Ekolü bir eğitim altyapısız ve yetersiz personelle uygulanmaya başlanmıştır. Cumhuriyet döneminin atılımları olan Köy Enstitüleri ve Halk Evleri kapatılmış ve bunda da ideolojik tepkilerle geçmişle hesaplaşma mantığı ön

plana çıkarılmıştır. Milli Eğitim politikasında birbirinin devamı olmayan çalışmalar ile Türkiye'nin özellikle kültürel alanda yavaşlamasına neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler:

Milli Eğitim Politikaları, Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, Tefik İleri

NAME: Zehra TAŞDÖVEN

TITLE: The Understanding of Education in the Period of Democratic Party (1950-1960)

ABSTRACT

Gaining the national Struggle, the Republic has been declared and all social structures all over again after this arrangement work. The Works in Atatürk's era continued in İsmet İnönü's period, as well. In later periods, problems arising from the period of one-party political life showed it in other areas. During this period, as a result of the developments in the internal and external effects of World War II brought about different ideas. After that multi-party system tests were attempted. Increases in the different views that emerged from the Republican People's Party formed the opposition group established the Democrat Party. Held on May 14, 1950 came to power by taking the most votes in the general election. By the help of DP's coming power in Turkey began a period of life and different.

DP, after the ruling political, social and economic issues revealed different opinions. Despite advances in digital quality education compared to the CHP's era, and a principled and qualified understanding of education was abandoned. Concessions granted for the support of the public, especially the issue of secularism, but this compromises the fundamental principles of the Republic and Atatürk's reforms led to shake. It also allowed the opening of Islamic Religious schools across the country and in the following period, these schools are maintained to protect the interests of religious orders not led to establish a sound.

Qualified education left its place to a populist education system depended on principle's demands, and it lead to increase in the number of the unplanned and noun foundational education associations. At the same time, the most powerful Minister of Education, Tevfik İleri made some reports been prepared by inviting the educators to the country for reporting and planning. Thus, the American School infrastructure and

inadequate staff training was being started to be implemented. Village Institutes and Public Houses, which are breakthroughs of the Republican Era, were closed and it was put forward that the sense of revenge with the help of responses about ideology. Education policy lead to deceleration especially in the area of cultural because of the interlocutory studies.

Key Words;

Republican People's Party, Democratic Party, National Education Policy, Tevfik İleri

ÖNSÖZ

Cumhuriyet'in ilanından sonra yeni kurulan Türkiye, bir dizi inkılâp hareketlerine başlamıştır. Atatürk önderliğinde yapılan bu inkılâplar Türkiye'nin her alanda gelişmesini sağlamış ve Türkiye'yi uluslararası alanda saygın bir konuma getirmiştir. Ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle siyasi alanda karşımıza çıkan değişimler, bu savaşın dünyada bıraktığı izlerin bir izdüşümünün Türkiye'de de çok etkili olduğunu göstermektedir. Özellikle siyasi hayatta etkisini hissettiren bu değişim diğer sosyal, ekonomi ve eğitim alanlarında da çeşitli gelişmelere yol açmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası aşırı milliyetçiliğin dünyada yenilmesi ve parlamenter demokrasinin gündeme gelmesinin yanında iki kutuplu dünyanın ortaya çıkışı gibi nedenler Türkiye'yi yeni politik rüzgârların etkisine sokmuştur. 1945 sonrası oluşan bu iki kutuplu dünyada Türkiye tercihini Batı demokrasilerinden yana kullanmıştır.

1923'ten beri tek parti olarak ülkeyi yöneten CHP, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde iktidarı DP'ye devretmiş, böylece Türkiye'de yeni bir dönem de başlamıştır.

DP, iktidar olduktan sonra CHP dönemindeki gibi eğitime ayrı bir önem vermiştir. Hükümet programlarında öncelikle ilköğretim konusuna değinmiş ve devamında dönemin şartlarına göre eğitim kurumlarıyla ilgili değişiklikler yapmıştır. İktidarda kaldığı sürece iki kez Milli Eğitim Şûrası toplanmıştır. Ancak eğitim alanında yapılan çalışmalar daha çok CHP dönemindekileri ortadan kaldırmak ve bunların yerine yeni kurumlar meydana getirmek olmuştur. Öncelikle CHP döneminde açılan Halkevlerini, Halkodalarını ve de siyasi amaç taşıdığını düşündükleri Köy enstitülerini kapatmıştır. Atatürk döneminde kısıtlanan din eğitimine serbestlik getirmiş ve imam-hatip okullarının açılmasına neden olarak Türkiye'nin laik yapısına darbe vurmuştur.

Eğitim sisteminde görülen bu istikrarsızlıklar Milli Eğitim Politikasında kırılmaları meydana getirmiştir. Yapılan çalışmaların bir süre sonra yine aynı kişiler tarafından değiştirilmesi, kaldırılan kurumların yerine benzer kurumların kurulması eğitimde ilerlemenin olmasını engellemiştir.

Çalışmanın temel amacı DP Dönemi öncesi ve DP döneminde eğitim alanında yapılan uygulamaları ele almak, bu uygulamaların amacına ne kadar ulaştığını ortaya çıkarabilmektir. Çünkü DP, kendinden önceki hükümetlerin eğitim çalışmalarına sürekli

eleştirel bir tavırla yaklaşmış, iktidara geldiğinde ise bunları kendi politikası yönünde değiştirmeye çalışmıştır. Yapılan bu çalışmada da Atatürk ile başlayan eğitim seferberliğinin DP dönemine kadar çeşitli şekillere büründüğü ve DP döneminde ise farklı uygulamaların ortaya çıktığı görülmüştür. Özellikle laiklik ilkesinden ödünler verilmesi, plansız ve istikrarsız olan Milli Eğitim Politikasının araştırılmasını zor bir duruma getirmiştir.

Tez konusunu belirlemede öncelikle öğretim elemanı oluşum etkili olmuştur. Ancak; bu konuda çalışma yapmaya beni teşvik eden ilk danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Dilşen İnce ERDOĞAN'dır. Kendisine teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmamamız esnasında kendisinin Ankara'ya geçici bir görevle gitmesi nedeniyle ne yazık ki, kendisiyle tezi tamamlamak mümkün olamadı. Yerine atanan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Tanju DEMİR, tez çalışmamı sonuçlandırmada yardımlarını esirgemeyip, bana yol gösterdi; ayrıca konuyla ilgili uzmanlara yönlendirdi. Kendisine özellikle teşekkürlerimi sunarım. Hocamın yönlendirmesiyle büyük yardımlarını gördüğüm Yrd. Doç. Dr. Adil Adnan ÖZTÜRK'e, Yrd. Doç. Dr. Günver GÜNEŞ'e, ve çalışmamı hazırladığım sürede manevi desteğini esirgemeyen Arş. Gör. Dr. Aysun SARIBEY HAYKIRAN'a ayrıca bu zorlu dönemimde her an yanımda olan, bana inanan aileme ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Zehra TAŞDÖVEN

02/ 09/ 2013

AYDIN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR VE SİMGELER	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
EKLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. CUMHURİYET DÖNEMİNDE EĞİTİM POLİTİKALARINA KISA BİR BAKIŞ (1923-1946)

1. 1. Cumhuriyetin Kurulduğu Yıllarda Eğitim (1923-1938).....	7
1. 2. Atatürk Dönemi Sonrası Eğitim (1938-1950)	12
1. 2. 1. İsmet İnönü Dönemi Eğitim Politikası.....	19
1. 2. 2. Çok Partili Sisteme Geçiş Döneminde Eğitim	29
1. 2. 3. Demokrat Parti'nin Kuruluşu	31
1. 2. 4. Demokrat Parti'nin Eğitim Politikası	32

İKİNCİ BÖLÜM

2. DEMOKRAT PARTİ'NİN EĞİTİM POLİTİKASININ TEMELLERİ

2. 1. Demokrat Parti'nin İktidar Olması.....	36
--	----

2. 2. Demokrat Parti Hükümetlerinin Eğitim Politikaları.....	38
2. 2. 1. Birinci Menderes Hükümeti'nde Eğitim (22 Mayıs 1950 - 9 Mart 1951).....	38
2. 2. 2. İkinci Menderes Hükümeti'nde Eğitim (9 Mart 1951- 17 Mayıs 1954).....	41
2. 2. 3. Üçüncü Menderes Hükümeti'nde Eğitim (17 Mayıs 1954- 9 Aralık 1955).....	42
2. 2. 4. Dördüncü Menderes Hükümet'inde Eğitim (9 Aralık 1955- 25 Kasım 1957)	44
2. 2. 5. Beşinci Menderes Hükümeti'nde Eğitim (25 Kasım 1957- 27 Mayıs 1960).....	44
2. 3. Demokrat Parti Dönemi Eğitim Şûraları	45
2. 3. 1. V. Milli Eğitim Şûrası (5-14 Şubat 1953)	46
2. 3. 2. VI. Milli Eğitim Şûrası (18-23 Mart 1957)	49
2. 4. Eğitim Şûralarında Alınan Kararların Uygulamaya Konması	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ EĞİTİM ANLAYIŞININ OLUŞUMU VE GELİŞİMİ

3. 1. Demokrat Parti Dönemi'nde Eğitim Politikalarının Şekillenmesi (1950-1960)	54
3. 1. 1. Okul Öncesi Eğitim	54
3. 1. 2. İlköğretim	57
3. 1. 3. Ortaöğretim.....	60
3. 1. 4. Din Eğitimi	65
3. 1. 4. 1. İmam-Hatip Okullarının Yeniden Açılması.....	69
3. 1. 5. Mesleki ve Teknik Eğitim	71
3. 1. 6. Öğretmen Yetiştirme Politikası	74
3. 1. 6. 1. Öğretmen Okulları	75

3. 1. 6. 2. Köy Enstitülerinin Kapatılması.....	78
3. 1. 7. Yükseköğretim	82
3. 1. 7. 1. Demokrat Parti Dönemine Kadar Yükseköğretim	82
3. 1. 7. 2. Demokrat Parti Dönemi Üniversiteler İle İlgili Gelişmeler	86
3. 1. 8. Ülkeye Gelen Yabancı Uzmanlar ve Bunların Demokrat Parti Eğitim Politikalarına İlişkin Görüşleri ve Faaliyetleri	90
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA	103
EKLER.....	115
ÖZGEÇMİŞ.....	124

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.t.	: adı geçen tez
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
bkz.	: bakınız
c.	: cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: çeviren
DP	: Demokrat Parti
E	: Erkek
EÜ	: Ege Üniversitesi
K	: Kadın
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MKP	: Milli Kalkınma Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
s.	: Sayı
ss.	: sayfa
T	: Toplam
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo-1: 1939-1940, 1940-41 Yılları Ders Dönemlerine Ait Eğitim İstatistiği.....	16
Tablo 2: 1939-1943 Yılları Arasında Maarif Bütçesi	17
Tablo-3: Resmi ve Özel İlkokullarda Sayısal Gelişmeler (1940-1950).....	19
Tablo-4: CHP Hükümetleri ve Milli Eğitim Bakanları	20
Tablo-5: CHP Dönemi İlköğretim Alanındaki Sayısal Görünüm	25
Tablo-6: CHP Dönemi Ortaokullar Alanındaki Sayısal Görünüm	26
Tablo-7: CHP Dönemi Liseler Alanındaki Sayısal Görünüm.....	27
Tablo-8: CHP Dönemi Mesleki ve Teknik Okullar Alanındaki Sayısal Görünüm.....	28
Tablo-9: CHP Dönemi Yükseköğretim Alanındaki Sayısal Görünüm	29
Tablo-10: DP Hükümetlerinde Görev Yapan Milli Eğitim Bakanları	38
Tablo-11: DP Döneminde Ana Okulları, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları	56
Tablo-12: DP Döneminde İlköğretim Alanındaki Sayısal Görünüm.....	60
Tablo-13: DP Dönemi Ortaokullar Sayısal Görünüm.....	62
Tablo-14: DP Dönemi Liseler Sayısal Görünümü	64
Tablo-15: DP Dönemi Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Sayısal Görünümü.....	73
Tablo-16: DP Dönemi Yüksek Öğretim Sayısal Görünüm	89

EKLER LİSTESİ

EK-1: Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu'nun İlköğretim ile ilgili beyanı	117
EK-2: Demokrat Parti'nin seçimleri kazanması.....	118
EK-3: Milli Eğitim Bakanı Nuri Özsan'ın vekâleti.....	119
EK-4: Demokrat Parti'nin kuruluşu	120
EK-5: Ege Üniversitesi'nin açılması	121
EK-6: Yeni İlköğretim Kanunu Tasarısı	122
EK-7: Ortaokullarda din eğitim kararı	123
EK-8: Ortaokullarda din eğitimi.....	124

GİRİŞ

Eğitim, bireye bilgi ve beceri kazandıran, bireyin topluma uyum sağlamasını amaçlayan etkinliklerin tümüne verilen ortak bir isimdir. Aynı zamanda bireylerin toplumun standartlarını, inançlarını ve yaşama yollarını kazanmasında etkili olan tüm sosyal süreçlerdir. Kişinin yaşadığı toplum içinde değeri olan, yetenek, tutum ve diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçlerin tümüdür. Bu süreç, bireyin hayatı boyunca devam eder ve bu yolda, birçok faktörlerden de etkilenir. Bu faktörler ise toplumun sahip olduğu kültür, dini inanış, adetler, tarihsel birikim ile bireyin çevresi ve ailesidir.

Eğitim, toplumların ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Hatta toplum hayatındaki etkisi ile diğer kurumların önüne de geçebilmektedir¹. Bu nedenle eğitim, bir toplumun yükselmesinde oldukça etkilidir. Fakat bunun yanında bazen de toplumun geri kalmasında da önemli bir rol oynamaktadır². Atatürk'ün şu sözü ise bu bağlamda eğitimin önemini bir kez daha vurgulamaktadır: *“En önemli, en esaslı nokta eğitim meselesidir. Çünkü eğitim bir milleti ya hür, bağımsız, şanlı, yüce bir toplum halinde yaşatır, ya da bir milleti esarete ve sefaletle terk eder³.”*

İçinde yaşadığımız teknolojik çağda, insanların hem doğal hem de sosyal çevresine uyumun sağlamasında en etkili yol şüphesiz yine eğitimidir⁴. Aynı zamanda siyasal düzen ve de ülke yönetiminde de eğitimin etkisi hayli büyüktür. Çünkü demokratik rejimi benimseyen ülkelerde, düzenli bir eğitim sisteminin oluşturulması görevi siyasal otoriteyi elinde bulunduran kişi ve gruplara verilmiştir. Cumhuriyet döneminde demokratik, çoğulcu parlamenter sistemi benimseyen ülkemizde de, bu görev Türk milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne, Cumhuriyet Hükümetlerine, Milli Eğitim Bakanlığına ve dolayısıyla Milli Eğitim Bakanına verilmiştir. İşte bu görev ve sorumluluğun yerine getirilmesinde ve başarılmasında, Milli Eğitim Bakanlığı görevini yürüten kişilerin çok önemli rolleri olmuştur⁵.

¹ Salih Özkan, *Türk Eğitim Tarihi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008, ss. 1.

² Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, ss. 9.

³ Mustafa Kemal Atatürk, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, c. 2, Ankara, 1997.

⁴ Erdoğan Başar, *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2004, ss. 17.

⁵ Erdoğan Başar, *a.g.e.*, ss. 22.

Demokratik bir toplumda eğitimciler, geniş eğitsel gereksinimler ile demokratik gereksinimler arasında bir belirleme yapmak zorunda kalır. Bu gereksinimleri aşmada ideolojiler, güçleri değiştiren siyasal hareket ve ekonomik gelişmelerle karşı karşıyadır. Siyasal düzenle yakından ilişkili olduğu için eğitim, bireylerin yetenekleri, öğretim yöntemleri, eğitim sisteminin yapısı ve istenen ürünle ilgili olan öğeleri birbirine bağlayan ideoloji ile ilişkili olmak durumundadır. Demokratik ilkeler toplumda hem farklılıklar hem de kabul edilen şeyler için ideolojik ve kurumsal ön koşullar yaratır⁶.

Eğitim ve insan yetiştirme düzeni, bulunduğu toplumun sosyal, ekonomik, politik, kültürel yapısı ve mirasıyla oldukça yakın ve karmaşık ilişkiler içinde şekillenmektedir. Ekonomik ve politik karar verme mekanizmalarına egemen olan güçler ve toplumun yönetiminde söz sahibi olan kesimler, kendi seçimleri ve çıkarları doğrultusunda eğitim düzenini şekillendirme yarışına girerler⁷.

Devletin en önemli görevlerinden biri ise eğitim ile bireyleri bir forma sokmaktır. Bu amaçla çoğunlukla yüksek düzeyde uygarlık yaratmak, geniş kitlelere uygarlık ve ahlaki duygular aşlamak, ekonomik anlamda üretim araçlarının sürekliliğini sağlamak böylece yeni bir insan tipi yaratmaktır⁸. Bunun sonucunda Türk Milli Eğitim Sistemi, Türk toplumunu çağdaş ve uygarlık düzeyine ulaştıracak nesilleri yetiştirmek azminde ve kararlılığında olmak zorundadır. Belirlenen bu amaçların gerçekleştirilmesinde, geçmişin birikimlerinden ve tecrübelerinden de yararlanılması, sürekli çeşitlenen ve derinleşen günümüz eğitim sorunlarının çözümü için de son derece önemlidir⁹.

Cumhuriyet dönemi eğitim alanında yapılanların anlaşılabilmesi için öncelikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki eğitim ve öğretim çalışmalarını, batılılaşma hareketlerini anlamak gerekmektedir.

Osmanlı Devleti 13. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu'da kurulmuş ve 16. yüzyıla gelinceye kadar üç kıtaya egemen olmuştur. Bu süreçte kendi üstünlüğüne duyduğu güvenle dış dünyaya kapılarını kapadığı için gelişmeleri görememişlerdir.

⁶ İsmail Güven, *Türkiye'de Devlet, Eğitim ve İdeoloji*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2000, ss. 43.

⁷ Fatma Gök, "75 Yılda İnsan Yetiştirme Eğitim ve Devlet", *75 Yılda Eğitim*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 1.

⁸ İsmail Güven, *a.g.e.*, ss. 46.

⁹ İskender Okudan, *Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, ss. 23.

Fakat askeri alandaki başarıların yerini yenilgiler almaya başladığı zaman çözüm yolları aramışlardır¹⁰.

Avrupa’da yaşanan Rönesans, Reform hareketleri ve bunun devamında yapılan Coğrafi Keşifler ile ticaret yollarının değişmesi gibi yaşanan önemli olaylar da Osmanlı Devleti’nde pek yankı uyandırmamıştır. Fakat toprak kayıplarının artması ve dış baskılar sonucunda devleti ayakta tutmak amacıyla batılılaşmaya girişilmiştir.

Batılılaşma politikasındaki ilk bilinçli girişim, 18. yüzyılın başlarında askeri kurumların batı örneğinde düzenlenmesidir. Lale Devri olarak anılan dönemde Avrupa’ya ilk elçilik heyeti gönderilmiş ve böylece Avrupa’nın üstünlüğü ve onu tanımanın gerekliliği, yavaş yavaş kabul edilmeye başlanmıştır. Ancak Osmanlı yöneticileri, uzun süre Avrupa’nın üstünlüğünün gerçek nedenlerini kavrayamamışlar ve askeri alandaki çalışmaların yeterli olacağını ve bozulmanın önleneceğini düşünmüşlerdir. Bunun yeterli olmadığı anlaşıncı da diğer alanlara yönelme başlamıştır.

III. Selim dönemi batılılaşma çalışmalarında önemli bir aşamadır. Nizam-ı Cedid adıyla yeni bir ordu kurulmuş, Avrupa’da daimi elçilikler açılmıştır. Osmanlı Devleti bu dönemde gerçekleşen Fransız Devrimi’ni Avrupa sorunu sayarak kendi ülkelerini tehdit etmeyeceğini düşünmüştür. Bu yüzden reformlar ilk planda askerî alanda ele alınmış ve daha sonra tıp ve teknik alanlarda gerçekleştirilmeğe çalışılmıştır. Eğitim alanında III. Selim’den farklı olarak II. Mahmud döneminde ilk büyük eğitim reformları için adımlar atılmıştır. II. Mahmud, daha çok askerî ve sivil idarenin yeniden düzenlenmesinin zorunluluğu karşısında ilk önce yüksek okul düzeyinde bu reformları yapmayı gerekli bulmuştur. Bu yüzden de 1834’te Mekteb-i Ulûm-i Harbiye adı altında bir askerî okul ve daha sonra da ticaret okulunu kurmuştur. Ayrıca III. Selim zamanında temeli atılan Deniz Harp Okulunu geliştirmiştir.

Tanzimat devrine girildiğinde, II. Mahmud’un öğretim sisteminde yapmak istediği reform hareketlerini yüksek okul düzeyinde başlatmış olmasının hatalı olduğu anlaşılmıştır. Çünkü ilkokul düzeyinde öğrencilere verilen bilgilerin çok yetersiz olduğu görülmüş, dolayısıyla Tanzimat’la beraber bu kez eğitimdeki reform hareketleri en önce ilkokul seviyesine indirilmiştir.

¹⁰ Esman Torun, *II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye’de Kültürel Değişimler -İç ve Dış Etkenler- (1945-1960)*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2006, ss. 56.

İlk ve orta öğretimde yapılan, yapılmağa çalışılan bu reformların da yerine oturmadiğı, çok kısa bir zaman sonra ortaya çıkmıştır. Bunun tek sebebi de bu dersleri öğrenciye verecek olan hocaların yeterli olmamalarıydı. Bu sebepten öğretmen yetiştiren bir okulun (Darül-muallimîn) açılması gerekli görülmüştür. Öğretmen okullarının açılışından çok kısa bir süre sonra da bir üniversitenin (Darül-fünûn) kurulması gündeme gelmiştir.

Eğitim sisteminde yeni bir gelişmeler 1909 tarihinden itibaren Genç Türkler tarafından uygulanmaya çalışılmıştır. Genç Türkler dinî ve özel okul ayrımını kaldırmamışlar, fakat özellikle Türkçeyi ve Türk kültürünü çok daha geniş bir alanda, Türk olmayan azınlıklarınki de dahil olmak üzere tüm okullarda yerleştirme yoluna gitmişlerdir. Fakat Osmanlı İmparatorluğunun karşı karşıya kaldığı Trablus, Balkan ve I. Dünya savaşları bu yapılması düşünülen yeniliklerin gerçekleştirilmesine engel olmuştur.

Atatürk'ün başlattığı ve yeni bir Türk devletinin kurulmasına yol açan Kurtuluş Savaşı sırasında ve sonrasında Türk toplumunda bu eğitim yenileşme hareketleri durmamış ve Türk toplumunun daha ileri bir seviyeye gelebilmesi için eğitim bir rehber olarak alınmıştır. Atatürk'ün eğitime verdiği önemin pek çok sebepleri arasında ilk planda ekonomik ve kültürel yönden yeni Türk devletinin kurulmasını arzu etmesi yer almaktadır¹¹.

İşte bu nedenle Milli Mücadele döneminde bile Mustafa Kemal Paşa, bir yandan yurdun savunmasını için uğraşırken bir yandan da eğitim ile ilgilenmeyi de ihmal etmemiştir. 16-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Ankara'da toplanan Maarif Kongresi bu durumun en açık göstergesidir. Köklü toplumsal değişimler yaşayan başka toplumlarda olduğu gibi Türkiye'de de ulus-devlet kurma sürecinde yeni toplumu ortaya çıkarmak için bilinçli insan gerekiyordu. Bu nedenle Cumhuriyet dönemi ile birlikte eğitim kurumlarında da önemli düzenlemelere gidilmiştir. İşte bu nedenle Kurtuluş Savaşı yıllarında toplanan Maarif Kongresi'nin temel konusu da bunların gerçekleştirilebilmesi için orta öğretim kurumları ve programları olmuştur.

Atatürk, Ulusal kurtuluş savaşının kazanılmasından sonra İzmir'de bulunduğu sırada kendisine sorulan, *“çok yoruldunuz herhalde, çiftliğinize çekilir dinlenirsiniz”* sorusuna yanıtı şöyledir: *“Hayır, asıl savaş şimdi başlayacak... Bu savaş, cahilliğe ve*

¹¹ Atatürk'ün Eğitim ve Üniversitelere Bakış Açısı, <http://atam.gov.tr/ataturkun-egitim-ve-universitelere-bakis-acisi/> (23.08.2013)

gericiliğe karşı yapılacaktır.” demiştir¹². Bu söz Atatürk’ün yapılacak işlerin en önüne eğitimi koyduğunu açıkça göstermektedir. Bu mücadele, Türk ulusunu dünya milletleri arasında hak ettiği yere getirmeyi, çağdaşlaştırmayı ve ileri uygarlık düzeyine ulaştırmayı amaçlıyordu. Bu savaşı kazanabilmenin tek yolu da bilim ve teknolojide ilerleme ile yani çağdaş eğitim ile mümkündü.

Atatürk’ün ölümünden sonra Milli Şef unvanı ile göreve gelen İsmet İnönü Döneminde de eğitim ile ilgili çalışmalar devam ettirilmeye çalışılmıştır. Çok partili hayata geçiş ile birlikte Türkiye yeni bir döneme girmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi içinde yaşanan gelişmeler üzerine Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından 7 Ocak 1946 yılında Demokrat Parti kurulmuş ve Türkiye çok partili hayata geçmiştir. Bunun devamında ise 1950 seçimlerinde DP seçimleri kazanarak, 27 yıllık CHP idaresine son vermiştir. DP tek partili yönetimden farklı bir yönetim sergilemiştir ve bu farklılık toplum hayatının en önemli meselelerinden biri olan eğitim alanında da kendini göstermiştir. Türkiye’de okulöncesi, ilköğretim, orta öğretim ve yükseköğretim eğitimlerine yönelik olarak her türlü iyileştirmelerin yapılması için çalışılmış ve devamında ise diğer ülkelerde bu alanda yaşanan gelişmeler takip edilmiş, konunun uzmanlarının ülkeye getirilmesiyle de gerekli eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın yapılmasındaki amaç ise DP’nin iktidarı süresince (14 Mayıs 1950-27 Mayıs 1960) eğitim sistemiyle ilgili yaptıklarını diğer çalışmalardan biraz farklı olarak bir bütün şeklinde ele almak olmuştur. Okulöncesi eğitimden başlayarak, ilköğretim, orta öğretim, din eğitimi, halk eğitimi ve yükseköğretime kadar olan eğitim kademelerinde uygulanan ve uygulanmaya çalışılanlar incelenmeye çalışılmıştır.

Aynı zamanda bu çalışmada CHP’nin uygulamış olduğu eğitim politikalarından ve bunun etkilerinden de bahsedilmiştir. Çünkü DP öncesinde uzun bir dönem iktidarda kalan bu parti, eğitim sisteminin temelini atmıştır. Devamında DP’nin, CHP’den devraldığı eğitim kurumlarına karşı yaklaşımı üzerinde durulmuştur. Burada görülen ise DP döneminin eğitim anlayışının CHP’den farklı olduğudur. Örneğin, Atatürk döneminde açılmış olan Halkevleri 1951 yılında kapatılmış ve İnönü döneminde açılan Köy Enstitüleri de 1954’te aynı şekilde kapatılarak öğretmen okullarına dönüştürülmeye çalışılmıştır. Ayrıca DP, din eğitimi ile ilgili olarak da iktidara gelmeden önce sözler

¹² http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/ataturk_aras_02.php. (11.04.2013)

vermiştir. Bu yüzden iktidar olunca öncelikli konularından biri din eğitimi olmuştur. Bu alanda öncelikle CHP'nin izinden gitmiş fakat daha sonra farklı bir politika izlemiş ve din eğitimiyle ilgili asıl amaçlarını gerçekleştirmeye başlamıştır. CHP'nin başlattığı seçmeli din dersleri zorunlu hale getirilmiştir. Din eğitimi ise özellikle köylü vatandaşların ilgisini çekmiştir. İşte bu çalışma iki partinin eğitim politikalarının farklı olduğunu göstermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. CUMHURİYET DÖNEMİNDE EĞİTİM POLİTİKALARINA KISA BİR BAKIŞ (1923-1946)

1. 1. Cumhuriyetin Kurulduğu Yıllarda Eğitim (1923-1938)

Osmanlı Devleti, XVII. yüzyıla kadar devleti yönetecek elit tabakayı kendi eğitim kurumlarında yetiştirmiştir. Ancak bu yüzyıldan itibaren eğitim kurumlarında meydana gelen eksiklikler çağın gereklerine uygun olarak çözümlenememiştir. Yine çağdaşı olan devletlerdeki yeni buluş ve gelişmeleri yeterince takip edememiş ve bu gelişmeleri kendi ülkesine transfer edemediği gibi toplumun bu doğrultuda ilerlemesini ve bu dünyaya uyum sağlamasını da engellemiştir. Osmanlı Devleti, eğitim sistemindeki bu aksaklıkları köklü tedbirlere yönelerek çözümleyemediği için iç ve dış politikayı güçlü bir biçimde yürütecek dirayetli padişahlardan ve devlet adamlarından yoksun kalmıştır. Eğitim yetersizliğinin bir başka olumsuz sonucu olarak, adli ve ekonomik sistem bozulmuş, askeri alanda da yeterli komutanlar yetişememiştir. Bütün bunların doğal bir sonucu olarak da toprak kayıpları başlamıştır.

18. yüzyıldan itibaren, eğitim sistemindeki aksaklıkları gidermek amacıyla, yanlış teşhislerden kaynaklanan geçici tedbirlerle, eğitim sistemindeki aksaklıklar giderilmeye çalışılmış, fakat bu tedbirler etkili ve uzun ömürlü olamamıştır¹³.

Milli Mücadele döneminin en yoğun günlerinde ise ülkenin eğitim sorunlarının yakından izlendiği görülmektedir. Atatürk'ün 1919 yılında Samsun'a çıkmasıyla başlayan ve Cumhuriyetin ilan edilmesiyle büyük hız kazanan köklü toplumsal değişim ve dönüşüm sürecinde Tek Parti iktidarı, eğitime başat bir rol yüklemiştir. Köklü toplumsal değişim ve dönüşüm yaşayan başka toplumlarda olduğu gibi Türkiye'de de ulus-devlet kurma sürecinde, yeni toplum yaratmak ve yaratılan yeni toplumunun ihtiyaçlarına ve değerlerine uygun yeni insanı yetiştirmek zorunlu olmuştur¹⁴.

¹³ Abdurrahman Boran, "Cumhuriyet Döneminde Eğitimde Meydana Gelen Gelişmeler", *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 9, Kayseri, 2000, ss. 304.

¹⁴ Fatma Gök, *a.g.m.*, ss. 5.

Milli Mücadele Döneminin önder kadrosu, bir yandan imkânlar el verdiği ölçüde yeni devlet için gerekli olan eğitim teşkilatını oluşturmaya çalışırken, diğer bir yandan da eğitimin sorunlarını belirlemek ve bunlara çözümler üretmek üzere çeşitli yollar aramıştır. Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından çok kısa bir süre sonra 2 Mayıs 1920 tarihinde TBMM'de 3 sayılı yasayla İcra Vekilleri Heyeti'nin kurulması kabul edilmiş ve bu ilk örgütlenmede Maarif Vekâleti de yer almıştır¹⁵. İşte bugünkü eğitim sisteminin temelleri 1920'lerin başında atılmıştır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişin tarihsel anlamının değerlendirilmesi, yeni kurulan bu eğitim sistemini kavrayabilmek açısından önemlidir¹⁶.

Ülkeyi halkla kurtaran, halk için yeni devlet kuran, devrimler yapan, Cumhuriyeti Türk gençliğine emanet eden büyük Önder; bir bakıma güçlü, etkin, yapıcı ve halka dönük bir eğitim sisteminin zorunluluğunu da belirtmektedir. 17 yıl eğitim üstüne düşünmüş, konuşmuş, Cumhuriyetten, devrimlerden önce ve sonra bu ana soruna öncelik vermiş, çağdaş eğitimin yön ve yöntemlerini göstermiştir¹⁷. Büyük Önder Atatürk'e göre eğitim; özgür ve ulusal bir devlet kurmak, yeni Türk liderlerini yetiştirmek ve çağdaş bir toplum oluşturmak için en önemli araçtır. Bu nedenle Atatürk için eğitim, devletin en önemli ve vazgeçilmez bir göreviydi. Medrese eğitiminin de bu amaçları gerçekleştirmede engel olduğu inancındaydı¹⁸. Çünkü imparatorluktan yeni Türkiye'ye miras kalan ve laik okullar yanında varlıklarını devam ettiren medreseler, tutucu çevrelere kaynak sağlayarak, buralara destek oluyorlardı. Bu bozulmuş kurumlar, pek çok yeniliğe karşı koyuyorlar ve yapılacak olan uygulamaları da güçleştiriyorlardı¹⁹.

Cumhuriyet dönemi eğitim anlayışında özellikle milli unsurlar esas alınmıştır. Atatürk, *"Bizim eğitim sistemimiz eskisinden farklı olacaktır. Milli olacaktır. Milli dehamız, ancak milli kültürümüz aracılığıyla geliştirilebilir"*²⁰. diyerek, bu konudaki görüşlerini açıkça ortaya koymuştur. Bu durumda, okulun eğitim ve öğretimde bir merkez olarak ele alınıp değerlendirilmesi ve çocuklarımızın buralarda verilecek

¹⁵ Necdet Sakaoğlu, "Milli Eğitim Bakanlığı'nın Merkez Örgütü", *75 Yılda Eğitim*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1999, ss. 111.

¹⁶ Fatma Gök, *a.g.m.*, ss. 5.

¹⁷ Şevket Gedikoğlu, *Kemalist Eğitim İlkeleri Uygulamalar*, Çağdaş yayınlar, İstanbul, 1978, ss. 7.

¹⁸ Frey Frederick W., *Arms and the Man in Turkish Politics, Land Reborn*, 1960, ss. 215.

¹⁹ Frey Frederick W., *a.g.e.*, ss. 216.

²⁰ Cengiz Dönmez, "Atatürk'ün Eğitim ile İlgili Görüş ve Uygulamalarına Toplu Bir Bakış", *Gazi Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi*, c. 7, s. 1, 2006, ss. 100.

Türklük şuuru içerisinde yetiştirilmeleri, eğitimimizin bu niteliğinin gerçekleşebilmesi için hayati önem taşıyordu. Çünkü ancak okulun merkez alındığı bir ortamda ulusal değerlerimizi benimsemiş bireyler yetiştirmemiz mümkün olabilecektir. Bu ise bir ulus-devlet olan Cumhuriyetin varlığı ve yaşaması için son derece önemlidir. Atatürk’e göre eğitimimizin milli olması, aynı zamanda bağımsızlığımızın tam olmasının da garantisi olacaktır. Bu konuyla ilgili olarak “*Okul genç beyinlere, insanlığa hürmeti, millet ve memlekete muhabbeti, şerefi, istiklali öğretir. İstiklal tehlikeye düştüğü zaman onu kurtarmak için takibi muvafık olan en salim yolu belletir*”²¹.” diyerek okulun yeni eğitim sistemimizde üstleneceği rolü belirtmiştir.

Atatürk eğitimde, gerçekleştirilmesini yeni düzenin, devrimlerin gereği saydığı “Öğretim Birliği” sorunu üzerinde özenle durmuş, bu konuda sürekli çaba harcamıştır. Çünkü siyasi otoritesini dinsel değerlere dayandırmayan, devlet otoritesine bağlı yepyeni bir eğitim düzeni kurmanın ilk koşulu; eğitim görevini dinsel örgütün tekelinden kurtarmak zorunluluğunu gerçekleştirmektir. Bunun önemini Atatürk şöyle açıklar²²: “*Ulusumuzun, yurdumuzun eğitim kurumları bir olmalıdır. Ülkenin bütün evladı kadın-erkek aynı surette oradan çıkmalıdır.*”

Öğretim Birliği yani Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 3 Mart 1924’de çıkarılmıştır. Kültürün laik niteliğinin sağlanmasında önemli bir rol oynayan bu kanunla, bütün okullar Maarif Vekâlet’ine bağlanarak tek çatı altında toplanmış ve öğretimde ikiliğe son verilmiştir²³. Yasanın uygulanmasından sorumlu olan Maarif Vekili Vasıf Bey ise bir süre sonra adı geçen kanunda olmamasına rağmen medreselerin kapatılmasını sağlamıştır. Böylece eğitim ve öğretim birliği gerçek manada sağlanmıştır²⁴. Artık millî bir karakter alan Türk eğitim sisteminde, yabancı okulların işleyişi de düzenlemiştir. 2 Mart 1926’da Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun uygulanması için “Maârif Teşkilatı Hakkında Kanun” kabul edilmiştir. Bu kanun ile ilkokul parasız ve zorunlu hâle

²¹ Cengiz Dönmez, *a.g.m.*, ss. 101.

²² Şevket Gedikoğlu, *a.g.e.*, ss. 19.

²³ Esma Torun, *a.g.e.*, ss. 103.

²⁴ Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yayınları, Ankara, 1997, ss. 58-60; Şerafettin Yamaner, *Atatürkçü Düşüncede Ulusal Eğitim*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 129-132; Seçil Akgün, “Tevhid-i Tedrisat”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, ss. 37.

getirilirken, bir Dil Heyeti, Maârif Eminlikleri²⁵ ve Millî Talim ve Terbiye Dairesi kurulmuştur²⁶.

Eğitimin tüm halka eşit olarak verilebilmesi için gerçekleştirilen inkılâp hareketlerinden bir diğeri de Harf İnkılâbı'dır. Türk inkılâbının dayandığı millîleşmek ve çağdaş uygarlık düzeyine çıkmak düşüncesinin ürünü olan ve Cumhuriyet'in en köklü atılımlarından olan dil meselesinin çözümü amacıyla atılan ilk adım 28 Mayıs 1928'de sadece alfabeye ilgilenecek ilk Dil Encümeni'nin kurulması olmuştur. Arap alfabesinin yerine Türk alfabesinin kullanılması kararı da bir sonraki aşama olmuştur. Yeni harflere yönelik çalışmalar Cumhuriyet'in ilanından sonra kamuoyunda uzun süre tartışılmış olmakla birlikte, 1927'den itibaren resmîyet kazanmıştır. Böylece Atatürk, 9/10 Ağustos 1928'de Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Sarayburnu Parkı'nda tertip ettiği toplantıda Harf İnkılâbının başladığını açıklamıştır. 3 Kasım 1928 tarihli Türk Harfleri Hakkındaki Kanunun yürürlüğe girmesiyle, 1928 yılı Aralık ayından itibaren, resmî ve özel bütün Türkçe gazeteler ve dergiler yeni Türk harfleriyle çıkmaya başlamıştır. Türkçe yapılan öğretimde Türk harflerinin kullanılması ve eski harflerle basılmış olan kitapların kaldırılması yasalaşmıştır²⁷. Ayrıca 1 Ocak 1929 tarihinde Millet Mektepleri²⁸ açılmıştır. Halka önce okuma-yazma öğretme amacı güden bu mektepler ilerleyen dönemlerde yaşamak için lazım gelen diğer bilgileri de öğretme amacı gütmüştür. Bu sırada Türk Ocakları²⁹, Halkevleri³⁰ ve Halkodaları da okuma yazma

²⁵ *Maârif Eminliği*: mıntıkların eğitim işlerinde en sorumlu birimdi. Bu uygulamaya göre Türkiye 13 mıntıkaya ayrılmıştır: Ankara, İstanbul, Edirne, İzmir, Antalya, Konya, Adana, Gaziantep, Elazığ, Sivas, Van, Erzurum ve Trabzon.

²⁶ Bahattin Demirtaş, "Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, c. 1, s. 2, Ankara, 2008, ss. 161.

²⁷ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 190.

²⁸ *Millet Mektepleri*, iki kurs halinde örgütlenmiştir. A kursu dört aylıktır ve hiç okuma yazması olmayanlar, B kursu ise 2 aylıktır ve eski yazıyı okuyabilenler katılmıştır. 15-45 yaş arası okuma yazma bilmeyen tüm kadın ve erkeğe zorunlu tutulmuştur. İlhan Başgöz, *Türkiye'nin Eğitim Çıkması ve Atatürk*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1995, ss. 121.

²⁹ *Türk Ocakları*, 1912 yılında kurulmuş ve Türkçülük akımının gelişmesinde önemli katkılarda bulunmuştur. Kurtuluş Savaşı sırasında etkin bir rol oynayan bu kurumun çalışmaları Atatürk tarafından yakından izlenmiştir. Türk Ocakları, devrimlerin gerçekleştirilmesi sürecinde giderek eski düzenin, Saltanat ve Hilafet özlemi duyanların dayandıkları bir yer haline gelmiş ve işlevini kaybetmiştir. Bu nedenlerle 10 Nisan 1931 tarihinde kapatılmasına karar verilmiştir. Esmâ Torun, *a.g.e.*, ss. 107-108.

³⁰ *Halkevleri*, Türk Ocaklarının kapatılmasından sonra "Halkevleri" adıyla yeni bir örgütün kurulmasına karar verilmiştir. Halkevleri, 19 Şubat 1932'de 14 yerde açılmıştır. Recep Peker, ülkenin ulusal kültür alanında teşkilatlanmasını sağlayacak olan halkevlerinin amaçlarının, bilinçli, birbirini anlayan, kaynaşmış bir toplum yaratmak ve bütün vatandaşları ortak bir halk eğitimiyle geleceğe hazırlamak olduğunu ifade etmiştir. Esmâ Torun, *a.g.e.* ss. 108.

kursları düzenlemiştir³¹. Açılan bu kurumlar ile okur-yazarlık oranı hızla artış göstermiştir. Bu kursları bitirenler ise birer yetişkin olarak eğitim merkezlerinde göreve başlamışlardır. Bu çalışmaların bir devamı olarak da 17 Nisan 1940 tarihinde köy kalkınmasında eğitimi araç olarak kullanmayı amaçlayan Köy Enstitüleri³² kurulmuştur³³.

Yapılan bu çalışmalar, ilerleyen dönemde halkın okuma-yazma oranında çok önemli ilerleme sağlayamamıştır. Bu nedenle ilköğretim üzerinde önemle durulmaya başlanmıştır. Bu önem daha sonraki yıllarda da artarak devam etmiştir. İlk ve ortaokul programlarında Cumhuriyet rejiminin gereklerine göre düzenlemeler yapılmış ve böylece ilköğretimde çağdaş ve yaygın eğitimin oluşması için çalışmalar ortaya çıkarılmıştır³⁴.

Atatürk, bilim, teknik, edebiyat, güzel sanat alanlarında gelişmeyi, yücelmeyi, güçlü kuşakların yetiştirilmesini çağdaş okullardan beklemektedir. Skolastik Ortaçağ eğitim kurumlarından kesinlikle uzaklaşılmasını ister ve eğitim birliğinin bir önemli yanının da bu olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle ilköğretimden üniversiteye dek öğretim basamaklarının görevlerini ana çizgileriyle belirtmiştir. İlköğretimi bütün yurttaşlar için gerekli ve zorunlu bulmaktadır. Köylünün okur yazarlığını bilmezlikten kurtarılmasını önemle ister ve Ortaöğretimi de “*Ülkenin gereksindiği çeşitli iş ve sanat sahiplerini yetiştirmek ve yükseköğretime aday hazırlamak*” ile görevli saymıştır. Yükseköğretim ile ilgili “*Yarım önlemlerin kısır olduğunda kuşku yoktur. Bütün işlerimizde olduğu gibi, milli eğitimde ve kurulan üniversitede de köklü tedbirlerle yürümek, kesin kararımızdır.*” diyerek düşüncesini açıklamıştır³⁵.

Atatürk, eğitimin temel hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi, hem de bu hedeflere ulaştıracak eğitim politikalarını tespit etmek için çağdaş eğitimcilere 1924-34 yılları arasında altı adet rapor hazırlatmıştır. Hazırlanan bu raporlar doğrultusunda da, millî eğitimimizin çağdaş ilkelerini ortaya koymuştur.

³¹ M. Şakir Ülkütaşır, *Atatürk ve Harf Devrimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1991, ss. 66-69; Yusuf Çotuksöken, “Atatürk’ün Dil Devrimi ve Sonrası”, *Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil-Kültür-Eğitim*, Gazi Üniversitesinin 80. Yıl Armağanı, Ankara 2007, ss. 24-25.

³² Köy Enstitülerinde amaç, yetişecek öğrencilerin çağdaş bilgi ve becerilerle donatılmaları, üretken, fırsat eşitliği içinde yetenek ve eğilimlerine göre mesleklerini seçebilmiş, kapalı köy ekonomisini mesleksele ayırmışmayla dışa açabilmiş, haklarını bilen, bu hakları savunabilmek için demokratik yollardan örgütlenebilen insanlar yetiştirmektir. http://koyenstituleri.de/uye/bin_pl/berichte.pl. (12.05.2013)

³³ Yahya Kemal Kaya, “*İnsan Yetiştirme Düzenimiz*”, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1984, ss. 89.

³⁴ http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/ataturk_aras_02.php. (12.05.2013)

³⁵ Şevket Gedikoğlu, *a.g.e.*, ss. 20-21.

Atatürk'e göre eğitimimizin ilkeleri şunlar olmalıdır:

1. Eğitim milli olmalıdır,
2. Eğitim bilimsel olmalıdır,
3. Eğitim laik olmalıdır,
4. Eğitim karma olmalıdır,
5. Eğitim uygulamalı olmalıdır³⁶.

Ortaya konulan bu ilkeler, akıl ve bilimin doğruları temelinde her zaman geçerliliğini koruyacak olan evrensel ilkelerdir. Bu ilkeler Atatürk'ün eğitim konusundaki bilgi ve geniş ufkunun bir eseri olarak değerlendirilmelidir.

Milli mücadele ile başlayan yeni eğitim çalışmaları Atatürk'ün aramızdan ayrılmasına kadar kesintisiz olarak mühim bir kararlılıkla sürdürülmüştür. Böylece 15 yıllık bu çok kısa dönemde eğitim alanında önemli adımlar atılmış, deyim yerinde ise ikinci bir kurtuluş savaşı daha verilmiştir. Bu dönemde eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, okulun herkese açık ve parasız olması, ilköğretimin yaygınlaştırılması ve toplumun çağdaşlaşması amacıyla yapılan çalışmalar sonucunda 1923-1938 yılları arasında okulların, öğretmenlerin ve öğrencilerin sayısında ve ülke nüfusunda büyük artışlar olmuştur³⁷.

Atatürk döneminin kültür ve eğitim anlayışı, Türk toplumunun değişmesini, gelişmesini ve böylece çağdaşlaşmasını sonuçlandıracak bir karakter göstermekteydi. Fakat Atatürk'ün ölümünden sonra gelen iktidar çevreleri, Türk toplumunu dinsel sömürülerden koruyamadıkları için, bugün tekrar kültür ikileşmesi hastalığı ortaya çıkmış ve ayrı kaynaklardan gelen birbirine karşıt iki kuşağın savaşım tehlikesi belirmiş bulunmaktadır³⁸.

1. 2. Atatürk Dönemi Sonrası Eğitim (1938-1950)

Atatürk'ün ölümünden sonra, 11 Kasım 1938'de İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığına getirilmesiyle Türkiye'de yeni bir dönem başlamıştır. İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı seçilmesiyle ilgili olarak Lewis;

³⁶ Cengiz Dönmez, *a.g.m.* , ss. 100.

³⁷ http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/ataturk_aras_02.php. (12.05.2013)

³⁸ Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yayını, 1959, ss. 267.

“İnönü’nün Atatürk’ten sonra cumhurbaşkanı seçilmesinin en önemli sebebi, geçiş döneminin sakin atlatılması ve rejimin istikrarlı kılınması yönündeki fikirdir. Bu fikri paylaştan üç kişi İnönü’nün cumhurbaşkanı seçilmesinde hayati rol oynamıştır. Bunlar, İsmet İnönü, Celal Bayar ve Mareşal Fevzi Çakmak’tır”³⁹.

demidir.

26 Aralık 1938 günü toplanan Cumhuriyet Halk Partisi Olağanüstü Genel Kurultayı da İsmet İnönü’ye “Milli Şef⁴⁰” unvanı vermiş ve aynı zamanda İsmet İnönü Cumhuriyet Halk Partisi’nin değişmez başkanı ilan edilmiştir⁴¹.

İnönü döneminde en önemli gelişmelerin yaşandığı ve büyük atılımların yapıldığı alan eğitim ve öğretimdir. Bu dönemde Atatürk’ün anlayışına uygun eğitim çizgisi sürdürülerek, geniş kapsamlı programlar hazırlanmıştır. Başta köy eğitimi olmak üzere eğitimin sorunları saptanmış ve çözüm yolları aranmıştır⁴².

İsmet İnönü, Cumhurbaşkanı olmasından sonra hükümeti kurma görevini Celal Bayar’a vermiştir. Ancak Celal Bayar’ın istifası üzerine üst üste iki kez Refik Saydam hükümetleri kurulmuştur. Bu hükümetlerin ikisinde de Hasan Ali Yücel Maarif Vekilliği yapmıştır.

İlk Refik Saydam Hükümeti, 25 Ocak - 3 Nisan 1939 tarihlerinde görev yapmıştır. Refik Saydam, parti programında ele alınan konuların gerçekleştirilmesi için çalışılacağını ilan etmiştir. Buna göre, ülkenin maddi refahının sağlanması ve iktisadi kalkınmasının gerçekleşmesinin ancak kültürel gelişmeyle birlikte olacağını belirtmiştir. Ayrıca, ilköğretim, mesleki ve teknik eğitim, yükseköğretim, öğretmen ve eğitmen yetiştirilmesinin önemine işaret etmiştir. Parti programında yer alan içerikte olduğu gibi; eğitimin milliyetçi yönü, Cumhuriyet ve devrimlere bağlılık esası vurgulanmıştır ve bunu da şu cümlesiyle daha iyi açıklamıştır: *“Türk çocuğunun ahlakı temiz, ruhça ve*

³⁹ Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, çev. Metin Kırıatlı. Ankara, 2000, ss. 293.

⁴⁰ Kurultay’da parti tüzüğünün bazı maddelerinin değiştirilmesi için okunan gerekçede “Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün Değişmez Genel Başkan olduğunu tespit ve ifade maksadı ile” bu değişikliğin yapıldığı belirtilmekte ve “Milli Şef” in tanımı şöyle yapılmaktadır: *“...Millet arasında politik kanatları birbirine uygun olanlar kendi halinde dağıntıdır, bunları ancak bir Şef birleştirir ve hepsini bir teşkilat altında toplar... Politik kanatları ekseriye prensipler altında birleştirip olgunlaştıracak ve prensipleri zihinlere aşılacak ve mütemadiyen besleyecek, memleket siyasetine istikamet verecek, millet efradını politik sahada yetiştirecek olan Şef’tir.”* Necdet Ekinci, *Türkiye’de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, İstanbul, 1997, ss. 127-128.

⁴¹ Caner Yüce, *Demokrat Partinin Eğitim Politikası ve Cumhuriyet Halk Partisinin Muhalefeti*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 2008, ss. 23.

⁴² Esma Torun, *a.g.e.* , ss. 180.

*bedence sağlam, milletine, vatanına, Cumhuriyete ve inkılâba sadık yetiştirmek maarifimizin başlıca hedefidir*⁴³.”

İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı’nın ilk yılları aynı zamanda savaş yılları olduğu için tüm ekonomik ve siyasi girişimler, savaşın olumsuz etkilerinden ülkeyi uzak tutmak adına gerçekleştirilmiştir⁴⁴. Bu dönemde Atatürk’ün milli kültür politikasından farklı, yeni bir kültürel yapının inşasına geçilmiştir. Bu husustaki temel yaklaşım ise şöyledir;

- Ülkenin kalkınmaya ihtiyacı vardır.
- Kalkınmak için Batılılaşmak kaçınılmazdır.
- Batılılaşabilmek için Batı’nın kültür kaynaklarına inmek gerekir⁴⁵.

Yapılan bu açıklamadan anlaşılacağı üzere İnönü, kalkınmayı ekonomik problem olarak değil, bir eğitim ve kültür problemi olarak ele almıştır. Genel itibariyle İnönü Dönemi eğitimin genel amacı, başta temel eğitim olmak üzere eğitimi yaygınlaştırmaktır. Bunun için takip edilecek genel ilkeler, “*millilik, laiklik ve hümanizmadır*”⁴⁶. Çıkarılan yasalar, oluşturulan kurumlar ve bu kurumlardaki faaliyetler hep bu amaçlara yönelik olmuştur. Devletin temel ilkelerinden laikliğe bu dönemde daha fazla önem verilmiş, aynı zamanda kız çocuklarının yeni açılan okullarda laik kültürle yetiştirilmesine özen gösterilmiştir⁴⁷. Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel de bu yaklaşımı, 1945 yılında Londra’da yapılan Unesco Konferansı’nda şöyle açıklamıştır: “*Bütün dünya milletlerini tanımak, anlamak, saymak, kapalı bir kültürde kalmak yerine, insanlığın ortak kültür kaynağına gitmek, vatandaşları arasında ırk, din, dil ve sınıf ayrılıkları gözetmemek...*”⁴⁸ diyerek Batı Medeniyetinin örnek alındığını vurgulamıştır.

1939-50 dönemi, eğitim üzerine hassasiyetle durulan bir dönemdir. Bunun en iyi ispatı ise, maarif meselelerini tartışarak programlaştırmayı amaçlayan maarif şûralarının 12 yıl boyunca dört kez toplanmış olmasıdır. 1939, 1943, 1946 ve 1949’da toplanan bu

⁴³ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP11.htm>. (01.07.2013)

⁴⁴ Davut Dursun, *Demokrasi Sorunu ve Türkiye’de Demokrasi*, Şehir Yayınları, İstanbul, 2001, ss.125.

⁴⁵ Ali Ata Yiğit, *İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası (1938-1950)*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 42.

⁴⁶ Ali Ata Yiğit, *a.g.e.* , ss. 45-47.

⁴⁷ Şükrü Karatepe, *Tek Parti Dönemi*, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 1993, ss. 87.

⁴⁸ *Akşam*, 5 Kasım 1945.

maarif şûralarında Türkiye'nin eğitim meseleleri, oluşturulan komisyonlarda enine boyuna tartışılmış ve uygulamaya koyulması için gayret sarf edilmiştir⁴⁹.

17-23 Temmuz 1939 tarihinde toplanan Birinci Milli Eğitim Şûrası, eğitim sisteminin planlanması ve her derecedeki eğitim kurumlarının her yönüyle incelenmesi amacıyla toplanmıştır. Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, şûranın açılış konuşmasında eğitimin önemini vurgulayarak, Türk eğitiminin birçok sorunun olduğunu ve öncelikli hedefin okuma-yazma bilmeyen tek kişi bırakmamak olacağını belirtmiştir. Aynı zamanda ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimdeki meseleler ile şûradan çıkacak kararların bakanlık ve hükümet tarafından mutlaka icra edileceğini ifade etmiştir⁵⁰. Falih Rıfkı Atay, Ulus gazetesinde “Maarif Şûrası” başlıklı yazısında:

*Kemalizm'in kurtarıcısı eserlerinin başında laik terbiye hür fikirlere dayanan maarif gelir. Bu maarif bizim devrimizde merak uyandırmıştır ve on beş seneden beri, sürekli onu mükemmelleştirmek ve tamamlamakla meşgulüz. Yeni Maarif Şurası da bize, gene bu maksat için, başlıca salahiyet sahiplerinin tecrübe ve tetkiklerinden istifade etmek imkânını vermek üzere toplanmıştır*⁵¹.

diyerek eğitime verilen önemi bir kez daha vurgulamıştır. Bu amaçla eğitimin yaygınlaştırılması, özellikle de köylere eğitim götürülmesi öncelikli hedef olarak seçilmiş, aynı zamanda halk eğitiminin yaygınlaştırılması, kızların eğitimine önem verilmesi, güzel sanatlar eğitiminin teşvik edilmesi, tarih öğretimine önem verilmesi kararlaştırılmıştır⁵². Diğer yandan Köy Enstitüleri ile ilgili olarak 1939 yılında Milli Eğitim Bakanlığınca, “Köy Enstitüleri Kanun Taslağı” hazırlanmış ve 22.4.1940'da yayınlanan 3803 sayılı kanunlaşmış ve 1942'de 4274 sayılı “Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu” çıkarılmıştır⁵³.

İnönü, eğitim kademeleri içinde en çok ilköğretime önem vermiştir. Bunu şu sözleriyle açıklamıştır: “İlköğretimi, büyük kütleyi maddi manevi alanda kalkındırılıp yükseltecek ana tedbir sayıyorum. Yirminci asrın ileri ve kudretli bir milleti olabilmek

⁴⁹ Salih Özkan, *a.g.e.*, ss. 158.

⁵⁰ Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde I. Milli Eğitim Şûrası (17-23 Temmuz 1939) ve Uygulamaları, http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_I_milliegitim_surasi.pdf. (20.04.2013)

⁵¹ *Ulus*, 18 Temmuz 1939.

⁵² Muharrem Güneş-Hasan Güneş, *Türkiye’de Eğitim Politikaları ve Sivil Toplum*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005, ss. 59-62.

⁵³ Ali Güler, “Milli Eğitim Şûralarından, İlköğretim Alanında Kabul Edilen İlkeler ve Modellerin Mukayesesi ve Uygulamaya Aktarılış Biçimi”, *Atatürk İlkeleri Işığında Türk Eğitim Sistemi*, (Tübitak Bilimsel Toplantısı 18-20 Kasım 1981), Ankara, 1982, ss. 70.

*için, ilköğretim çözeceğimiz ilk meseledir*⁵⁴.” İsmail Hakkı Tonguç ise sürdürülen çalışmalarda İnönü’nün desteğini şu sözleriyle ifade eder:

*“Önümüzdeki on yıl sonunda Türkiye’de ilköğretimi yüzde yüz gerçekleştirmek problemi, milli ana davalardan biri haline geldi. İşi, tam manasıyla milli bir mesele haline getiren, ilköğretimi modern manası ve bilimsel kavramı ile topluma mal etmek için bu büyük gayreti, gece gündüz demeden harcayan, rahatsız olduğu zamanlarda bile buna zaman ayırmaktan çekinmeyen, ilgililerin arkasını kovalayan, davayı tarihe mal olacak şekilde makaleler yazarak, söylevler vererek anlatan ve icabında onu savunan Cumhurbaşkanı ve büyük fikir adamı İnönü’dür.*⁵⁵

Görüldüğü gibi Cumhuriyetin ilk yıllarında başlatılan ilköğretim seferberliği bu dönemde de devam ettirilmek istenmiştir.

Milli Şef Dönemi’nde her öğretim kademelerinin sayısal gelişmelerine dikkat edilmiş, Milli Eğitim Bakanlığınca bu konuda çeşitli raporlar düzenlenmiştir. 1941 yılında Maarif Vekilliği’ne sunulan rapora göre Türkiye’deki 1939-1940 ve 1940-1941 yıllarına ait eğitim istatistiği şöyledir:

Tablo-1: 1939-1940, 1940-41 Yılları Ders Dönemlerine Ait Eğitim İstatistiği⁵⁶

	1939-1940	1940-1941
Faal İlkokul sayısı	9.512	10.331
Talebe sayısı	919.882	968.015
Kapalı ilkokullar; a) Öğretmensizlikten	369	964
b) Binasızlıktan	76	83
Resmi ve hususi ortaokullar	156	159
Resmi ve hususi ortaokullarda öğrenci sayısı	97.586	102.839
Öğretmen okullarının meslek kısımları	18	27
Öğretmen okullarının meslek kısımları öğrenci sayısı	2.610	6.703
Orta meslek okulları	54	58
Orta meslek okulları öğrenci sayısı	10.283	11.340

⁵⁴Adil Adnan Öztürk, *Türkiye’de Modern Eğitimin Gelişimi ve Aydın İli*, Aydın Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Cumhuriyet’in 75. Yılı Kültür Eserleri Dizisi: 2, Aydın, 1999, ss. 156.

⁵⁵ İsmail Hakkı Tonguç, *İlköğretim Kavramı*, Piramit Yayıncılık, Ankara, 2004, ss. 392.

⁵⁶ BCA, Muamelat Kataloğu, Fon: 030. 10.- Yer: 25.141.4.

Liseler	77	78
Liseler öğrenci sayısı	27.651	27.270
Fakülte ve Yüksekokullar	19	19
Fakülte ve Yüksekokullar öğrenci sayısı	12.987	13.841

Her iki ders yılının verileri karşılaştırıldığında okul sayısı ile öğrenci sayısı bakımından bir artış olduğu görülmektedir. Bu gelişmelerin sonuçları olarak Türkiye'deki eğitim yaşamı üzerinde olumlu etkiler yaşatırken, kapalı okul sayısındaki artışın en fazla olması düşündürücüdür.

Eğitim ile ilgili yapılan çalışmalar 9 Mart 1943 yılında göreve başlayan İkinci Şükrü Saraçoğlu Hükümeti döneminde de devam etmiştir. Hükümetin programında en çok eğitime ağırlık verildiğini belirten Başbakan Saraçoğlu şunları söylemiştir:

Son senelerde halkımızda ve maarifimizde gördüğümüz hamleleri takviye etmek ve bir an evvel bilgili ve verimli vatandaş adedini arttırmak için bütün kuvvetimizle bu cereyana katılmakta vatan ve millet için büyük faydalar gördük ve bu cereyanın hızını azaltmamak için önümüzdeki senenin maarif bütçesine 14,5 milyon lirayı ilave ederken cidden haz duyduk⁵⁷.

Tablo 2: 1939-1943 Yılları Arasında Maarif Bütçesi⁵⁸

Yıllar	Maarif Bütçesi
1939	17.323.464
1940	18.654.779
1941	23.349.990
1942	34.504.434
1943	43.033.434

Hükümet Programında en çok kaynağın eğitime eklendiği ve 10 sene önce 10 milyon lira olan maarif bütçesinin 43 milyon TL olacağı vurgulanmıştır. Yukarıdaki tabloya baktığımızda bunu görmekteyiz. Ancak 1940 yılında kayda değer bir artışın olmaması savaş dönemi olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü bu dönemde Türkiye savaşa girmemiş olmasına rağmen genel bütçeden ayrılan paylar daha çok askeri ve savunmaya harcanmıştır.

⁵⁷ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP14.htm>. (01.07.2013)

⁵⁸ BCA, Belge no: 030.01.90.559.4.

II. Dünya Savaşının etkilerinin yakından hissedildiği bir dönemde yapılan İkinci Milli Eğitim Şûrası, Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde 15-21 Şubat 1943 tarihleri arasında toplanılmıştır. Şûranın başkanlığını Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel yapmıştır. Bu yoğun siyasi ortamda Birinci Milli Eğitim Şûrasının önemli kararları da uygulanmıştır. Burada İkinci Dünya Savaşının etkilerinin özellikle ideolojik anlamda Türkiye'yi etkilemeye başladığı görülür. Eğitimde de bu etkiler “millilik” anlayışından “hümanizm” anlayışına kayması şeklinde ortaya çıkmıştır. Eğitimin temel hedefi olarak da “iyi yurttaş” yetiştirmek şeklinde değişmeye başlamıştır⁵⁹.

Bu dönemde en uzun görev almış olan Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, özellikle hümanist eğitim üzerine odaklanmış ve devamında ise laik eğitimi de ele alarak bu akımları eğitim programlarında işlemiştir. Ayrıca İkinci Milli Eğitim Şûrasında, ilköğretimin sekiz yıla çıkarılması düşünülmüştür, fakat bu karar uygulanamamıştır. Nitekim yine İnönü döneminin en önemli eğitim kurumu kuşkusuz Köy Enstitüleridir. Hasan Ali Yücel bu kurumun en büyük savunucusu olmuştur. 1940 yılında kırsal kesime öğretmen yetiştirmek amacıyla açılan Köy Enstitüleri, Türkiye'nin dünya eğitim tarihine kazandırdığı en özgün modellerden biri olarak döneme damgasını vurmuştur. Köy Enstitülerinin başlıca amacı, kırsal alanı kalkındırmak, köylüyü eğitmek ve öğretmenlerle köylüyü üretici duruma getirmektir⁶⁰. Çünkü Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda ülkemizde okur-yazar oranı neredeyse yok denecek kadar düşüktü. Özellikle kadınlarda ve köylerde okur-yazarlık oranı oldukça geri düzeyde idi. Bu tablo karşısında yeni rejimin ruhunu ve düşüncesini köylere de ulaştıracak bir eğitsel devrim hareketi başlatılmıştır. Gerçek anlamda devrimci bir hareket olan Köy Enstitüleri hareketi yalnızca köyün maddi kalkınmasını değil, aynı zamanda ve daha önemli olarak köy insanını bilinçlendirmeyi, onu hiçbir kuvvetin istismar edemeyeceği modern bir kırsal yaşam biçimine kavuşturmayı amaçlar⁶¹.

⁵⁹ Cumhuriyet Döneminde Eğitim Tarihinde II. Milli Eğitim Şûrası (15-21 Şubat 1943) ve Uygulamaları, http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_II_milliegitim_surasi.pdf. (12.072013)

⁶⁰ Sadık Kartal, “Toplum Kalkınmasında Farklı Bir Eğitim Kurumu: Köy Enstitüleri”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, c. 4, s. 1, Mersin, 2008, ss. 23-36.

⁶¹ İbrahim Ortaş, “Ülkemizin kaçırdığı en büyük eğitim projesi: Köy enstitüleri”, *Pivolka*, Yıl 4, s. 17, 2005, ss. 3-5.

Tablo-3: Resmi ve Özel İlkokullarda Sayısal Gelişmeler (1940-1950)⁶²

Yıllar	Öğrenci	İlkokul	Öğretmen	Öğrencilerin Genel Nüfusa Oranı
1940-1941	956.000	10.596	17.245	% 5.4
1945-1946	1.358.000	14.010	26.428	% 7.22
1949-1950	1.591.000	17.106	34.821	% 7.6

Yukarıdaki tabloya baktığımızda bu dönemdeki ilkokullarda son on yılda (1940-1950) öğrenci mevcudunun % 70, okul sayısının % 70, öğretmen sayısının da % 100 oranında artmış olduğunu görmekteyiz. Bu artışta en büyük pay ise Köy Enstitüleri'nin devreye girmesi, köylerin okullaşması için alınan yasal ve idari önlemlerle doğrudan ilgilidir. İsmet İnönü, 1 Kasım 1944 tarihinde TBMM'nin yedinci dönem ikinci toplantı yılını açarken yaptığı konuşmada:

...Maarif işlerimiz yakın alâkanıza cevap verecek bir gelişme içindedir. İlköğretim meselesini memleketin büyük bir dâvası olarak ele almış bulunuyoruz. Köylerde bu seneki programa konan 1.750 okulu meydana getirmek için vatandaşlar ve idare mekanizmamızın bütün değerli unsurları var kuvvetiyle çalışmaktadırlar. Neticeler, yakın bir zamanda milletin takdirine arz olunacaktır. Köy okulları programının gelecek seneye düşen kısmını yapmak için şimdiden işe girilmiştir⁶³.

diyerek ilköğretimdeki artış ile ilgili görüşlerini dile getirmiştir.

1. 2. 1. İsmet İnönü Dönemi Eğitim Politikası

1946 seçimlerinden sonra CHP, değişime gitmeye karar vermiştir ve ilk değişim ise hükümette yaşanmıştır. Şükrü Saraçoğlu Hükümeti yerini 7 Ağustos 1946'da Recep Peker Hükümeti'ne bırakmıştır. Bunun en önemli nedeni ise Saraçoğlu Hükümeti'nin

⁶² Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.* , ss.109.

⁶³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, 7. Devre, c. 14, ss. 6.

muhalefetin propagandaları karşısında yeterli olamaması idi. Recep Peker Hükümeti, aynı zamanda çok partili hayatın ilk hükümeti olmuştur.

Tablo-4: CHP Hükümetleri ve Milli Eğitim Bakanları⁶⁴

Hükümet	Görev Süresi	Milli Eğitim Bakanı
Recep Peker Hükümeti	7 Ağustos 1946-10 Eylül 1947	Reşat Şemsettin Sirer
I. Hasan Saka Hükümeti	10 Eylül 1947-10 Haziran 1948	Reşat Şemsettin Sirer
II. Hasan Saka Hükümeti	10 Haziran 1948-16 Ocak 1949	Tahsin Banguoğlu
Şemsettin Günaltay Hükümeti	16 Ocak 1949- 22 Mayıs 1950	Tahsin Banguoğlu

Peker Hükümeti, eğitim ile en çok ilgilenen CHP Hükümeti olmuştur. Peker Hükümet Programı'nda, eğitim ve öğretim konusunda izlenilecek yol, şu şekilde açıklanmıştır: “*Öğretimin her kademe ve nevindeki Türk gençliğinde milli duygunun kuvvetlenmesi ve gençlerimize Türk inkılâbının ana fikirlerinin benimsetilmesi, Türk Tarihi mefahirinin (övüncelerin) öğretilmesi öğretimi ve eğitim çalışmalarımızın esası olacaktır*”⁶⁵.

Yeni hükümette de Milli Eğitim Bakanlığı görevine devam eden Şemsettin Sirer, sadece CHP'nin parti programını değil, aynı zamanda DP'nin eğitimle ilgili eleştirilerini ve görüşlerini de dikkate alarak çalışmalarını yapmıştır⁶⁶. Örneğin, köylünün okul yapımında çalıştırılması mevzusu seçim döneminde DP tarafından eleştirilen konulardan biri olmuştur. Şemsettin Sirer de bu konuyla ilgilenmiştir. Bu bağlamda çok partili dönemin ilk hükümet programında okul yapımına ilişkin şu ifadelere yer verilmiştir: “*Köy okullarını yapmak işinde köylüyü bizzat çalıştırma sistemine devam edilecektir. Ancak bu okulların kereste, kiremit, cam, çivi gibi para ile satın alınması*

⁶⁴ Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, c. 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

⁶⁵ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP15.htm>. (01.07.2013)

⁶⁶ Erdoğan Basar, *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, İstanbul, ss. 380.

*gereken malzemesini devlet temin edecektir*⁶⁷.” Buradan anlaşılacağı üzere okul yapımında kullanılacak olan malzemenin devlet tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır.

Muhalefetin, Köy Enstitülerini eleştirmesi yine devam etmiştir. Muhalefet, bu eleştirilerini yaparken; öğretmenlerin vazifesinin yol, köprü yapmak değil, halka bilgi vermek olduğunu belirtmiş⁶⁸ ve bu kurumlarda komünizm propagandasının yapıldığını söylemiştir. Peker Hükümet Programı’nda Köy Enstitüleriyle ilgili olarak; “*Köy Enstitülerinden çıkan gençlerin kendilerinden beklenen hizmeti başaracak surette bilgi ve tam bir milli duygu içinde yetişmelerine dikkat edilecektir.*” denilerek gerçekte bu kuruluşlardan bir toplumsal hizmet beklenildiği anlaşılmaktadır⁶⁹. Muharrem Güneş’e göre hükümet programında böyle bir maddenin yer alması, Köy Enstitülerinde çalışan kimi eğitimcilerin bu koşulları yerine getiremediği öne sürülerek görevden alınması için olmuştur⁷⁰.

DP’nin eleştirdiği diğer bir konu da dini eğitim ile ilgili alınan kararlar idi. Bunun yanında Laiklik kavramı da en başından din eğitimi konusuyla birlikte tartışılmaktaydı⁷¹. 24 Aralık 1946’da bu konu TBMM’de tartışıldığında CHP’nin pek çok üyesi, din eğitiminin tekrar verilmeye başlamasını savunmuştur. Başbakan Peker, konuyu “*bütçenin dar çerçevesinde konuşmayarak geniş ve müsait zamana bırakılmalıdır.*” sözleriyle kapatmıştır⁷². Ancak Bernard Lewis’in vurguladığı gibi, başbakanın din eğitimi konusunda istekleri reddetmesine karşın, bu konuda bizzat bir tartışma yapılmış olması dahi o zamanın daha otoriter Türkiye’inde, geniş ölçüde, gelecek bir politika değişikliğinin habercisi olarak görülmüştür⁷³.

2 Mayıs 1947 tarihinde Ulus Gazetesi’nde, din eğitimi için Milli Eğitim Bakanlığı’nın bir kanun tasarısı hazırladığı haberlerinin asılsız olduğu iddia edilmektedir. Yetkili makamlardan alınan bilgiye göre, henüz tasarının hazırlandığından bahsetmek zamansızdır. Ancak burada dikkate değer olan tamamen reddedilmesi

⁶⁷ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP15.htm>. (01.07.2013)

⁶⁸ Cahide (İleri) Aksoy, *Babam Tevfik İleri Konuşmaları ve Görüşleri*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1977, ss. 91.

⁶⁹ Sadık Kartal, “Toplum Kalkınmasında Farklı Bir Eğitim Kurumu: Köy Enstitüleri”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 4, s. 1, Haziran 2008, ss. 23-36

⁷⁰ Muharrem Güneş ve Hasan Güneş, *Türkiye’de Eğitim Politikaları ve Sivil Toplum*, Ankara, Anı Yayıncılık, 2003, ss. 65.

⁷¹ Aydın İpek, “Türkiye’de Din Eğitimi ve İmam-Hatip Okulları”, Abece, s. 71, 1992, ss. 23.

⁷² T.B.M.M. *Tutanak Dergisi*, 8. Devre, c. 3, ss. 426-446.

⁷³ Bernard Lewis, *a.g.e.*, ss. 413.

fikrinin söz konusu olmamasıdır. Nitekim CHP Divanı, Ocak ayı içinde yaptığı toplantılarda din öğretimi konusunda müzakerelerde bulunmuş ve yayınladığı tebliğ ile kararını bildirmiştir. Divan kararına göre; gizli öğretim veya Arap harfleriyle öğretim yapılmasına karşı uygulanan kanun yasağının devam ettiği açıklanmıştır. Din eğitimi konusunda ise ihtiyarî olmak, okul binaları dışında kalarak her bakımdan hükümetin kontrolü altında bulunmak şartıyla, her türlü özel eğitimin bağlı olduğu kanun içinde Milli Eğitim Bakanlığı'ndan izin alınarak Türkçe harflerle ve özel din öğretiminin düzenlenmesinin hükümetin görevi olduğu belirtilmiştir⁷⁴.

Bununla ilgili olarak, imam-hatip okullarının tekrar açılması Şubat 1948 tarihindeki CHP Meclis Grup toplantısında görüşülmüştür. Toplantıda alınan kararda ihtiyarî olarak din eğitimi yapılması hakkında, komisyon azaları arasında mutabakat hâsıl olunmuştur. İlkokulların dördüncü ve beşinci sınıflarındaki öğrencilere, ders saatleri ve program dışında din dersleri verilecektir⁷⁵. Toplantıda imam-hatip okullarının açılmasından sonra bu okulların nereye bağlanacağı tartışma konusu olmuştur. Bu okulların cemaat tarafından açılması fikri zayıf olması yanında bunların Diyanet İşlerince açılması veya Milli Eğitim Bakanlığınca açılması kuvvetle muhtemel görünmektedir⁷⁶.

Eğitim alanında yapılan çalışmaların yanında siyasi alanda Recep Peker Hükümeti ile muhalefet arasındaki tartışmalar artmıştır. Bu tartışmalar nedeniyle İsmet İnönü tarafından yayınlanan “12 Temmuz Beyannamesi”⁷⁷ sonrasında Recep Peker 9 Eylül 1947 tarihinde istifa etmiş ve 10 Eylül 1947 tarihinde ise I. Hasan Saka Hükümeti kurulmuştur⁷⁸.

CHP, muhalefetin baskılarının artması sonucunda kendinde değişiklikler yapmak zorunda kalmıştır. İşte bu durum CHP'yi 1947 Kurultayına götürmüştür. CHP'de köklü değişikliklerin yaşandığı bu kurultayın toplanma nedeni şüphesiz toplum yapısındaki değişiklikti. Bu değişikliklerin başında altı ilkeden ödünler verilmesiydi. DP ile yarışabilmek için partinin devletçilik ve laiklik ilkelerinin yeniden gözden

⁷⁴ *Ulus*, 2 Mayıs 1947.

⁷⁵ *Akşam*, 18 Şubat 1948.

⁷⁶ *Akşam*, 19 Şubat 1948.

⁷⁷ 12 Temmuz Beyannamesi; CHP ile DP arasındaki gerginliğin artması üzerine Cumhurbaşkanı İnönü olaya el atarak, kendisinin partiler üzerinde olduğunu, DP'nin kesinlikle ihtilalci bir parti olmadığını, her iki partinin karşılıklı uzlaşa ve güven içerisinde birlikte çalışarak sorunlara çözüm üretmelerini beklediğini söyledi. *Başbakan Adnan Menderes'in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi*, Adnan Menderes Üniversitesi Yayını, Aydın, 2012, ss. 21.

⁷⁸ Hikmet Bila, *CHP 1919-1999*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999, ss. 124.

geçirilmesine karar verilmiştir. Hatta kurultayda bu devletçilik ve laiklik ilkeleri üzerinde ciddi değişiklikler bile yapılmıştır. Kurultayda tartışma konuları arasında yer alan milliyetçilik konusunda da aynı anlayışı görmek mümkündür⁷⁹. Bu kongre ile CHP demokratik rekabete ayak uydurmaya başlamış ve gerçek anlamda bir siyasî partiye daha da çok benzer hale gelmiştir; DP'nin parti programına daha çok yaklaşmıştır⁸⁰.

I. Hasan Saka Hükümet Programında, daha liberal bir eğitim anlayışı bulunmaktadır. Bu yaklaşımı ile bu dönemdeki iktidar ve muhalefet ilişkisinde bir yumuşama görülmüştür. Hasan Saka Hükümeti Programı'nda eğitime yönelik şu kararlar alınmıştır;

*Hiç şüphe yok ki, bütün icraatında partimiz programına bağlı kalan hükümetimiz sağlık işlerinin ve milli eğitimin gelişme şartları üzerinde ehemmiyetle duracağı gibi, işçi ve çalışma hayatını nizamlama ve sosyal emniyeti sağlama meseleleri ile de çok yakından alakadar olacaktır*⁸¹.

Buradaki açıklamaya göre, I. Hasan Saka Hükümeti'nde eğitime verilen önem bir önceki hükümetin eğitim programına kıyasla yetersiz kaldığını görmekteyiz. Bu durum öncelikle DP'nin eleştirilerinin artmasına ve aynı zamanda parti içinde olumsuz tavırların çıkmasına neden olmuştur. Bunların sonucunda I. Hasan Saka Hükümeti'nin istifa etmiş ve yerine II. Hasan Saka Hükümeti'nin kurulması gerçekleşmiştir.

10 Haziran 1948 - 16 Ocak 1949 tarihleri arasında görev yapan II. Hasan Saka Hükümeti'nde Milli Eğitim Bakanı değişmiş ve Tahsin Banguoğlu⁸² olmuştur. Hükümet programında, önceki hükümet ile aynı doğrultuda bir yol izleneceği şu şekilde belirtilmiştir: “*Anayasamızın teminat altına aldığı rejimize zarar verecek propaganda ve tahrikâtla müessir şekilde mücadele etmek azmindeyiz*”⁸³.

Tahsin Banguoğlu, yeni hükümetin kurulmasından sonra, ilköğretim alanında yapılacakları Akşam Gazetesine verdiği beyanatta ilköğretimi bütün memlekete yaymaya devam edeceklerini söylemiştir. Aynı zamanda “*Köy Enstitüleri ve onlara bağlı köy okulları sistemini geliştirmeye çalışacağız. Bunların ilköğretim davasında milletimizin arzu ve ihtiyaçlarına en uygun şekilde vazifelerini başaracaklarına*

⁷⁹ Murat Kılıç, “Tek Parti Dönemi'nde Milliyetçilik ve CHP'nin Yedinci Büyük Kurultayı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Dergisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, c.12, s. 24, İzmir, 2012, ss. 196.

⁸⁰ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, ss. 311.

⁸¹ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP16.htm>. (01.07.2013)

⁸² *Akşam*, 10 Haziran 1948.

⁸³ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP17.htm>. (01.07.2013)

kaniim.” demiştir⁸⁴. İlköğretimi bütün memlekete yayma çalışması içerisinde İlkokul öğretmenlerin terfileri de önemli yer tutmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı’nın almış olduğu yeni bir kararla 1949 yılı başından itibaren, 6.450 ilkokul öğretmeni, 42 müfettiş ve 65 köy enstitüsü öğretmenin birer derece terfi ettirilmesine karar verilmiştir⁸⁵. Hükümetin bu şekilde değişikliklere gitmesinde muhalefetin eğitim ile ilgili olan açıklamalarının basında da geniş yer tutması etkili olmuştur. Muhalefete göre okullardaki başarısızlıklar⁸⁶ ve aynı zamanda orta ve yüksek tahsillerde görülen başarısızlıkların⁸⁷ olması eğitim seviyesini düşürmekteydi. Bunun sonucunda öğrenciler, İlkokuldan yüksek tahsile kadar zayıf bir şekilde yetişmekteydi.

Muhalefetin bu eleştirileri karşısında yeni kurulan bu hükümet programının da yetersiz kalmasıyla II. Hasan Saka Hükümeti de istifa etmiştir.

CHP’nin son hükümeti, 16 Ocak 1949 tarihinde Şemsettin Günaltay tarafından kurulmuştur. Tahsin Banguoğlu, bu hükümette de Milli Eğitim Bakanı olarak görev yapmaya devam etmiştir.

Şemsettin Günaltay Hükümet Programı, diğer hükümet programlarından farklıydı ve diğer hükümetlere göre oldukça liberaldi. Günaltay, ifade ve basın hürriyetine, güvenli ve tarafsız bir seçim sistemine taraftar olmuştur. Laikliğe saygı göstermekle beraber, ibadet hürriyetini de savunmuştur. Bu doğrultuda ilkokullarda din derslerinin okutulacağını söylemiştir⁸⁸.

Bu dönemde 22 - 31 Ağustos 1949 tarihlerinde IV. Milli Eğitim Şûrası toplanmıştır. Şûra’da çoğunlukla ortaöğretim görüşmeleri yapılmış ve ortaöğretimde özellikle okul programı ile ilgili olumlu gelişmeler yaşanmıştır. 1949’da yürürlüğe konulan Ortaokul Müfredat Programı, şimdiye kadar yapılanlar arasında en kapsamlı olanı olmuştur. 1949 programında okulun bir eğitim süreci olduğu gerçeğinden hareketle programın ve dersin genel, özel amaçları, hedefleri, öğretim stratejisi belirlenmiştir. İkinci aşamada ise ders kitabı yazarlarının bu programın amaç ve hedeflerine uygun eserler yazmaları, öğretmenlerin de derslerini aynı amaçlar doğrultusunda işleyebilmeleri açıklanmıştır. Ancak bu ikinci aşamadaki başarısızlık her

⁸⁴ *Akşam*, 28 Haziran 1948.

⁸⁵ *Akşam*, 19 Aralık 1948.

⁸⁶ *Zafer*, 6 Ağustos 1949.

⁸⁷ *Zafer*, 12 Ağustos 1949.

⁸⁸ Kemal Karpat, *a.g.e.* , ss. 193.

zaman sürdüğünden, doğru yaklaşımlı programlar hedeflerine ulaşamamıştır⁸⁹. Bu bağlamda Dördüncü Milli Eğitim Şûrası'nda, demokratik eğitimin gereği ve önemi üzerinde durulmuş, demokratik eğitimin esasları ve şartları belirlenmiştir. Bunun yanında liselerin dört yıllık olması, Eğitim Enstitüleri ve Yükseköğretim okul teşkilatı hakkında projelere de ver verilmiştir⁹⁰.

CHP Döneminde; ilköğretim alanında öğretmen, öğrenci ve okul sayısındaki gelişmeler ise şu şekilde olmuştur:

Tablo-5: CHP Dönemi İlköğretim Alanındaki Sayısal Görünüm⁹¹

Öğretim Yılları	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı	Okul Sayısı
	Kız	Erkek	Toplam		
1946-47	514.777	899.206	1.413.983	30.206	15.131
1947-48	521.653	926.440	1.448.093	32.081	15.925
1948-49	529.848	938.534	1.468.382	33.185	16.119
1949-50	587.587	1.003.452	1.591.039	34.822	17.106

Yukarıdaki tabloya göre, 1949-50 öğretim yılında kız ve erkek öğrenci sayısında büyük bir artış olduğu görülmektedir. Aynı zamanda okul ve öğretmen sayılarında da her yıl artış meydana gelmiştir. Yine öğretmen sayısında en büyük artışın 1947-48 öğretim yılında olduğunu görmekteyiz. Bu tabloya göre; CHP, iktidarı DP'ye bırakırken toplamda 1.591.039 ilkokul öğrencisi, 17.106 okul ve buralarda görev yapan 34.822 öğretmen bırakmıştır.

İlköğretimden mezun olan öğrencilerin eğitime devam edebilmesi ve ülkenin ihtiyacı olan nitelikli bireylerin yetiştirilebilmesi için ortaöğretim eğitimine de büyük önem verilmiştir. Bu nedenle ortaöğretimin ülke geneline yayılması ve ortaöğretimdeki eksiklerin giderilmesi için yoğun bir çaba sarf edilmiştir. Ancak bundan önce yapılan değişiklikler dışında fazla yenileşmeler olmamıştır⁹². Ortaöğretim alanında dikkate değer en önemli gelişme, 1949 "Ortaokul Programı Projesi"nin hazırlanmış, Dördüncü Milli Eğitim Şûrasında incelenerek uygulanmasının yerinde görüşülmüş olmasıdır. Bu

⁸⁹ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, ss. 252.

⁹⁰ *Zafer*, 22 Ağustos 1949.

⁹¹ *DİE: Milli Eğitim Hareketleri 1942-1972*, ss. 12-15.

⁹² Şevket Gedikoğlu, *a.g.e.*, ss. 97.

durum bile ortaokullar için büyük bir başarı olarak kabul edilmektedir⁹³. Ortaokullara verilen önem ile ilgili olarak Milli Eğitim Bakanı Şemsettin Sirer de, ortaokulun, ilkokulun bir devamı ve tamamlayıcısı olduğunu dile getirmiştir⁹⁴.

Tablo--6: CHP Dönemi Ortaokullar Alanındaki Sayısal Görünüm⁹⁵

Öğretim Yılları	Ortaokullar				
	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı
		Kız	Erkek	Toplam	
1946-47	217	16.033	38.989	55.022	3.305
1947-48	225	15.175	37.569	52.744	3.401
1948-49	271	14.967	39.579	51.546	3.476
1949-50	330	15.057	43.618	58.675	3.730

Yukarıdaki tabloya bakıldığında ortaokul sayısında sürekli bir artış yaşandığı gözlemlenmiştir. Bu artış 1948-49 öğretim yılında büyük bir hamleye dönüşmüş ve 1949-50 öğretim yılında da devam ettirilmiştir. Okul sayısının artmasına rağmen öğrenci sayısında paralel bir artış olmamıştır. Ancak 1949-50 öğretim yılında yükselme yaşanmıştır. 1949-50 öğretim yılında öğrenci sayısının artmasında erkek öğrencilerinin payı büyük olmuş, kız öğrenci sayısı ise 1946-47 öğretim yılının gerisinde kalmıştır. Öğretmen sayısı da bu dönemde sürekli artış göstererek, en fazla artış da 1949-50 öğretim yılında yaşanmıştır.

Ortaöğretimin diğer bir ayağı olan liselerde de 1946-1950 yılları arasında önemli gelişmeler olmuştur. Bu dönemde belki de en önemli gelişme Milli Eğitim Bakanlarının liselere bakışında yaşanmıştır. Gerek Şemsettin Sirer gerekse Tahsin Banguoğlu Bakanlıkları döneminde liselerin sayısının artırılmasından çok niteliklerinin artırılmasına önem verilmiş ve bu nedenle de muhalefet tarafından sert eleştirilere maruz kalmışlardır.

Şemsettin Sirer'den sonra Bakan olan Tahsin Banguoğlu'da yeni lise açılmasından çok liselerin kuvvetlendirilmesini düşünüyordu. Bakan Banguoğlu, yeni ortaokulların açılması hazırlanan bir kanun teklifinin mecliste görüşülmesi sırasında yaptığı konuşmada liseler hakkındaki düşüncelerini şu sözlerle açıklamıştır:

⁹³ Şevket Gedikoğlu, *a.g.e.*, ss. 98.

⁹⁴ *Ulus*, 8 Ekim 1946.

⁹⁵ *DİE: Milli Eğitim Hareketleri 1942-1972*, ss. 25-28.

Arkadaşlar, lise açmak hususunda düşüncem şudur: Bizim 56 kadar lisemiz vardır. Bunlar yüksekokullara kâfi miktarda talebe yetiştirmektedir. Fakat liselerin artışı süratli olduğu için kâfi derecede kuvvetlenememişlerdir. Benden evvel yapıldığı gibi, bir müddet lise açma işini durdurmak düşüncesindeyim. Liseleri içinden işlemek kuvvetlendirmek daha iyi talebe yetiştirir hale getirmek lazımdır. Çünkü biraz evvel Teknik Üniversite kadro kanunu vesilesiyle bahsettiğimiz gibi lise mezunlarının zaafi birçok yüksekokullarımızda hissedilmektedir. Lise açmak niyetinde değilim⁹⁶.

Bu yüzden 1946–1950 yılları arasında liselerin sayısında çok fazla artış yaşanmamıştır. Fakat liselerin güçlendirilmesi yolunda önemli adımlar atılmıştır.

Tablo-7: CHP Dönemi Liseler Alanındaki Sayısal Görünüm⁹⁷

Öğretim Yılları	Liseler				
	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı
		Kız	Erkek	Toplam	
1946-47	53	3.969	16.836	20.805	1.354
1947-48	56	3.751	15.730	19.481	1.264
1948-49	56	3.482	14.963	18.445	1.279
1949-50	58	3.504	14.753	18.257	1.425

Tablodan da anlaşılacağı üzere bu dönem boyunca liselerdeki artış sadece 5 okul ile sınırlı kalmıştır. Kadrosu yetersiz, donanımsız okullar açarak sayının yükseltilmesinden kalite kaygısı ön planda tutularak bunun kademe kademe gerçekleştirilmesi fikri yerinde olmuştur. Okul sayısındaki bu yavaş artışın yanı sıra öğrenci sayısında da sürekli düşüş olmuştur. 1949-50 öğretim yılına gelindiğinde öğrenci sayısının 1946-47 öğretim yılının bile gerisine düştüğü görülmüştür. 1946-47 öğretim yılına nazaran 1947-48 ve 1948-49 öğretim yılında öğretmen sayısında düşüş yaşanmıştır. Bu durum ancak 1949-50 öğretim yılında düzelmiştir.

Teknik ve Mesleki Öğretime yönelik ilk şûra 2-10 Aralık 1946 tarihinde toplanan Üçüncü Milli Eğitim Şûrası olmuştur. Burada ağırlıklı olarak mesleki ve teknik öğretim konularının tartışılması, Bakanlığın mesleki ve teknik öğretime verdiği

⁹⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8. Devre, c. 12, ss. 942.

⁹⁷ DİE: Milli Eğitim Hareketleri 1942-1972, ss. 25-28.

önemi açıkça göstermektedir⁹⁸. Bunun sebebi ise savaş sonrası ekonominin tekrar güçlenmesini sağlamaktır. Bu güçlenmeyi gerçekleştirmek için öncelikle her alanda nitelikli ve deneyimli ara elemanlara ihtiyaç vardır. Bu nedenle mesleki ve teknik öğretime büyük görev düşmekteydi ve aynı zamanda Milli Eğitim Bakanlığı'na da bu konuda baskılar artmaktaydı. Bu talepler özellikle orta öğretim kurumlarının fiziki ve sayısal artışında ve ülke çapında yaygınlaşmasında etkili olmuştur⁹⁹.

Tablo-8: CHP Dönemi Mesleki ve Teknik Okullar Alanındaki Sayısal Görünüm¹⁰⁰

Öğretim Yılları	Orta Dereceli Meslek ve Teknik Okullar				
	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı
		Kız	Erkek	Toplam	
1946-47	267	11.248	51.580	62.828	4.401
1947-48	278	11.197	48.708	59.905	4.534
1948-49	302	11.062	44.399	55.461	4.514
1949-50	317	11.445	44.077	55.522	4.584

Tabloya göre; 1946-47 öğretim yılı ile 1949-50 yıllarını karşılaştırdığımızda öğrenci sayısının yıldan yıla düştüğünü görmekteyiz. Artış 1949-50 öğretim yılında sadece kız öğrenci sayısında görülmüştür. 1947-48 öğretim yılında 59.905 olan öğrenci sayısının 1948-49 öğretim yılında büyük bir farkla 55.522'ye düşmesi dikkat çekici olmuştur. Erdoğan Başar, öğrenci sayısındaki bu düşüşün nedenini sosyal talebin klasik ortaöğretim yönünde olmasına ve Bakanlığın mesleki ve teknik eğitimi geliştirmeye yönelik çalışmalarını halka yeterince anlatamamasına bağlamıştır¹⁰¹. Buna rağmen okul sayılarında artış olduğu görülmektedir. Öğretmen sayısında ise yalnızca 1948-49 öğretim yılında bir düşüş yaşanmıştır.

Türkiye'de üniversitelerin gelişiminde en önemli aşamalardan biri 1946 yılındaki çağdaş ve evrensel anlamdaki bir üniversite anlayışının ürünü olan 4936 sayılı "Üniversiteler Kanunu"dur. 1946 yasası en uzun süre yürürlükte kalan üniversite kanunudur. Bu kanunla üniversiteler özerkliği ve tüzel kişiliği olan yüksek bilim,

⁹⁸ http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/06021848_3_sura.pdf. (20.07.2013)

⁹⁹ Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde III. Milli Eğitim Şûrası ve Uygulamaları (2-10 Aralık 1946) http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_III.miiliegitim_surasi_ve_uygulamalari.pdf (20.07.2013)

¹⁰⁰ DİE: Milli Eğitim Hareketleri 1942-1972, ss. 31.

¹⁰¹ Erdoğan Başar, a.g.e. , ss. 420.

araştırma ve öğretim birlikleri olarak tanımlanmıştır¹⁰². Özerklik bu defa kanunla üniversitenin bir parçası kılınmış, böylece Atatürk döneminde laik ve Batılı, düşünce yapısına ve ülkenin siyasî yapısına uygun hale getirilen üniversitelerin İnönü döneminde siyasî kontrolden çıkarılması sağlanmıştır. 1946’da üniversite özerkliğinin kabul edilmesi, bilimsel gelişme açısından bir reform özelliğindedir. Özellikle 1945’ten sonra ülkede çok partili yaşama geçilmesiyle beraber demokratikleşme konularına ilgi artmış, eğitimde demokratik ve özgür olma hükümet programlarında da yerini almıştır. Bu gelişmeyi muhalefetin eğitime katkısı olarak kabul edebiliriz.

Tablo-9: CHP Dönemi Yükseköğretim Alanındaki Sayısal Görünüm¹⁰³

Öğretim Yılları	Yüksekokul ve Fakülteler Sayısı	Öğretim Elemanı Sayısı			Öğrenci Sayısı		
		Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek	Toplam
1946-47	32	255	1.399	1.654	4.114	17.417	21.531
1947-48	33	277	1.511	1.788	4.542	20.688	25.230
1948-49	33	352	1.147	1.823	4.697	20.512	25.209
1949-50	34	296	1.556	1.852	4.728	20.363	25.091

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 1948-49 öğretim yılında erkek öğretim üyesi sayısında, 1949-50 öğretim yılında ise kadın öğretim üyesi sayısında düşüş görülmektedir. Erkek öğrenci sayısında ise 1948-49 ve 1949-50 öğretim yıllarında bir düşüş yaşanmıştır. Buna rağmen kız öğrenci sayısında sürekli bir artış görülmektedir.

1. 2. 2. Çok Partili Sisteme Geçiş Döneminde Eğitim

Türkiye, her ne kadar II. Dünya Savaşı’na katılmamış olsa da jeopolitik konumundan dolayı savaş taraflarının odağında bulunmaktaydı. Fahir Armaoğlu bu dönem için;

Türkiye’nin II. Dünya Savaşındaki durumu, stratejik mevkiinin önemi dolayısıyla, gerek Müttefiklerin, gerek Mihver’in Türkiye’yi kendi yanlarında savaşa sokmak için harcadıkları çabaların ve Türkiye üzerinde yaptıkları

¹⁰² Murat Katoğlu, “Cumhuriyet Türkiye’sinde Eğitim, Kültür ve Sanat” *Türkiye Tarihi* c. 4, Cem Yayınevi. İstanbul, 2002, ss. 425.

¹⁰³ *DİE: Milli Eğitim Hareketleri 1942-1972*, ss. 59.

*baskıların hikâyesinden başka bir şey değildir. Savaşan tarafların bu faaliyetleri karşısında Türkiye'nin politikası ise, savaşın dışında kalmak ve memleketi savaşın yıkıntılarından korumak olmuştur*¹⁰⁴.

demıştır.

II. Dünya Savaşı'nda Türkiye, dış politikasını savaş dışı kalmak olarak belirlemiş olmasına rağmen, yine de savaşın gelişmelerinden derinden etkilenmiştir¹⁰⁵. Bu durumun bir sonucu olarak Türkiye, savaşa fiilen girmese de yanı başına kadar ilerleyen savaşa karşı tedbir almak durumunda kalmıştır. Öncelikle ekonomik yaşamın savaşa göre düzenlenmesi gerekli olmuştur. Ayrıca ordu da sürekli savaşa hazır bir halde tutulmuştur. Tüm bu gelişmeler, Türkiye'nin günümüze kadar devam eden siyasal, toplumsal ve ekonomik hayatında değişme dinamiklerini yaratmıştır. Türkiye, bir yandan ekonomik ve siyasi sıkıntıları yaşarken diğer yandan da Atatürk döneminde başlatılan ve büyük mesafeler kat edilen eğitim ve kültür alanındaki çabaları devam ettirmeye çalışmıştır.

Türkiye savaşa fiilen girmemiş olmasına rağmen savaşın devam ettiği dönemde savaş taraflarıyla ilişkisini de kesmemiştir. Savaşın sonuna doğru Almanya'nın savaşı kaybedeceği anlaşıncı Türkiye, izlediği tarafsızlık politikasını terk ederek 2 Ağustos 1944 itibarıyla Almanya'yla ilişkilerini keseceğini Müttefiklere bildirmiştir. Bunun yanında Stalin'in tutumuyla da artan baskı da hükümeti, Batılı güçlerin yanına gitmeye zorlamıştır¹⁰⁶. 1945 yılına gelindiğinde Müttefiklerin Mihver Devletler karşısında zaferi belirginleşince 4-11 Şubat 1945'te toplanan Yalta Konferansı'nda alınan karar gereğince, Nisan sonunda San Fransisco'da toplanacak Birleşmiş Milletler Konferansında, sadece Almanya ve Japonya'yla savaş durumunda olan devletler kurucu üye olabileceklerdir. Bu açıklama üzerine Türkiye de Yalta Konferansı'ndan önce 6 Ocak'ta Japonya'yla ticari ve diplomatik ilişkilerini kesmiş olan Türkiye, Yalta'yı takiben 23 Şubatta Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir¹⁰⁷ ve böylece Birleşmiş Milletlere katılma olanağı bulmuştur¹⁰⁸. Birleşmiş Milletler Anayasası'nı kabul etmekle

¹⁰⁴ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, C: 1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1994, ss. 407.

¹⁰⁵ Baskın Oran, *Türk Dış politikası*, c.1, 1919-1980, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 388.

¹⁰⁶ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayıncılık, İstanbul, 1994, ss. 24.

¹⁰⁷ Mustafa Aydın, "1939-1945 Savaş Kaosunda Türkiye: Görelî Özerklik-2", (Editör: Baskın Oran), *Türk Dış Politikası*, c. 1, 1919-1980, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 468-472.

¹⁰⁸ Necdet Ekinci, *II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997, ss. 253.

Türkiye bu anayasanın demokratik prensiplerine uygun, daha hür bir rejime geçmeyi garanti etmiş oldu¹⁰⁹.

Savaşın sonra Türkiye, siyasi ve ekonomik menfaatleri doğrultusunda hızla Batı'ya doğru yaklaşmıştır. Bu yaklaşma sadece dış politika açısından değil aynı zamanda iç siyaset açısından da önemlidir. İtalya ve Almanya gibi tek parti rejimlerinin yenilgisi, Müttefiklerin, bir açıdan demokrasinin, zaferi olarak ifade edilen sonuç, Türkiye'deki tek parti rejiminin temellerini sarsmıştır. Türkiye'nin Birleşmiş Milletlere girişi ve Batı'ya yaklaşması, Türkiye'deki siyasi sistemi demokratik bir duruma getirmeye itmiştir¹¹⁰.

Tüm bunların yanında, tek partinin uzun zamandır iktidarda kalmış olmasının verdiği bıkkınlıkla birlikte¹¹¹ savaşın ülkede yarattığı ekonomik sıkıntılar, halkın zorluk içinde olması yönetime tepkiye neden olmuştur. Savaşın sonunda yönetici kadro, halkın; içindeki muhalefetin ve dış baskıların altında kalmıştır¹¹².

1. 2. 3. Demokrat Parti'nin Kuruluşu

Bu dönemde yaşanan sorunlar CHP içine de yansımıştır. CHP içinde muhalefetin yükselmesine neden olan ilk olay 1945 bütçe görüşmelerinde patlak vermiştir. Bütçe görüşmelerinde hükümete sert eleştiriler yönelten muhalif kanat Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan, hükümeti özellikle ekonomi politikası yönünden ağır eleştiri bombardımanına tutmuşlar ve bütçe için red oyu kullanmışlardır. İkinci çıkış ise, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na yapılan muhalefette görülmüştür. Bu konuda muhalefet, hükümeti faşist bir kanun yapıyor olmakla suçlamıştır. Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün temelini oluşturduğu bu grup CHP Meclis Grubu'na, "Dörtlü Tahrir" olarak anılan bir önerge vermişlerdir. Bu önergede dört milletvekili Milli hâkimiyetin tek tecelli yeri olan TBMM'de, hakiki bir murakabenin sağlanmasına, demokratik müesseselerin serbestçe doğup yaşamasına engel olan ve Anayasanın halkçı ruhunu takyid eden bazı kanunlarda değişiklik yapılmasını ve parti tüzüğünde de bu maksatların

¹⁰⁹ Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967, ss. 126.

¹¹⁰ Kemal Karpat, *a.g.e.*, s. 127; Feroz Ahmad, *a.g.e.*, ss. 24.

¹¹¹ Mahmut Goloğlu, *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, Goloğlu Yayınları, Ankara, 1974, ss. 401-402.

¹¹² Cem Eroğlu, *DP Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Yayınevi, Ankara, 1990.

icap ettirdiği tadillerin hemen icrasını istiyorlardı. Gruptaki bu sert tartışmalardan sonra önerge, verenlerin dışındaki milletvekillerince reddedilmiştir¹¹³.

Önergenin reddinden sonra Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, Vatan Gazetesi'nde hükümeti ağır dille eleştiren yazılar kaleme aldılar. Bir konuşmasında BM Anayasası ile 1924 Anayasası'nın birbirine uygun olduğuna, bu oyunu bozanın CHP'nin uygulamaları olduğuna¹¹⁴ değinen Adnan Menderes, ilk olarak o dönemde ön plana çıkmıştır. Bu tavırları neticesinde Menderes ve Köprülü partiden ihraç edilmişlerdir. Koraltan ise arkadaşlarını savunan bir yazısından sonra aynı akıbete uğramıştır. Bu dörtlüden geriye bir tek Celal Bayar kalmıştı; o da bu durumlar sonucunda önce milletvekilliğinden ve daha sonra da partiden istifa etmiştir. Goloğlu'na göre, bu olaylar muhalefet tarafından tasarlanmıştı; çünkü muhalefet, Halk Partisi'nden çıkmanın değil, çıkarılmanın daha kârlı olacağını düşünüyordu. Dörtlü Takrir de bu tasarılarının bir adımıydı ve partiden çıkarılacaklarını bile bile bu önergeyi partiye sundular¹¹⁵. Böylece, Demokrat Parti'yi kuracak kadro CHP'den kopmuş oldu. Üç gün sonra İnönü, Bayar ile yeni kurulacak parti hakkında görüşmüş¹¹⁶ ve yeni partinin kuruluş çalışmalarının tamamlanmasından sonra 7 Ocak 1946 tarihinde Celal Bayar başkanlığında Demokrat Parti kurulmuştur¹¹⁷.

DP'nin Genel Başkanlığı'na yapılan gizli oylama sonucunda oybirliğiyle Celal Bayar seçilmiştir. Genel İdare Kurulu üyeliklerine de yine gizli oylama sonucunda, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Cemal Tunca seçilmiştir¹¹⁸.

1. 2. 4. Demokrat Parti'nin Eğitim Politikası

Kurulan her siyasi parti kendi siyasi anlayışına göre hazırladığı parti programında kendi eğitim anlayışını açıklamış ve nasıl bir Milli Eğitim Politikası izleyeceğini ortaya koymuştur¹¹⁹.

¹¹³ Cem Eroğlu, *a.g.e.* , ss. 11; Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, Ankara, 1999, ss. 409-410.

¹¹⁴ Kemal H. Karpat, *a.g.e.* , ss. 127.

¹¹⁵ Mahmut Goloğlu, *a.g.e.* , ss. 18.

¹¹⁶ Cem Eroğlu, *a.g.e.* , ss. 29.

¹¹⁷ *Akşam*, 8 Ocak 1946.

¹¹⁸ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayın, Ankara, 2004, ss. 64.

¹¹⁹ Emre Kılıç, "Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikası (1950-1960)", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eskişehir, 2008.

Liberal dünya görüşünü savunduğunu belirten DP'nin kuruluşundan itibaren en büyük korkusu ve düşmanı doğal olarak komünizm olmuştur. Özel sermaye ve liberalizm karşıtı olan komünizm ideolojisine karşı mücadele DP'nin tüm politikalarının oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu durum Milli Eğitim Politikasında da açıkça kendini göstermiştir. DP, iktidara geldikten sonra kurduğu ilk hükümetin programında komünizmle her alanda mücadeleye kararlı olduğunu açıkça ilan etmiştir¹²⁰. Komünizmle mücadelenin eğitimle ilgili bölüme de açıkça yansıdığı görülmektedir. Eğitimle ilgili bölümde özellikle milli değerlere vurgu vardır¹²¹. Programda eğitimle ilgili şu görüşlere yer verilmiştir:

*Maarif işlerimize gelince, maddi bakımdan ne kadar ilerlemiş olursa olsun, milli ahlaki sarsılmaz esaslara dayanmayan, ruhunda manevî kıymetlere yer vermeyen bir cemiyetin, bugünkü karışık dünya şartları içinde kötü akıbetlere sürükleneceği tabidir. Talim ve terbiye sisteminde bu gayeyi göz önünde bulundurmayan, gençliğini milli karakterine ve ananelerine göre manevi ve insanî kıymetlerle teçhiz edemeyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakil bir millet olarak yasamanın teminatı sayılamaz...*¹²²

DP'nin 1946 yılında yayınlanan parti programında eğitim ile ilgili şu temel prensiplere yer verilmiştir:

Programda öncelikle eğitim ve öğretimde millilik ve birlik prensibi temel alınmıştır. Böylece eğitimde birlik esasının getirildiği ve Atatürkçü eğitimin ilkesi olarak kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun da benimsendiği belirtilmiştir. Eğitim ve öğretimin toplumun değişen şartlarına uygun olarak yeniden planlanması gerektiğini kabul etmiştir. Eğitimi oluşturan maddi ve manevi bütün öğeleri ile bütün olarak ele alınmasına programda yer vermiştir¹²³.

DP, ilköğretimi maarif sisteminin temeli saymaktadır. Bu anlayışın Atatürk ve Milli Şef dönemlerindeki gibi ilköğretimin en önemli aşama olarak sayıldığını görmekteyiz. Bunun yanında çocukların geleceğe sağlam temellerle hazırlanması bakımından onları eğitenlerin de önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu yaklaşım ile DP, Cumhuriyetin kuruluşundan beri en önemli eğitim adımlarından biri olan Köy

¹²⁰ Nuran Dağlı-Belma Aktürk, *Hükümetler ve Programları (1920-1960)*, c. 1. Ankara, 1988, ss.161.

¹²¹ Emre Kılıç, *a.g.t.* , ss. 80.

¹²² Nuran Dağlı ve Belma Aktürk, *a.g.e.* , ss.161.

¹²³ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, ss. 25.

Enstitülerine karşı olduğunu, köy ve kentlerde görev yapan öğretmenlerin aynı kaynaktan yetişmeleri gerektiğini belirtmiştir¹²⁴. Ortaöğretimi, öğelerin gerek maddi olarak araç gereç, gerekse program olarak eksik görmekte ve takviye edilmesi gerektiğini düşünmektedir¹²⁵.

Toplumun ekonomik refahını sağlamak, gerekli işgücünü temin edebilmek bakımından mesleki ve teknik öğretime gereken önemin verilmesi gerektiği de programda yer almıştır¹²⁶.

Üniversitelerin de nitelik ve nicelik olarak geliştirilmesi, araştırma ve geliştirme enstitüleri kurulması yanında özerk olması gerektiğini düşünerek programda bu konuya da yer verilmiştir¹²⁷.

Öğretmenler ile ilgili olarak ise DP, öğretmenlerin devamlı kendilerini yetiştirme gayreti içinde olmalarını arzu etmektedir. Partinin sahip olduğu bu görüş, öğretmenlerin meslek içinde ilerlemelerini sağlamakla beraber aynı zamanda bir önceki dönem iktidarının da politikasının antitezi ve eleştirisi olmuştur¹²⁸.

DP'nin eğitim ile ilgili görüşleri genel olarak, Milliyetçilik, Maneviyatçılık, Demokratlık, Bilimsellik, İlerlemecilik, Laiklik, Halk Eğitimi ve Fırsat Eşitliği ilkelerini benimsediğini belirtmiştir. Üzerinde en çok durulan eğitim sorunları ise; öğretmen yetiştirme, ilköğretim, yükseköğretim, mesleki teknik eğitim, din eğitimi ve halk eğitimidir¹²⁹.

DP'nin bu eğitim ile ilgili görüşlerini gerçekleştirebilmesi için öncelikle iktidar olması gerekiyordu. Bunun için ilk deneme 21 Temmuz 1946 yılı seçimleri olmuştur. DP, bu seçimlere hazır olduğunu düşünmekteydi. Çünkü halkın CHP'ye karşı tavrını biliyordu. Bu dönemde CHP, halkın ihtiyaçları doğrultusunda hareket etmiyor, halkın görüşlerini dikkate almıyor ve sadece kendi idealleri için reformlar gerçekleştiriyordu. Bu durum da DP'nin işine yaracaktı ve zamanla halkın desteklediği parti haline gelecekti. Halk, bu dönemde tek parti yönetiminden yorulmuştu ve CHP karşısında bir muhalefet olması yeterliydi. Sonunda bu durumun farkına varan CHP, 1946 seçimleri için ilk kez halkın yanına giderek onların ihtiyaçlarını dinlemiş, ileride yapacakları

¹²⁴ İsmail Kaplan, *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 201.

¹²⁵ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, ss. 26.

¹²⁶ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, ss. 26 - 27.

¹²⁷ İskender Okudan, *a.g.e.*, ss. 12.

¹²⁸ Zafer Tangülü, *Demokrat Parti Dönemi'nin İlköğretim Politikaları (1950-1960)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Elazığ, 2008, ss. 41.

¹²⁹ Zafer Tangülü, *a.g.t.*, ss. 43.

faaliyetlerden bahsederek halktan oy istemişlerdir¹³⁰. İşte bu durum CHP'nin, DP'nin kurulmasından sonra içine girdiği değişimin ilk göstergesi olmuştur.

21 Temmuz 1946'da tek dereceli sistem ile seçimler yapılmıştır. Açık oy, gizli sayım ile gerçekleştirilen seçim sonucunda; CHP 396, DP 62, Bağımsızlar 7 milletvekili çıkarmışlardır. Ancak seçimlerin bu uygulama ile yapılması muhalefetin yoğun şikayetlerine neden olmuştur. Bu sonuçlara bakıldığında en fazla oyu alan CHP seçimleri kazanmıştır. Fakat bu seçimlerde ilk kez başka bir partinin mecliste yer alacak olması CHP'nin gerçek anlamda kazanamadığını göstermektedir. Bununla ilgili olarak Vatan Gazetesi; *“İşin doğrusu şudur ki, bu seçimi DP kazanmamıştır, sadece CHP kaybetmiştir¹³¹.”* diyerek seçimleri yorumlamıştır.

¹³⁰ Kemal Karpat, *a.g.e.* , ss.114.

¹³¹ *Vatan*, 28 Temmuz 1946.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DEMOKRAT PARTİ’NİN EĞİTİM POLİTİKASININ TEMELLERİ

2. 1. Demokrat Parti’nin İktidar Olması

Demokrat Parti, kurulduktan sonra yoğun bir şekilde Cumhuriyet Halk Partisine karşı eleştirilerini yapmaya başlamıştır. Yeni seçim yasasının kabul edilmesinden sonra, T.B.M.M. , seçimleri yenileme kararı almış ve 14 Mayıs 1950, seçim tarihi olarak belirlenmiştir. Bu karardan hemen sonra bütün siyasi partiler seçim hazırlıklarına girişmişlerdir. DP, işçi ve köylülerin ekonomik ve siyasal olarak baskı altında tutulduğunu ve ekonomik sıkıntının tüm toplumun üzerinde ağır bir yük oluşturduğunu ileri sürmüştür. DP’liler ayrıca hükümetin eğitim ve din politikasını da eleştirmişlerdir¹³². Aynı zamanda yurdun her köşesine giderek buralarda mitingler düzenlemiştir¹³³. DP Başkanı Celal Bayar, bu mitinglerde DP zaferinden emin bir şekilde konuşmalar yapmıştır. Örneğin, Samsun, Bafra ve Çarşamba nutuklarında şu şekilde konuşmuştur: “*Memleket iktisadi bir perişanlık içinde yüzüyor. DP, Atatürk inkılabını tamamlamak arzusu ile ortaya çıkmıştır*¹³⁴.” DP sözcüleri de bir yandan radyoda kendilerine ayrılan saatler içerisinde partinin politikalarını halka açıklamaktaydı¹³⁵.

¹³² Esma Torun, *a.g.e.* , ss. 291.

¹³³ *Zafer*, 1 Mayıs 1950; *Zafer*, 7 Mayıs 1950; *Zafer*, 10 Mayıs 1950.

¹³⁴ *Zafer*, 3 Mayıs 1950.

¹³⁵ *Zafer*, 6 Mayıs 1950.

Çok partili yaşamın ikinci genel seçimi 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılmış ve genel olarak olaysız geçmiştir. Sonuçların açıklanmaya başlamasıyla birlikte DP'nin iktidarı aldığı kısa zamanda ortaya çıkmıştır¹³⁶. Kesinleşen sonuçlar üzerine 17 Mayıs 1950 tarihinde Zafer Gazetesi DP'nin seçimleri kazanmasını şu şekilde yorumlamıştır; *“Demokrat Parti 434 milletvekili ile kat'î ve eşsiz bir zafer kazandı”*¹³⁷. Seçim sonucunda DP oyların % 53.35'ini alarak 408 sandalyenin sahibi olurken, CHP ise %39 oy alarak meclisteki sandalyelerin sadece 69'unu kazanabilmiştir¹³⁸.

D.P Genel Başkanı Celal Bayar, 22 Mayıs 1950'de T.B.M.M. seçimlerle D.P ve bağımsız milletvekillerinin oylarıyla cumhurbaşkanı seçilmiş ve Türkiye'nin ilk sivil kökenli cumhurbaşkanı olmuştur. Celal Bayar, cumhurbaşkanı seçildikten sonra, Adnan Menderes'i hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. Böylece, 22 Mayıs 1950 tarihinde I. Adnan Menderes Hükümeti kurulmuş, bununla birlikte Adnan Menderes Başbakan, Refik Koraltan da Meclis Başkanı olmuştur¹³⁹.

DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye'de yeni bir dönem başlamıştır. 27 yıl aralıksız süren Tek Parti iktidarı fiilen sona ermiş¹⁴⁰ ve DP iktidarıyla birlikte ekonomiden siyasete kadar her alanda Türkiye önemli değişim geçirmeye başlamıştır. Hiç kuskusuz yaşanan bu değişim izlenen Milli Eğitim Politikasına da yansımıştır.

DP, 1950 seçimleri ile iktidara gelmesinin ardından 27 Mayıs 1960 ihtilaline kadar süren 10 yıllık süreçte Adnan Menderes başkanlığında beş hükümet kurmuştur. DP hükümetleri arka arkaya kurularak bir devamlılık arz etmiştir. Bu yüzden hükümet programlarında köklü değişiklik görülmemektedir. Bu hükümetler parti programlarını temel almışlardır. Aynı zamanda Demokrat Parti döneminde yedi değişik isim Milli Eğitim Bakanlığı görevinde bulunmuştur¹⁴¹.

¹³⁶ Zafer, 16 Mayıs 1950.

¹³⁷ Zafer, 17 Mayıs 1950.

¹³⁸ Cem Eroğul, *a.g.e.*, ss. 34.

¹³⁹ Zafer, 23 Mayıs 1950.

¹⁴⁰ Ulus, 16 Mayıs 1950.

¹⁴¹ İsmail Şahin, *Demokrat Parti Hükümetleri Dönemindeki Eğitim-Kültür Politikaları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kayseri, 1998, ss. 27.

Tablo-10: DP Hükümetlerinde Görev Yapan Milli Eğitim Bakanları¹⁴²

Hükümet	Görev Süresi	Maarif Vekili
I. Adnan Menderes Hükümeti	22 Mayıs 1950-9 Mart 1951	Avni Başman 22 Mayıs-2 Ağustos 1950 Nuri Özsan (vekil) 2 Ağustos-10 Ağustos 1950 Tevfik İleri (vekil) 11 Ağustos 1950- ...
II. Adnan Menderes Hükümeti	9 Mart 1951-17 Mayıs 1954	Tevfik İleri 11 Ağustos 1950-6 Nisan 1953 Rıfkı Salim Burçak 9 Nisan 1953-17 Mayıs 1954
III. Adnan Menderes Hükümeti	17 Mayıs 1954-9 Aralık 1955	Celal Yardımcı 17 Mayıs 1954- 9 Aralık 1955
IV. Adnan Menderes Hükümeti	9 Aralık 1955-25 Kasım 1957	Ahmet Özel 9 Aralık 1955-13 Nisan 1957 Tevfik İleri(2.kez)13 Nisan 1957-25 Kasım 1957
V. Adnan Menderes Hükümeti	25 Kasım 1957-27 Mayıs 1960	Celal Yardımcı(2.kez) 26 Kasım 1957-22 Mayıs 1959 Tevfik İleri(Vekil) 23 Mayıs 1959-8 Aralık 1959 Atıf Benderlioğlu 9 Aralık 1959-27 Mayıs 1960

2. 2. Demokrat Parti Hükümetlerinin Eğitim Politikaları

2. 2. 1. Birinci Menderes Hükümeti'nde Eğitim (22 Mayıs 1950- 9 Mart 1951)

22 Mayıs 1950'de kurulan Birinci Menderes Hükümeti'nin programında, bir ulusun bağımsız yaşayabilmesi için sadece bilim ve teknikte ilerlemesinin yeterli sayılamayacağı ifade edilerek, içinde bulunulan dünya şartları nedeniyle, toplumun ulusal ve ahlaki esaslara dayanmasının ve ruhlarda manevi değerlere yer verilmesinin gerekliliği savunulmuştur. Ayrıca, geçmiş dönemin eğitim ve öğretiminin açık ve rasyonel bir plandan yoksun olduğu ve sürekli değişikliklere ve sarsıntılara uğradığı ileri sürülmüştür. Yeni hükümet, eğitimi bir bütün olarak ele alacağını ve parti programının ilkelerine göre yeniden düzenleyeceğini bildirmiştir.

Menderes, hükümet programında eğitim ve öğretimde temel aldıkları ilkelerin genel niteliğinin, ulusal ve ahlaki esaslar olduğunu belirtmekle yetinmiştir. Menderes,

¹⁴² İlhan Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c. III, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, ss. 665.

bu amaçla parti programı temel alınarak demokratik ve bilimsel nitelikli yeni düzenlemeler yapılacağını vurgulamış, ancak yeni uygulamaların neler olacağını açıklamamıştır¹⁴³. Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere Adnan Menderes, yapılacak olan eğitim ve kültür çalışmalarını tutucu bir söylemle dile getirmiştir.

Bu ilk hükümetin henüz başlarında Milli Eğitim Bakanı Avni Başman'ın istifa etmesi üzerine Nuri Özsan'ın bir hafta süren vekâlet dönemi¹⁴⁴ ise ciddi herhangi bir girişimin öncüsü olamamıştır. Bunun üzerine bu kez Milli Eğitim Bakanlığı'na getirilen isim Tevfik İleri olmuştur. Tevfik İleri'nin ise bu birinci Milli Eğitim Bakanlığı dönemidir. Tevfik İleri, Ulaştırma Bakanlığı görevini yapan aşırı milliyetçi ve tutucu tavrıyla bilinmektedir¹⁴⁵. Yapılan bu değişiklik Menderes'in eğitim çalışmalarının ne düzeyde olacağını açıkça göstermektedir.

Bu dönemde yeni okul açmak yerine, mevcut okullarda bakım ve onarım yapılmak istenmiştir. Okul açmada uzun vadeli plan yapılmıştır. Bu konudaki çalışmalarını Tevfik İleri, Meclis'te şöyle ifade etmektedir. “...Biz bu iş için hatta önümüzdeki seneler için verilebilecek parayı da rica ederek bir plana bağlamak kararındayız. Bu öyle bir plan ki, hangi senelerde, hangi köyde mektep yapabileceğimizi şimdiden bilebilelim¹⁴⁶.” Ayrıca Eğitim sisteminde farklılıklar göze çarpar. Örneğin; CHP döneminde isteğe bağlı olarak verilmeye başlanan din eğitimi artık program dâhilinde yer alan bir ders olarak okutulmaya başlanmıştır. Öncelikle din dersleri 21 Ekim 1950 tarihinde alınan bir kararla, ilkokulların 4. ve 5. sınıflarında zorunlu hale getirilmiştir. Parti bu şekilde uygulamalar ile gençleri güçlü “*milli ve manevi değerlerle*” yetiştirme düşüncesindedir. Genel olarak bu döneme damgasını vuran anti-komünist mücadeleler eğitim alanına da yansımıştır¹⁴⁷. Milli Eğitim Bakanlığı bunun için Cumhuriyet Savcılığı'ndan şimdiye kadar komünistlik yaptığı iddiasıyla tevkif edilenlerden isimlerini istemiştir¹⁴⁸. Bununla beraber, öğretmenlerin parti işleri ile uğraşmaları yasaklanmıştır. Bundan sonra siyasetle meşgul oldukları ihbar edilecek öğretmenler hakkında “derhal tatbikat”a geçilmesi kararlaştırılmıştır¹⁴⁹. Bunlarla

¹⁴³ Esma Torun, *a.g.e.*, ss.305.

¹⁴⁴ *Zafer*, 3 Ağustos 1950.

¹⁴⁵ Şevket Çizmeli, *Menderes Demokrasi Yıldızı?*, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2007, ss. 269.

¹⁴⁶ İsmail Şahin, *a.g.t.*, ss. 30.

¹⁴⁷ *Ulus*, 13 Ağustos 1950.

¹⁴⁸ *Akşam*, 1 Mart 1951.

¹⁴⁹ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları (1944-1973) Demokrat Parti'nin Altın Yılları (1950-1954)*, Bilgi yayınevi, İstanbul, 1991, ss. 120.

mücadele etmek için dini fikirler ortaya çıkarılmış ve bu durum da CHP dönemi eğitimin esas unsurlarından olan hümanist değerlerin ikinci planda kalmasına neden olmuştur.

Değişiklikler sadece eğitim ve din alanında olmamış, askeri¹⁵⁰ ve bürokratik kadronun değişimi hükümetin gündemini oluşturmuştur. Bu değişiklikler ordunun üst kademelerini kapsadığı gibi 18 Haziran 1950 tarihinde yayınlanan genelge ile memurları da içine almıştır. Memur sorunu, iktidar-muhalefet arasındaki ilişkileri gerginleştirdiği gibi çok sayıda memur ve öğretmen bu dönemde sürgün edilmiştir. Terfi edemeyen öğretmenler durumu ise büyük sorun haline gelmiştir. Hatta kadro darlığı yüzünden terfi edilemeyen 1.750 öğretmeni temsilen bir heyet İstanbul'a gelerek Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı, Başbakan Adnan Menderes'i, Büyük Millet Meclisi Başkanı Refik Koraltan'ı ve Milli Eğitim Bakanı Avni Başman'ı makamlarında ziyaret etmişlerdir¹⁵¹ ve bu terfi sorunun halledilmesi için görüşmeler yapmışlardır. Uzun süren bu görüşmelerin sonucunda kadro meselesini kesin surette halletmek yolunda kararlar alınmıştır¹⁵².

DP, I. Menderes hükümetinin sonlarında dış politikasını dayandırmış olduğu ABD'den değişik branşlarda uzmanlar çağırarak raporlar düzenlemesini istemiştir. İlk gelenlerden biri olan halk eğitim uzmanı Watson Dickerman'dır. Dickerman düzenlediği raporda özellikle köy eğitimi ve köy öğretmenleri yetiştirilmesi üzerinde durup, halk eğitiminin demokrasi yolunda atılan iyi bir adım olduğunu vurgulanmıştır¹⁵³.

İktidar ve muhalefet arasında yaşanan bir diğer sorun ise, hükümetin meclise danışmadan Kore'ye asker göndermesi olmuştur. Yaşanan bütün bu sorunlara rağmen parti örgütü, hükümeti muhalefete karşı sert bir politika izlemediği gerekçesiyle eleştirmiştir¹⁵⁴. Bunun üzerine parti içi yaşanan gelişmeler I. Adnan Menderes Hükümeti'nin istifa etmesine, yerine II. Adnan Menderes Hükümeti'nin kurulmasına neden olmuştur¹⁵⁵.

¹⁵⁰ *Zafer*, 8 Haziran 1950.

¹⁵¹ *Zafer*, 27 Haziran 1950.

¹⁵² *Zafer*, 9 Ocak 1951.

¹⁵³ Watson Dickerman, *Türkiye'de Halk Eğitimi Hakkında Rapor*, Maarif Basımevi, Ankara, 1956, ss. 12.

¹⁵⁴ Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, ss. 191-205.

¹⁵⁵ *Akşam*, 9 Mart 1951.

2. 2. 2. İkinci Menderes Hükümeti'nde Eğitim (9 Mart 1951- 17 Mayıs 1954)

Yeni kurulan bu İkinci Menderes Hükümet'inde toplam iki Milli Eğitim Bakanı görev almıştır. Bunlardan biri yeni kabinede de eski görevini koruyan Tevfik İleri ile onun istifası üzerine göreve gelen Prof. Rıfık Salim Burçak'tır. Bu hükümet, Menderes Hükümetleri içerisinde eğitime en fazla önem veren hükümet olmuştur. Eğitimde izlenilecek yol ise hükümet programında şöyle belirtilmiştir:

Gençliğini milli karakterine ve ananelerine göre manevi ve insani kıymetlere teçhiz edemeyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakil bir millet olarak yaşamının teminatı sayılamaz. Gençliğimizin “Vatan” ideali etrafında toplanmasını hareket noktası olarak alıyoruz¹⁵⁶.

diyerek özellikle milli değerlere önem verileceğini buradan görmekteyiz.

İkinci Menderes Hükümeti'nin programı, yukarıdaki açıklamadan da anlaşılacağı üzere önceki programdan çok farklı değildir. Bununla birlikte 10 ay süresince yapılan uygulamalar yeni programda yer almıştır. Programda ilk, orta, yüksek ve teknik okullarda tek bir eğitim sisteminin uygulanacağı vurgulanmıştır. Doğu'da bir üniversitenin kurulacağı yine programda belirtilmiştir. Daha önceki programda olduğu gibi eğitimin ulusal ve ahlaki niteliği vurgulanmış ve gençlerin vatan ülküsü etrafında toplanmasının amaçlandığı ifade edilmiştir. Ayrıca bütün ilköğretim öğretmenlerinin aynı program içinde yetiştirilmesinin temel ilke olarak benimsendiği bildirilmiş¹⁵⁷ ve bu amaçla Köy Enstitüleri İlköğretim Okulları ile birleştirilmiştir. Bu birleştirme Köy Enstitüleri'nin varlıklarına son vermenin ilk aşaması olmuştur. Nitekim bu durum hükümet programında da açık bir şekilde belirtilmiştir: *“Teknik öğretim okullarında ziraat ve yol kalkınmasının makineleşmesine muvazi olarak bölge ihtiyaçlarına lüzumlu ustaları yetiştirmek üzere kurslar ve şubeler kurulacaktır¹⁵⁸.”* Bu açıklama ile Köy Enstitülerinin yerini, kursların ve şubelerin alacağı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda hükümet, halkın kültürel düzeyini yükseltmek amacıyla kurulan Halkevleri ve

¹⁵⁶ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP20.htm>. (24.05.2013)

¹⁵⁷ Esman Torun, *a.g.e.*, ss. 307.

¹⁵⁸ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP20.htm>. (24.05.2013)

Halkodalarını 11 Ağustos 1951 tarihinde kapatmış¹⁵⁹, mal varlıklarını da hazineye devretmiştir¹⁶⁰.

Hükümet programında, hükümetin din ve dünya işlerinin ayrı tutulması prensibini benimsemekle birlikte, vicdan özgürlüğünün demokrasinin temel ilkelerinden olduğunu ve her türlü baskıya son verileceği vurgulanmıştır. Menderes, Arapça ezan yasağının kaldırılması, ilkokullara din dersinin zorunlu olarak konulması ve din üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması konusundaki yaptıkları düzenlemeleri savunarak, dinin istismar edilmesine ve aşırı dini faaliyetlere izin verilmeyeceğini belirtmiştir. Buna rağmen hükümetin yeni düzenlemelerinden cesaretlenen gerici kesim, devrimlere saldırmaya başlamıştır¹⁶¹.

Hükümetin okullara zorunlu din derslerinin konulması ve tarikatlara hoşgörülu yaklaşımı, program görüşmeleri sırasında muhalefetin eleştirisine uğramıştır. C.H.P. , Atatürk'e ve devrimlerine yapılan saldırıların tehlikeli sonuçlar doğuracağını ileri sürmüş ve hükümetten dinin siyasete karıştırılmaması için gerekli önlemleri almasını istemiştir¹⁶². Bunların sonucu olarakta Atatürk'e ve devrimlere yapılan saldırılar bu dönemde bir hayli artmıştır.

Bu dönemde eğitim alanında yapılan bir diğer iş de Beşinci Milli Eğitim Şûrası'nın toplanması olmuştur. Beşinci Milli Eğitim Şûrasında ilköğretim sorunu ile yeni bir anayasa tasarısının, öğretim programının, yönetmeliğin ilkokullar sağlık konusunun, öğretmenlerle ilgili diğer yasaların incelenmesi, anaokulları, öğretmen okulları ve Köy Enstitüleri öğretim programı ele alınmıştır¹⁶³. Daha sonraki hükümetlerde de alınan bu kararlar üzerinde çalışmalar yapılmıştır.

2. 2. 3. Üçüncü Menderes Hükümeti'nde Eğitim (17 Mayıs 1954-9 Aralık 1955)

2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan genel seçimler DP lehine sonuçlanmıştır ve yine DP meclisteki sayısal üstünlüğünü devam ettirmiştir. Seçimlerde DP, oyların % 57.49'unu alarak 502 milletvekili, CHP oyların %35.29'unu alarak 31 milletvekili

¹⁵⁹ *Akşam*, 11 Ağustos 1951.

¹⁶⁰ Yavuz Özdemir-Elif Aktaş, Halkevleri (1932'den 1951'e Kadar), *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, s. 45, Erzurum, 2011, ss. 260.

¹⁶¹ Esman Torun, *a.g.e.* , ss. 307.

¹⁶² Esma Torun, *a.g.e.* , ss. 308, *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, 9. Devre, c. 6, ss. 81.

¹⁶³ Şevket Gedikoğlu, *a.g.e.* , ss. 124.

çıkarmışlardır. Aynı zamanda CMP 5, Bağımsızlar 3 milletvekili çıkarmıştır¹⁶⁴. Yeni meclisin yaptığı seçim ile Celal Bayar, 486 oy ile tekrar Cumhurbaşkanı seçilmiştir¹⁶⁵. Genel seçimlerden sonra II. Adnan Menderes Hükümeti 14 Mayıs 1954 tarihinde istifa etmiş¹⁶⁶, yeni hükümet 17 Mayıs 1954 tarihinde yine Adnan Menderes tarafından kurulmuştur¹⁶⁷.

7 ay kadar süren Üçüncü Menderes Hükümeti Milli Eğitim Bakanlığını Celal Yardımcı yapmıştır¹⁶⁸ ve diğer hükümetlerden farklı olarak bu dönemde tek Milli Eğitim Bakanı görev almıştır.

Yeni Hükümet Programın da ilk iki programda olduğu gibi halkın ve gençliğin manevi değerlerle donatılması, ulusun özgür ve bağımsız yaşaması ifadelerine yer verilmiştir. DP'nin iktidara gelmesinden bu döneme kadar eğitime ayrılan mali kaynakların arttırıldığı belirtilerek, yeni dönemde hızla çalışılarak hedeflere ulaşılabileceği ifade edilmiştir.

İktisâdi tedbirlerimizin müspet neticeleri ve mali takatimizde husule gelen inkişaf üzerine önümüzdeki devrede, bütün idari hizmet şubelerinde olduğu gibi, mâarif sahasında da, iktidarımızdan evvelki devirlerle mukayese edilemeyecek derecede hummalı hareketlere girişmenin zamanı artık gelmiş bulunmaktadır. Gelecek yıllarda, bu sahada çok mühim neticeler elde edeceğimizden emin bulunuyoruz¹⁶⁹.

Görüldüğü gibi ortaya farklı bir şey konulmamış, ilk iki hükümet döneminde başlatılan çalışmalara devam edileceği vurgulanmıştır.

Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı, ele alınması gereken ilk konuların Doğu Üniversitesi kuruluş çalışmalarına hız verilmesi, ilköğretim kanunu, öğretmenlerin disiplin islerinin düzenlenmesi ve okullarda sağlık meselelerinin olduğunu ifade etmiştir¹⁷⁰.

¹⁶⁴ 1954 Yılı Seçim Sonuçları, http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=2. (29.05.2013)

¹⁶⁵ *Akşam*, 15 Mayıs 1954.

¹⁶⁶ Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, ss. 264.

¹⁶⁷ *Akşam*, 17 Mayıs 1954.

¹⁶⁸ Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, ss. 264.

¹⁶⁹ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP21.htm>. (15.06.2013)

¹⁷⁰ *Zafer*, 18 Temmuz 1954.

2. 2. 4. Dördüncü Menderes Hükümeti'nde Eğitim (9 Aralık 1955 – 25 Kasım 1957)

Dördüncü Menderes Hükümeti de 9 Aralık 1955'te kurulmuştur¹⁷¹. Bu yeni hükümette Ahmet Özel Milli Eğitim Bakanlığı görevini üstlenmiş ve daha sonra Tevfik İleri bakanlık görevine getirilmiştir. Adnan Menderes, DP hükümetlerinin birbirini tamamlayan bir bütün olduğunu belirterek, başlatılan çalışmaların devam ettirileceğini belirtmiştir. Programda eğitim konularına değinilmemiş, sadece yeni ihtiyaçlar için tedbirlerin alınacağına değinilmiştir.

Bu dönemde eğitim ve öğretime ilişkin hiçbir maddeye yer verilmemesine rağmen, Milli Eğitim Bakanı Ahmet Özel Başkanlığında Altıncı Milli Eğitim Şûrası toplanmıştır. Şûra'da ilköğretim meselesi üzerinde durulacağı, ilköğretimle ilgili bugünün ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak kanunların değiştirileceği, yerine bütün ilköğretim müesseselerini içine alacak bir İlköğretim Kanunu tasarısının hazırlanacağı açıklanmıştır.

Ayrıca kadrosuzluk nedeniyle terfi edememiş ortaokul öğretmenlerinin mağduriyetlerine son vermek amacıyla Milli Eğitim Bakanlığınca yeni bir intibak kanunu hazırlanmıştır¹⁷².

2. 2. 5. Beşinci Menderes Hükümeti'nde Eğitim (25 Kasım 1957- 27 Mayıs 1960)

İktidar, memleketin iç ve dış siyasi, ekonomik sorunlarının artması üzerine, seçimlerin öne alınmasında yarar görmüştür. 27 Ekim 1957 tarihli seçim sonuçlarına göre; D.P. 424, C.H.P. 178, C.M.P ve Hür P. 4'er milletvekili kazanmışlardır. Bu sonuçlar incelendiği zaman, D.P. iktidarının büyük oy kaybına uğradığı ve muhalefetin belli ölçüde oylarını arttırdığı anlaşılmaktadır¹⁷³.

Beşinci Menderes Hükümeti, bu 27 Ekim 1957 genel seçimlerinden sonra kurulmuştur. 25 Kasım 1957'de yeni kabineyi açıklayan Menderes, 4 Aralık'ta programını T.B.M.M.'ye sunmuş ve aynı gün güvenoyu almıştır. Bu yeni Hükümet programında eğitim konusuna çok az yer verilmiştir. Programda, okullardan başlayarak

¹⁷¹ Zafer, 10 Aralık 1955.

¹⁷² Zafer, 16 Aralık 1955.

¹⁷³ Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, ss. 299.

sağlık kurumlarına kadar bütün devlet işlerinin ülkenin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde ve imkanlar ölçüsünde geliştirileceği ifade edilmiştir¹⁷⁴.

DP'nin Beşinci ve son hükümeti olan bu hükümette, Celal Yardımcı, Tevfik İleri ve Atıf Benderlioğlu Milli Eğitim Bakanlığı görevini yapmışlardır. Hükümet programında önceki hükümet programlarına göre eğitime fazla yer verilmemiştir ve yine önceki hükümet programında olduğu gibi yapılan çalışmaların devam edileceği belirtilmiş, fakat bu dönemde daha çok yükseköğretim çalışmaları yürütülmüştür. Doğu Üniversitesi, Erzurum'da Atatürk Üniversitesi adıyla açılmış ve öğrenime başlamıştır¹⁷⁵. Tevfik İleri zamanında Ankara'da yüksek öğretmen okulu, İstanbul'da Yüksek İslam Enstitüsü, İzmir'de Buca Eğitim Enstitüsü faaliyete geçmiştir. Bu dönemin sonlarına doğru göreve gelen Atıf Benderlioğlu zamanında ise başlatılmış olan icraatlara devam edilmiştir. Okul sayılarındaki artışlar bu dönemde de devam etmiştir.

1957 seçimleri sonrası siyasi ortam, Türk siyasi hayatında görülmedik ölçüde hareketlenmiştir. Bunun en önemli nedeni; iktidarın güç kaybetmesi yüzünden hırçınlaşması, muhalefetin de güçlenerek, daha önce 70 dolayında olan milletvekili sayısını, toplam 186'ya kadar yükseltmiş olması idi. Bu bakımdan, 1957 genel seçimleri Türkiye'de demokratik mücadelenin yeni bir dönemini açmıştır denilebilir. Bu seçimler, aynı zamanda D.P. iktidarına halkın verdiği demokratik bir uyarı niteliğini de taşımakta olup, D.P.'nin katıldığı son seçimler olacaktır¹⁷⁶.

2. 3. Demokrat Parti Dönemi Eğitim Şûraları

DP döneminde yapılan Milli Eğitim Şûralarının daha önceki şûralardan farkı; bu şûralarda önceden belirlenen tek bir eğitim konusunun çeşitli açılardan ele alınmasıdır. DP döneminde 1953 yılında toplanan V. Milli Eğitim Şûrasının gündemini “ilköğretim” oluştururken 1957 yılında toplanan VI. Milli Eğitim Şûrası'nın gündemi ise “mesleki ve teknik öğretim” olmuştur. Şûraların çalışma konusu olarak ilköğretimle mesleki ve teknik öğretimin seçilmesi DP'nin her iki eğitim kademesine verdiği önemden kaynaklanmaktadır.

¹⁷⁴ Esma Torun, *a.g.e.* , ss. 309.

¹⁷⁵ *Zafer*, 18 Kasım 1958.

¹⁷⁶ Mustafa Albayrak, *a.g.e.* , ss. 301-302.

2. 3. 1. V. Milli Eğitim Şûrası (5-14 Şubat 1953)

Beşinci Milli Eğitim Şûrası Türkiye'nin yeni bir döneme girdiği, siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan yeni modellere açıldığı Demokrat Parti döneminin ilk şûrasıdır. Çok partili yaşamla tanışan Türkiye, Demokrat Partinin 14 Mayıs 1950'deki seçimlerini ezici bir çoğunlukla kazanmasıyla 27 yıldan beri ilk kez CHP'nin iktidarından ayrı bir döneme girmiştir. Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle eğitim ve öğretimde de yeni bir dönem başlamıştır¹⁷⁷.

Beşinci Milli Eğitim Şûrası, 5-14 Şubat 1953 tarihinde Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin başkanlığında toplanmıştır¹⁷⁸. Tevfik İleri şûra açılış konuşmasında;

Milli Eğitimimizin türlü meseleleri arasında ilköğretim birinci derecede ehemmiyeti haiz bulunmaktadır. Bu öğretimi kemiyet ve keyfiyet bakımından bir an evvel en ileri bir şekilde memleketin en uzak köselerine kadar yaymak mecburiyetindeyiz.” demiştir ve devam ederek “İlköğretim teşkilatının mecburi ve ihtiyarî olmak üzere iki kısma ayrılması uygun görülmüştür. Mecburi olanlar ilkokullarla yetiştirici ve tamamlayıcı sınıflar, özel eğitim ve öğretime muhtaç çocuklar için açılacak okullar olacaktır. Okul öncesi eğitim ve öğretim teşkilatıyla tamamlayıcı kurslar, ihtiyarî müesseseler mahiyetinde kurulacaktır¹⁷⁹.

Buradan anlaşılabacağı üzere şûranın gündemini, okul öncesi eğitim ve öğretim, ilkokullarda sağlık konusunda gereken önlemlerin alınmasına yönelik yapılacaklar oluşturmuştur. Aynı zamanda özel eğitime muhtaç çocukların eğitimi, ilköğretim ve eğitim yasası tasarısı, ilköğretimin planlanması, ilkokul programı ve ilkokula öğretmen yetiştirme Beşinci Milli Eğitim Şûra'nın konularını teşkil etmiştir.

Şûra'nın gündeminde ilköğretimle ilgili sekiz konu ele alınmıştır. Bu konular:

1. Okul öncesi eğitim ve öğretiminin; anaokulları için hazırlanmış okul program ve yönetmeliğinin incelenmesi,
2. İkokullarda sağlık konusu ile ilgili alınması gerekli tedbirlerin tespiti,
3. Özel eğitime muhtaç çocuklar için hazırlanmış olan raporun, yetiştirme yurtlarına ait yönetmeliklerin incelenmesi ve korunmaya muhtaç çocuklar hakkındaki kanunun gözden geçirilerek değişiklik gerektiren kısımlarının araştırılması,

¹⁷⁷ Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 111-112.

¹⁷⁸ *Ulus*, 6 Şubat 1953.

¹⁷⁹ http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/06021754_5_sura.pdf. (12.08.2013)

4. İlköğretim kanunu tasarısının incelenmesi ve mecburi ilköğretimin planlanması,
5. İlkokul programının yeniden gözden geçirilmesi,
6. Yeni ilkokul yönetmeliği tasarısının incelenmesi,
7. İlkokullara öğretmen yetiştirilmesi, Öğretmen Okulları ile Köy Enstitüleri yeni öğretim programı ve meslekte olgunlaşma konularının incelenmesi,
8. İlkokul öğretmenlerini ilgilendiren diğer konular ve genel olarak ilköğretim sorunları hakkında Şûra Üyelerinin tekliflerinin incelenmesi¹⁸⁰.

Belirlenen bu konuların incelenmesi için ayrı ayrı komisyonların oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu komisyonlar kendi çalışmasını tamamladıktan sonra hazırladığı raporu şûraya sunmuş ve bu raporların incelenmesinden sonra her komisyonun incelediği konularda da belirli kararlar alınmıştır.

Okul öncesi eğitim için kurulan komisyonca anaokulu yönetmeliği, anaokulu eğitim-öğretim programı incelenerek, bu konuda bazı değişiklikler yapılmıştır. Ayrıca ideal bir anaokulunun nasıl olması gerektiğine ilişkin bazı ölçütler belirlenmiştir¹⁸¹.

İlkokulların sağlık sorunlarını inceleyen komisyonca öğrencilerin beslenme problemlerinin halledilmesi, ana ve ilkokulların hijyen şartları, koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetleri gibi sağlık konuları incelenerek şûraya önerilerde bulunulmuştur. Yine komisyonca resmi ve özel anaokulları ile ilkokulların sağlık teşkilatlarıyla ilgili bir kanun tasarısı ve yönetmelik hazırlanmıştır¹⁸².

Özel eğitime muhtaç çocuklarla ilgili olarak, komisyon tarafından korunmaya muhtaç çocuklar için yeni bir kanun hazırlanması, yetiştirme yurtlarının durumuyla çocukları koruma meselesinin bir bütün olarak ele alınması kararlaştırılmıştır. Ayrıca komisyon, korunmaya muhtaç ve özel eğitime muhtaç çocukların tespiti, bu konu ile ilgili teşkilatın planlaştırılması, korunmaya ve özel eğitime muhtaç çocukların kayıt ve kabul işlemleri ile ilgili önerilerde bulunmuş ve bu öneriler Şûra tarafından kabul edilmiştir¹⁸³.

Şûra'nın en önemli konusu yeni "İlköğretim Kanunu" tasarısıydı. Tasarıyı incelemek ve mecburi ilköğretimin planlanmasını yapmak için kurulan komisyon,

¹⁸⁰ *Milli Eğitim Şûraları (1921-2006)*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 2006, ss. 22-23.

¹⁸¹ *Beşinci Milli Eğitim Şûrası, Çalışma Esasları, Komisyon Raporları, Konuşmalar*, İstanbul, 1954, ss. 60-85.

¹⁸² MEB, *a.g.e.*, ss. 86-143.

¹⁸³ MEB, *a.g.e.*, ss. 144-214; *Ulus*, 15 Şubat 1953.

tasarıda bazı değişiklikler yapmıştır. Komisyon, henüz ilkokul açılmamış nüfusu az ve dağınık köylerin çocukları için pansiyonlu veya yatılı ya da gündüzlü bölge okullarının kurulmasını önermiştir. Ancak kanun tüm çalışmalara rağmen DP döneminde çıkarılamamıştır.

İlkokul programının gözden geçirilmesi için kurulan komisyon yaptığı çalışmalar neticesinde ilkokul programının amaç ve ilkeleriyle içeriği arasında bir uyum sağlanması, toplu öğretim anlayışının ikinci devrede de hakim kılınmasını istemiştir. Komisyon, bütün ilkokullarda haftalık ders saatine uyulması konusunda esnek davranılmasını kararlaştırmıştır.

İlkokuldaki din eğitimi konusu tartışmalara neden olmuştur. Bu konuda Anayasa Hukuk Profesörü Bülent Nuri Esen, tartışmalara cevap olarak Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri de, din derslerinin bir ihtiyacı karşıladığını ve Anayasaya aykırı olmadığını söylemiştir¹⁸⁴. Konuyla ilgili komisyon, din derslerinin isteğe bağlı olmasını kabul ederek din dersi içinde öğretmenlerin not vermesini istemiştir. Ancak din dersi için verilen notun, öğrencinin sınıf geçmesi üzerinde etkili olmamasını önermiştir. İlkokulların programını gözden geçiren ve köy okullarıyla ilgili olarak Amerika'dan gelen Prof. Dr. Kate V. Wofford'un¹⁸⁵ hazırladığı raporu da inceleyen komisyon, Prof. Wofford'un önerdiği köy ilkokulları sınıflarının gruplar halinde birleştirilmesi ve derslerin üniteler halinde senelere göre sırayla işlenmesi yönteminin uygulanmasını önermiş ve öneri kabul edilmiştir¹⁸⁶.

Yeni ilkokul yönetmeliğini inceleyen komisyon, 194 maddeden oluşan yönetmeliğin 119 maddesini aynen kabul etmiş, 11 maddeyi yönetmelikten çıkarmış ve 64 maddeyi de değiştirerek kabul etmiştir. İlkokullara öğretmen yetiştirilmesi ve Öğretmen Okulları ile Köy Enstitüleri yeni öğretim programını inceleyen komisyon, ilkokul öğretmeni yetiştiren kurumların liseye dayalı, iki veya üç yıllık öğrenim veren yüksek dereceli öğrenim kurumları haline getirilmesinin bugün için güç olduğunu belirterek, ilköğretmen okulu programında değişiklik yapılmak suretiyle bu kurumların amacına daha çok hizmet eden bir özellik kazandırılmasını ve ilkokul öğretmenlerinin mesleğe zevkle sarılmalarını temin için bir üst derece ile göreve başlamalarını

¹⁸⁴ *Ulus*, 16 Şubat 1953.

¹⁸⁵ Bkz. K.V. Wofford, *Türkiye Köy İlkokulları Hakkında Rapor*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1952. (MEB tarafından 1952'de çevrilerek yayınlanmıştır.)

¹⁸⁶ MEB, *a.g.e.*, ss. 354-355.

önermiştir¹⁸⁷. Komisyon, yerel şartlar ve ihtiyaçlara göre gerekli esnekliği de taşımak şartıyla geliştirilmiş bulunan üç ve altı yıllık öğretmen okullarının tek tip programlarını yeterli bulmuştur. Ancak Öğretmen Okullarının öğrenim süresinin ileride yedi yıla çıkarılmasının uygun olacağı da yine komisyon tarafından belirtilmiştir¹⁸⁸.

Beşinci Milli Eğitim Şûrasının önemli neticelerinden biri de; Şûrada benimsenen fikirler doğrultusunda daha sonra Öğretmen Okulları ile Köy Enstitülerinin birleştirilmeleri olmuştur. Şehirlerde ortaokul üzerine üç yıllık, köylerde ilköğretime dayanan altı yıllık öğretmen okullarının yedi yıla çıkarılması Şûrada karara bağlanmıştır¹⁸⁹.

2. 3. 2. VI. Milli Eğitim Şûrası (18-23 Mart 1957)

Türkiye'nin 1950'den sonra Avrupa ve özellikle Amerika Birleşik Devletleriyle siyasi ve askeri işbirliği ile birlikte ekonomik ve teknik işbirliğini de geliştirmesi, sanayileşmeyi hızlandırması, özel teşebbüs ve ticari etkinliklerin artması kalifiyeli teknik elemana olan talebi arttırmıştır. Bu durum orta ve yükseköğretimde mesleki ve teknik eğitimin giderek yaygınlaşmasını, mesleki ve teknik eğitimin planlanması ve hedeflerinin belirlenmesi mecburiyetini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca belli bir eğitimin dışında eğitim alma imkânı bulamayan vatandaşların el becerilerini geliştirmek ve geçimini sağlamak amacıyla halk eğitiminden geçirilmesi yönünde talepler artmıştır.

Bunların yanı sıra ekonomik olarak gelirleri yükselen kitlelerin sosyal ve teknolojik talepleri daha rahat bir yaşam doğrultusunda değişiklik arz ederek çoğalmıştır. Kırsal alanlardan kente göç yoğunlaşınca talepler daha da çoğalmış ve sanayi toplumuna doğru bir dikey hareketlilik gelişmiştir. İşte bu etkenler Erkek ve Kız Teknik okullarının öğretim programlarının gelişen ihtiyaçlara göre yeniden düzenlenmesini, halk eğitimi çalışmalarının sağlam temellere oturtulması gereksinimini doğurmuştur. Sanayi için gerekli teknik elemanların yetişmesi, görevlendirilmesi ve çalışma esaslarını düzenleme ihtiyacı Altıncı Milli Eğitim Şûrasının ana gündemini oluşturmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı 18-23 Mart 1953 tarihleri arasında Mesleki ve

¹⁸⁷ MEB, *a.g.e.* , ss. 562-563.

¹⁸⁸ MEB, *a.g.e.* , ss. 562-563.

¹⁸⁹ İsmail Şahin, *a.g.t.* , ss. 122.

Teknik Eğitim ile Halk Eğitimi konularının yer aldığı şûrayı toplamıştır¹⁹⁰. Altı gün süren Şûrada, Mesleki ve Teknik Eğitim ile Halk Eğitimi konusunda önemli kararlar alınmış ve tavsiye niteliğindeki kararlar Milli Eğitim Bakanlığına uygulanması amacıyla sunulmuştur¹⁹¹.

Şûra'nın açılışında Milli Eğitim Bakanı Ahmet Özel mesleki ve teknik öğretimin önemini şu sözlerle ifade etmiştir:

*...Memleketimizin iktisadi hayatında büyük bir gelişme olmuş, uzun ve kısır bir tasarruf devrinden dinamik bir yatırım devrine geçilmiştir. Yirminci asır dünyasına ayak uydurmak demek olan bu intibakı, büyük bir hızla başarmak mecburiyetindeyiz. Bu canlı ve hareketli devir, tabiatıyla kendine mahsus bir takım problemler arz edecektir. Bunların başında da meslek ve teknik adamların süratle yetiştirilmesi gelmektedir...*¹⁹²

Şûrada oluşturulan komisyonlar şunlardır:

- 1- Halk Eğitimi Komisyonu
- 2- Ticaret Eğitimi Komisyonu
- 3- Erkek Teknik Öğretim Komisyonu
- 4- Kız Teknik Öğretim Komisyonu

Altıncı Milli Eğitim Şûrasında mesleki ve teknik eğitim bütün yönleriyle ele alınmış ve dört ayrı komisyon oluşturulmuş, belirlenen konular irdelenerek kararlar alınmıştır. Şûrada, endüstrileşen dünyaya uyum sağlamak ve yetişmiş kalifiye eleman ihtiyacını karşılamak, ara insan gücünü yetiştirmek için kız ve erkek teknik öğretimde yeni düzenlemeler yapılmasının gereği ortaya konmuştur. İlk defa halk eğitimi ele alınmış, amaç, ilke, yöntem, araç-gereç, personel ve teşkilat konuları üzerinde durulmuştur. Hızla değişim yaşayan toplumun yeni koşullara ayak uydurabilmesi için halk eğitimi faaliyetlerinin planlanması kararlaştırılmıştır.

¹⁹⁰ *Ulus*, 18 Mart 1957, *Ulus*, 21 Mart 1957.

¹⁹¹ Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde VI. Milli Eğitim Şûrası ve uygulamaları (18-23 Mart 1957), http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_VI_milliegitim_surasi.pdf. (12.08.2013)

¹⁹² MEB, *Altıncı Maarif Şûrası, Çalışma Esasları, Komisyon Raporları, Konuşmalar*, MEB, Ankara, 1957, ss. 12-13.

2. 4. Eğitim Şûralarında Alınan Kararların Uygulanmaya Konması

Beşinci Milli Eğitim Şûrası genel olarak ilköğretim konusunun her yönüyle müzakere edildiği bir toplantı olmuştur. Şûrada anaokullarından ilköğretime, öğretmen yetiştirmeye, okul sağlığından korumaya muhtaç çocukların durumuna, ilköğretim yönetmeliğinden ilkokul programının amaç ve ilkelerine kadar ilköğretimin her kademesi incelenmiştir. Şûrada ilköğretimin bu denli kapsamlı incelenmesi, DP iktidarının ilköğretime verdiği önemin bir sonucudur. Aynı zamanda okul öncesi eğitime önem verilmesi vurgulanmış, öğrenci ve okul sağlığı ile ilgili kanun ve yönetmelik tasarıları hazırlanmıştır. Din eğitimi konusunda da din eğitiminin, ilkokullarda ve öğretmen yetiştiren kurumların eğitim programlarında yer alması isteği açıkça belirtilmiştir. Şûrada alınan kararların en önemli konularından birisi de ilkokullara öğretmen yetiştiren okullar arasında birlik olması, aynı ruhla öğretmen yetiştirilmesi gerektiğinin belirtilmesidir. Bu fikir daha sonra Köy Enstitülerinin kapatılmasına basamak oluşturacaktır.

Türkiye’de çok partili hayatla birlikte siyasi durum değişmiş, halkın talepleri artmıştır. DP’nin iktidarı ele geçirmesiyle birlikte, batıyla özellikle de ABD ile olan ilişkiler artmış, ABD’den pek çok eğitimeci Türkiye’ye gelmiştir. DP, tek partili hayatın uygulamalarına karşı çıkarak, halkın beğenisini kazanacak politikalar gütmeye başlamıştır. Ekonomik ve sanayi alanındaki gelişmeler eğitime de yansımış ve ilköğretime olan talep artmıştır. Şûrada ilköğretimin değişik konuları seçilmiş olması bu talep ile doğrudan ilgilidir. Şûra genel kurulunda konular üzerinde müzakereler yapılırken Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri sürekli olarak tartışmalara katılmış, otoriter bir hava yaratmıştır. Bu durum DP’nin planlarını uygulamadaki kararlılığının göstergesi şeklinde değerlendirilmiştir¹⁹³.

Şûrada alınan kararlardan ilkokul programı DP hükümetleri döneminde uygulanamamıştır. Program ancak 1961 yılında uygulanma olanağı bulmuştur ki; bu dönemde DP iktidarı sona ermiştir. Şûrada alınan kararlardan özel eğitime muhtaç çocukların yetiştirilmesi amacıyla 1953’de Gazi Eğitim Enstitüsü’nde “Özel Eğitim Bölümü” açılmıştır. Sadece iki yıl açık kalan bu kurum 1955’te kapatılmış, öğretmenleri “Göz Anatomisi ve Arızaları”, “Sağırılar Eğitimi” gibi derslere yönlendirilmiştir. Şûrada

¹⁹³ Caner Yüce, *a.g.t.* , ss. 58-59.

alınan öğretmen okullarının altı yıla çıkarılması kararı da DP döneminde gerçekleşmemiştir. DP idarecilerinin üzerinde hassasiyetle durduğu, halkın desteğini de aldığı din eğitimi ilkokullarda verilmeye başlanmış, ders saatleri de artmıştır. Bu dönemde laiklik ilkesi çerçevesinde uygulama bazı kesimler tarafından tartışılrsa da, DP kararlılıkla din eğitime devam etmiştir. Bunların yanında Öğrencilere eğitim ve sosyal alanda yol göstermek amacıyla “Rehberlik Araştırma Merkezleri” 1959 yılında Ankara, İstanbul, İzmir, Eskişehir, Erzurum, Adana ve Bursa gibi büyük şehirlere açılmıştır.

Beşinci Milli Eğitim Şûrasında görüşülen en önemli konulardan birisi de şüphesiz ilkokullara öğretmen yetiştirme meselesidir. Ülkedeki öğretmen yetiştiren kurumların eğitimi aynı ruhla yapılması ve ikiliğin kaldırılması istenmiştir. DP, şûrada alınan bu kararı hızla uygulamaya koymuş, 27 Ocak 1954 tarih ve 6234 sayılı kanunla Köy Enstitülerini öğretmen okulları ile birleştirmiştir. Buna karşın DP ülke yönetiminde olduğu sürece okul öncesi eğitim yetersiz kalmış, okullardaki öğretmen sayısı istenilen seviyeye getirilememiş, nitelikli öğretmen yetiştirilememiştir. Bu dönemde kadın erkek arasında fırsat eşitliği yaratılamamıştır. Dini yaklaşımlar, örf ve adetler özellikle kırsal alanda kadınların eğitime yeteri kadar girmesine engel olmuştur. Ancak bu sadece DP’nin değil, bütün cumhuriyet hükümetlerinin ortak sorunu olmuştur¹⁹⁴.

Altıncı Milli Eğitim Şûrasında ise mesleki ve teknik eğitim bütün yönleriyle ele alınmıştır. Şûrada dört ayrı komisyonda belirlenen konular irdelenerek kararlar alınmıştır. Burada endüstrileşen dünyaya uyum sağlamak ve yetişmiş kalifiye eleman ihtiyacını karşılamak, ara insan gücünü yetiştirmek için kız ve erkek teknik öğretimde yeni düzenlemeler yapılmasının gereği ortaya koyulmuştur.

Şûrada alınan en önemli karar, halk eğitiminin yaygınlaştırılması ve teknik okulların sayısının artırılması olmuştur. Şûra kararları paralelinde 1958 - 1959 öğretim yılında 5 yıl süreli Akşam Teknik Okulu açılmıştır¹⁹⁵. Yine şûrada mesleki ve teknik eğitime olan talebin hızla artması hedeflenmiştir. Bu hedef sanayileşme ve teknik gelişmeler ekseninde tutturulmuştur. Yapı ve sanat okullarının öğrenim süreleri üç yıla çıkarılmış, daha sonra alınan bir kararla bu okullar sanat okulları haline getirilmiştir. 1970 yılından sonra bugünkü “Endüstri Meslek Lisesi” adını almıştır. DP iktidarında olmasa da 1963 yılında “Film, Radyo, Televizyon ile Eğitim Merkezi”nin kurulması

¹⁹⁴ Caner Yüce, *a.g.t.*, ss. 60.

¹⁹⁵ Kemal Turan, “Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları*, s. 129, İstanbul, 1996, ss. 111.

şûra kararlarındadır. Mesleki ve teknik okulların öğrenim süreleri üç yıla çıkarılmış, mesleki ve teknik okulların ihtiyaçlarını karşılamak için de 1959 yılında “Dış Teknik Yardımlar Müdürlüğü” kurulmuş ve 1957 yılında “sekreterlik” okulu kurularak öğrenime başlamıştır. DP iktidarından sonra, 1961 yılında Ankara’da, 1967 yılında İstanbul’da 3 yıl süreli “Otelcilik ve Turizm Okulları” açılmış, 1977 yılında çıraklık yasası çıkarılmıştır.

Altıncı Milli Eğitim Şûrasının DP iktidarının son yıllarına denk gelmesi ve ihtilal hükümetinin yönetime gelmesi alınan kararların hayata geçirilmesinde bir takım zorluklar yaratmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ EĞİTİM ANLAYIŞININ OLUŞUMU VE GELİŞİMİ

3. 1. Demokrat Parti Dönemi’nde Eğitim Politikalarının Şekillenmesi (1950-1960)

3. 1. 1. Okul Öncesi Eğitim

“Erken Çocukluk Eğitimi” olarak da adlandırılan okul öncesi eğitim, çocuğun doğumundan, ilköğretime başladığı güne kadar geçirdiği 0-6 yaşlarını kapsar. Çocukların tüm gelişimlerini, toplumun kültürel değerleri doğrultusunda gerçekleştirmeye çalışan, duyguların gelişimini ve algılama gücünü arttırarak akıl yürütme sürecinde çocuklara yardımcı olan ve yaratıcılığını geliştiren ve bunların yanında, çocukların milli, manevi, ahlaki, kültürel ve insani değerlere bağlılığını sağlayan; kendini ifade etmesine, öz denetimlerini sağlayabilmesine ve bağımsızlık kazanmasına olanak sağlayan, sistemli bir eğitim sürecidir¹⁹⁶.

Bu eğitim, öncelikle aile ile başlar. Çocuk, aile içerisinde yetiştikten sonra ilköğretim sistemine dahil olur. Fakat ilköğretime kadar olan bu dönemde büyük bir boşluk olduğu tespit edilmiş ve bu boşluğun değerlendirilmesi gündeme gelmiştir. Bunun için de çocukların, okul öncesi eğitim almaları gerekli görülmüştür.

Türkiye’de, Cumhuriyetin ilk yıllarında okul öncesi eğitim yeteri kadar gelişmemiştir. 1927-1928 eğitim-öğretim yılında 1919’da kapatılan iki ana öğretmen okulu Ankara’da tekrar açılmıştır. Öğrenim süresi iki yıl olan bu okul, 1930-1931

¹⁹⁶ Meral Taner Derman-Handan Asude Başal, “Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretimde Niceliksel ve Niteliksel Gelişmeler” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 3, s. 11, 2010, ss. 560.

eğitim-öğretim yılında İstanbul Kız Öğretmen Okuluna dahil edilmiştir. Sadece üç yıl faaliyet gösteren okul 1933’de kapatılmıştır¹⁹⁷.

Okuma çağına girmemiş çocukların eğitim konusu, Cumhuriyet Dönemi’nde ilk kez 22-31 Ağustos 1949’da Dördüncü Milli Eğitim Şûrası’nda, “*aile eğitimi üzerinde durulması, ailede demokratik eğitimin uygulanması için değişik yöntemlerden faydalanılması gereği*” şeklinde belirtilmiştir¹⁹⁸.

DP hükümetleri ise kendilerinden önceki iktidar parti gibi okul öncesi eğitime yeterince önem vermemişlerdir. DP, genellikle okul öncesi eğitimi devlet eliyle yapılması yerine, bu işin özel girişimler tarafından yüklenilerek yürütülmesini istemiştir. DP’nin Milli Eğitim Bakanlarından Rıfkı Salim Burçak, TBMM’de yaptığı bir konuşmada, “*Ana mekteplerini şimdilik vekâletimiz açmamaktadır. İlkokul davası büyük ölçüde ehemmiyet verdiği cihetle ana mekteplerimizle henüz uğraşamamaktadır. Bu müesseseler hususi teşebbüslere terk edilmiştir*”¹⁹⁹.” sözleriyle partisinin okul öncesi eğitime bakışını özetlemiş ve hükümetinin anaokulları konusundaki yetersizliğini kabul etmiştir.

DP, 1952 yılında “Ana Okulları Programı ve Yönetmeliği”, “Ana Okullarına Öğretmen Yetiştirme Kursu Geçici Yönetmeliği” ile 4 Ocak 1954 tarih ve 780 sayılı “Ana Okulları Yönetmeliğini” hazırlayarak uygulamaya koymuştur. Bu yasalarla okul öncesi eğitimin önemi ve gereği vurgulanmıştır²⁰⁰.

Cumhuriyet tarihinde okul öncesi eğitim ilk kez ayrıntılı bir şekilde 5-14 Şubat 1953 tarihinde düzenlenen Beşinci Milli Eğitim Şurası’nda ele alınmıştır. Şûra’nın ilk gündem maddesini de okul öncesi eğitim almaktadır: “*Okul öncesi öğretim ve eğitimin anaokulları için hazırlanmış olan program ve yönetmeliğin incelenmesi*”²⁰¹” Bunun için oluşturulan komisyon, çalışmalar yapmıştır. Komisyon raporunda, anaokullarının yönetmeliklerini, uygulamalarını, hedeflerini, eğitime katkısını, anaokullarının ihtiyaçlarını ortaya koymuştur. Hazırlanan raporda, anaokullarına öğretmen yetiştirmek için yabancı memleketlere elemanlar gönderilmesi, özel anaokullarını teşvik etmek

¹⁹⁷ Meryem Çelik- Kerim Gündoğdu, “Türkiye’de Okulöncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi”, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, s. 16, 2007, ss. 176.

¹⁹⁸ Tunay, Karakök, “Menderes Dönemi’nde (1950 – 1960) Türkiye’de Eğitim”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, c. 1, s. 2, 2011, ss. 92.

¹⁹⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, 9. Devre, c. 28, ss. 854.

²⁰⁰ Feyzi Öz, “Okul Öncesi Eğitim”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, ss. 241.

²⁰¹ http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/06021754_5_sura.pdf. (12.08.2013)

amacıyla gelir ve kurumlar vergisinden kısmen veya tamamen muaf tutulmaları, Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlıklarının bütçelerinden anaokullarına yardım edilmesi, devletin anaokulu açmak isteyenlere arsa ve bina tahsis etmesi, anaokullarında görevli öğretmenlerin emeklilik haklarının güvence altına alınması önerilmiştir. Anaokullarının eğitim programında, özel eğitime muhtaç öğrencilere nasıl davranılacağı, öğretmenin görevleri, anaokullarında hazırlanacak yemeklerde dikkat edilmesi gereken hususlar, okul aile ilişkilerinin nasıl olması gerektiği açıklanmıştır²⁰². Raporda anaokullarının çağdaş eğitimin bir parçası olduğu vurgulanarak, okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması gereği üzerinde durulmuştur. Beşinci Milli Eğitim Şûrasında okul öncesi eğitimle ilgili hazırlanan rapor bilimsel bir toplantıda onaylanan ilk belge olması bakımından önemlidir²⁰³.

Tablo-11: DP Döneminde Ana Okulları, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları²⁰⁴

Öğretim Yılları	Okul Sayısı		Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı		
	Resmi	Özel		E	K	Toplam
1950-1951	-	52	71	941	819	1760
1951-1952	-	53	74	1111	878	1989
1952-1953	-	53	74	1224	959	2183
1953-1954	-	52	77	1197	980	2177
1954-1955	-	53	79	1355	1072	2427
1955-1956	-	56	82	1482	1091	2573
1956-1957	-	64	85	1553	1205	2578
1957-1958	-	59	95	1523	1273	2796
1958-1959	-	63	111	1598	1288	2886
1959-1960	-	66	111	1612	1235	2847

Tablo 10’da görüldüğü gibi DP döneminde anaokulu sayısında önemli bir gelişme olmamıştır. Anaokulları tamamen özel girişimlere terk edilmiş, devlet eliyle hiçbir anaokulu açılmamıştır. Öğrenci sayılarında artışlar görülse de bu sayı hiçbir zaman yeterli olmamıştır.

²⁰² Beşinci Maarif Şûrası, ss. 62-68.

²⁰³ Caner Yüce, *a.g.t.* , ss. 48.

²⁰⁴ DİE: Milli Eğitim Hareketleri, ss. 90.

3. 1. 2. İlköğretim

İlköğretim, toplumdaki bütün vatandaşların sahip olması gereken asgari ve ortak bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkların kazandırıldığı önemli bir kademedir. İlköğretim, bireyleri karşılaştıkları sorunları çözmede, toplum değerlerine uyum sağlamada ve toplum kurallarını uygulamada temel becerilerle donatmayı hedefler. Bu bağlamda ilköğretim, kararlı bir demokratik toplum yaratmada, toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesinde, yaşam boyu sürecek öğrenmenin ve gelişimin temelini oluşturur. Ayrıca ilköğretim yurttaşlık bilincinin temellerinin atıldığı evre olması bakımından önemlidir ve bu durum hükümetlerin bu kademeye olan ilgisinin artmasını da sağlamıştır²⁰⁵.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ilköğretimi yaygınlaştırma düşüncesi hükümetlerin ortak politikası olmuştur. İlköğretimi yalnızca milli gelenek ve ahlaki değerlerimizi ileten bir araç olarak görmemişler, ona gelişme yolunda önemli bir görev yüklemişlerdir. İlköğretim, Cumhuriyet devrimlerini yeni kuşaklara benimsetmek ve laik düşüncüyü geliştirmek bakımından ayrı bir önem kazanmıştır. Harf devrimiyle birlikte ilköğretim alanındaki çalışmalar hızlanmış, eğitim parasız ve zorunlu kılınmıştır. Köy enstitüleri de kırsal kesimlerdeki ilköğretim sorununu çözmeyi öngörse de DP, bu okul çıkışlılarını bilgisiz, dikbaşlı, sol eğilimli ve hatta komünistlikle suçlayan, bölücü bir yöntem uygulayan kişilerin olduğunu öne sürerek²⁰⁶ bu kurumları 1954 yılında kapatmıştır.

DP muhalefette bulunurken dahi CHP'ye karşı yönelttiği eleştirilerin en önemlileri arasında ilköğretim konuları yer almaktadır. CHP'nin ilköğretimde seferberlik deyiimiyle başlattığı uygulama ile köy halkının kendi okullarını kendilerinin yapması kararlaştırılmıştı. DP iktidarının bu konudaki görüşlerini açıklayan Tevfik İleri, köylerde ilkokul binaları inşaatlarının 1947 yılına kadar büyük zorluklarla köylüye yüklendiğini, 1947'den sonra kısmen devlet yardımıyla uygulamanın devam ettirildiğini, doğrudan veya kısmen köylüye yaptırılan okulların büyük bir kısmının perişan olduğunu ifade ederek CHP'ye yüklenmiştir. Köylülere yoksulluk döneminde ağır şartlarla yaptırılan binaların usta elinden çıkmadığı ve ciddi olarak kontrol

²⁰⁵ İsmail Güven, *Türk Eğitim Tarihi*, Natürel Yayınları, Ankara, 2010.

²⁰⁶ Şevket Gedikoğlu, *a.g.e.*, ss. 131.

edilmedikleri için yuvarlak dere taşları ve yaş kavak ağaçlarından yapıldıkları için kötü durumda olduğunu açıklayan bakan uygulamaya karşı olduklarını ifade etmiştir. Bunun için DP, 1950 seçimlerinden önceki vaatlerinde köylüye okul yapma zorunluluğu getiren yasayı değiştirecekleri sözünü vermiştir. Seçimlerde iktidarı ele geçirdikten sonra muhalefette verdiği sözü tutarak, 11 Ağustos 1951 tarih ve 5828 sayılı kanun ile köy okullarının özel idare bütçesi ve genel bütçeden ayrılacak ödeneklerle yapılmasını kararlaştırmıştır²⁰⁷. Bununla köylüye okul yapma zorunluluğu kaldırılmıştır. Ancak bu durum ilerleyen dönemlerde ilköğretimde aksaklıkların yaşanmasına neden olacaktır.

İlköğretime verilen önemi Cumhurbaşkanı olan Celal Bayar da mecliste yaptığı ilk konuşmasında şöyle belirtmiştir:

*İlköğretim, maarif sistemimizin temelini teşkil eder. Bu itibarla üzerinde ehemmiyetle durulması lazım gelir. Herkesçe bilindiği gibi, aile ocağından sonra hayat ile temas, ilkokullarda başlar. Genç yavrularımızın, her şeyi benimseyen taze zekâlarıyla en iyiyi ve en doğruyu, milli ve insani bütün mânevi kıymetlere istinat eden bir terbiye sistemi içinde burada bulmaları iktiza eder...*²⁰⁸

DP iktidarı döneminde toplanan Beşinci Milli Eğitim Şûrası'nın temel konusu ilköğretim olmuştur. DP'nin Milli Eğitim Politikasında bu konuya öncelik vermesinin sebebi ilköğretimin DP iktidara geldiği 1950 yılında ülke geneline bazı köylere ulaşamamış olmasıdır. Bakan Tevfik İleri, 26 Aralık 1952 tarihinde mecliste yaptığı bir konuşmada ülkedeki 33.094 köyün 18.386'nda hâlâ okul olmadığını belirterek en kısa zamanda bu köyleri de okula ve öğretmene kavuşturmak istediklerini söylemiştir²⁰⁹. Bunu gerçekleştirmek ve aynı zamanda ilköğretimin kalitesini yükseltmek için öncelikle en önemli hedef yeni bir ilköğretim kanunu hazırlamak olmuştur.

Türkiye'de nüfusun büyük bir çoğunluğunun köylerde yaşaması ve dağınık yerleşmenin olması ilköğretimin yaygınlaştırılmasında karşılaşılan en önemli sorunlardan biri olmuştur. DP, bu sorunu çözmek için, ödenekleri arttırmıştır. Milli Eğitim Bütçe Komisyonu toplantısında Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri;

"Köy okulları için koyduğumuz 5 milyonun 4 milyon lirasını mutlaka doğu illerine sarfedeceğiz. Eski iktidar doğu illerinde 77 bin liraya kadar 3 ders haneli, 143 bin liraya kadar da beş ders haneli okullar yaptırmıştır. Biz daha

²⁰⁷ Zafer, 12 Ağustos 1951.

²⁰⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Devre 9, c. 2, ss. 4.

²⁰⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Devre 9, c. 18, ss. 440.

ekonomik icraata taraftarız ve kimseye şirin görünmek için lüzum olmayan yerde okul açmak kararında değiliz.”

demiştir²¹⁰.

Kanun tasarısında çeşitli sebeplerle okul açılmayan köyler için yatılı ve gündüzlü bölge okullarının yeniden düzenlenerek devam ettirilmesi kararlaştırılmıştır. Bakan İleri'nin verdiği bilgilere göre kanun tasarısının getirdiği en önemli yeniliklerden biri de ilköğretim kurumlarının ilk mercileri olmak üzere ilçe ilköğretim müdürlüklerinin oluşturulmasıdır. Ayrıca Kanun tasarısına göre, Eğitim Enstitüleri sabit olacak ilkokul, başöğretmen, müdür veya müdür yardımcılardan ilçe ilköğretim müdürlerinden ve ilkokullarda en az beş yıl öğretmenlik yapmış olanlardan müfettişlik kabiliyet ve yeterliliğine sahip olanların Bakanlıkça müfettiş olarak atanacaktı. Bakan İleri, Milli Eğitimin demokratik bir anlayışla yönetilmesine önem verdiklerini belirterek kanun tasarısında köy, bucak, ilçe ve illerde halk temsilcileri ve Bakanlık personelinden oluşacak ilköğretim kurullarının oluşturulacağını da söylemiştir²¹¹.

Her ne kadar dönemin Cumhurbaşkanı ve Milli Eğitim Bakanları yaptıkları konuşmalarda ilköğretimin önemli olduğu üzerinde durmuşlar ise de eğitimin toplumsal kalkınmasında önemli bir rol oynadığını yeteri kadar değerlendirememişlerdir. 1951-1952 tarihinde, 1948 ilkokul programında karşılaşılan güçlükleri belirlemek ve programı geliştirmek amacıyla; ABD Florida Üniversitesi öğretim üyelerinden ve köy eğitimi konularında çalışmalarıyla tanınmış olan Prof. Dr. Kate Wofford, ülkemize davet edilmiştir. Wofford, Türkiye’de 5 Ekim 1951 - 1 Şubat 1952 tarihleri arasında Trabzon, Erzurum, Van, Diyarbakır, Ankara, Adana, İzmir, İstanbul ve Kırklareli il ve çevrelerini gezmiş, bu bölgelerdeki 800 kadar öğretmen, müdür, müfettiş ve maarif müdürleriyle çeşitli seminer çalışmaları yapmıştır. Daha sonra bu çalışmaları bir rapor halinde Milli Eğitim Bakanlığına sunmuştur²¹².

V. Milli Eğitim Şûrasında incelenen bu “İlköğretim Kanunu” bazı değişikliklerden sonra Şûra’da kabul edilmiştir. Ancak iktidarı süresince mecliste büyük bir çoğunlukla temsil edilmesine ve kanunun çıkmasına engel ciddi bir sebep olmamasına rağmen DP bu kanunu meclisten bir türlü geçirememiş ve DP’nin

²¹⁰ *Zafer*, 18 Ocak 1951.

²¹⁰ *Vatan*, 27 Kasım 1952.

²¹¹ Emre Kılıç, *a.g.t.*, ss. 94.

²¹² Adil Adnan Öztürk, *a.g.e.*, ss. 99.

hazırladığı bu tasarı ancak 27 Mayıs İhtilali'nden sonra 6 Ocak 1961 tarihinde kabul edilmiştir.

Tablo-12: DP Döneminde İlköğretim Alanındaki Sayısal Görünüm²¹³

Yıllar	İlkokullar				
	Okul	Öğrenci Sayısı			Öğretmen
		K	E	T	
1950-51	17428	599711	1016915	1 616 626	35 871
1951-52	17417	607706	1035328	1 643 034	36 510
1952-53	17763	625396	1066739	1 692 135	37 561
1953-54	17948	657874	1104477	1 762 351	37 932
1954-55	18393	702050	1164616	1 866 666	40 035
1955-56	18724	745341	1238327	1 983 668	42 169
1956-57	19390	804643	1335704	2 140 347	44 700
1957-58	20030	848223	1412228	2 260 451	47 322
1958-59	20656	895607	1507248	2 402 855	49 757
1959-60	21429	931794	1582798	2 514 592	54 049

Tabloya baktığımızda 1951-52 öğretim yılında okul sayısında bir düşüş yaşandığını görmekteyiz. Bu düşüşün yaşanmasında 8 Ağustos 1951 yılında okul yapımında vatandaş yükümlülüğünün kaldırılması etkili olmuştur. Öğrenci ve öğretmen sayısı CHP döneminde olduğu gibi düzenli bir artış göstermiştir. Diğer yıllara oranla 1959-60 öğretim yılında öğretmen sayısında büyük bir artış meydana gelmiştir. Bu dönem boyunca öğrenci sayısındaki en büyük artış ise 1956-57 öğretim yılında gerçekleşmiştir.

3. 1. 3. Ortaöğretim

Ortaöğretim, bir toplumun ihtiyaç duyduğu yetenekli bireylerin yetiştirilmesinde önemli bir role sahiptir. Öncelikle yükseköğrenime öğrenci yetiştirmeyi amaç edinen bu kurumlar aynı zamanda milli kültür oluşturmada önemli bir basamaktır. Çok partili hayattan sonra kurulan CHP hükümetinde Milli Eğitim Bakanlığı görevini alan Reşat Şemsettin Sirer, ortaöğrenimin gelişmesinde önemli çalışmalar yapmıştır. Ancak

²¹³ DİE: Milli Eğitim Hareketleri 1942-1972, ss. 12-15.

yapılan bu çalışmalar ilköğretim çalışmaları kadar fazla olmamıştır. DP'nin üçüncü Milli Eğitim Bakanı olan Tefik İleri, CHP ve Sirer zamanında ortaokul yayma çabalarını eleştirmiş ve bu çalışmalar esnasında gelişigüzel okul açıldığını, bunun sonucu olarak da okulların iyi neticeler vermediğini belirterek, kendilerinin okul yapımında, okula ihtiyacı olan yerlere öncelik vereceklerini belirtmiş olmasına rağmen; bunun tam tersi bir uygulamaya girerek, öğretmeni, ders araç gereci ve binasını temin etmeden okulların yapılmasını onaylamıştır. Bu dönemde ortaöğretimde izlenen politikanın esasını; her kazada bir ortaokul, her vilayette bir lise açmak oluşturmuştur. Hatta bütün DP milletvekilleri köylere ilkokul, kasabalara ortaokul, şehirlere lise açacakları konusunda seçmenlere güvence vermiştir²¹⁴.

1940-50'li yıllarda ülkenin ihtiyacı olan işgücünün okul sistemi ile yetiştirilebileceği politikası izlenmiş,²¹⁵ ortaöğretimde teknik öğretime önem verilmiştir²¹⁶. Açılan okul sayılarında Tefik İleri'nin bakanlığı döneminde ortaokullarda % 18'lik, liselerde de % 5'lik bir artış sağlanmıştır²¹⁷. Necdet Sakaoğlu, DP dönemindeki okul sayısındaki artışı oy kaygısına bağlamıştır ve aynı zamanda bu doğrultuda en küçük yerleşim yerlerine dahi plansız ve hesapsız okulların açıldığını belirtmiştir²¹⁸.

DP, parti programında orta tahsil programlarını ıslah edeceğini açıklamıştır. Ancak iktidar olduktan sonra kurulan ilk DP hükümetinin programında ortaöğretime dair herhangi bir politika yanında hedef belirtilmemiştir. Cumhurbaşkanı seçilen Celal Bayar da Kasım 1950'de mecliste yaptığı ilk açılış konuşmasında eğitim meselelerinden bahsederken ortaöğretime hiç değinmemiştir²¹⁹. DP döneminde ortaöğretimde yapılan değişiklikler belli bir program dâhilinde yapılmadığı için beklenen sonuçları da vermemiştir.

DP döneminde Amerikan patentli eğitim yaklaşımları benimsenmiş, Türkiye'ye çağrılmış olan Florida Üniversitesi Profesörü Kate Wafford, Boston Üniversite'nden W. Kwaraceus ve Dickerman, 1951'de Türk Eğitim Sistemi üzerinde incelemeler yapmıştır.

²¹⁴ Adil Adnan Öztürk, Türkiye'de Milli Eğitimdeki Gelişmeler (1950-1960), *Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, Doktora Tezi, İzmir, 1997, ss. 138.

²¹⁵ Hıfzı Doğan, "Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim Programlarının Şekillenmesinde Etkili Olan Görüşler", *75 Yılda Eğitim*, Ed. Fatma Gök, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s. 208.

²¹⁶ İlhan Tekeli, *a.g.m.*, ss. 669.

²¹⁷ Erdoğan Başar, *a.g.e.*, ss. 465.

²¹⁸ Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi...*, ss. 111-117.

²¹⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Devre 9, c. 2.

Aynı zamanda Amerika’da da yapılan incelemeler sonucunda, “Program Geliştirme, Araç Geliştirme, Beslenme Eğitimi, Deneme Lisesi, Fen Lisesi” gibi kavramlar ve projeler eğitim sistemine girmiştir²²⁰.

Tablo-13: DP Dönemi Ortaokullar Sayısal Görünümü²²¹

Yıllar	Ortaokullar				
	Okul	Öğrenci Sayısı			Öğretmen
		K	E	T	
1950-51	364	15274	46573	61847	3871
1951-52	396	16152	51730	67882	4098
1952-53	433	17899	57007	74906	4333
1953-54	461	20592	63145	83737	4556
1954-55	494	25484	76281	101765	4937
1955-56	520	30851	90848	121699	5418
1956-57	545	37542	111489	149031	6421
1957-58	581	44105	134329	178434	7466
1958-59	610	51147	154674	205821	8707
1959-60	641	56916	181035	237951	9725

Yukarıdaki tabloya bakıldığında tüm DP dönemleri boyunca ortaokullardaki öğrenci sayısında ve okul sayısında artış olmuştur. Okul yapımı en fazla 1952-53 öğretim yılında 37 okul ile gerçekleştirilmiştir. Ortaokullarda öğretmen sayısında en fazla artış 1958-59 öğretim yılında olmuştur.

Klasik ortaöğretimin ikinci devresi olan lise, ortaokulun devamı ve yükseköğrenimin kaynağını oluşturur. Tanzimat dönemindeki sultanilerin devamı niteliğinde olup, Cumhuriyetten sonra lise adını almıştır. Liseler, 1950 yılına kadar yabancı uzman Tompkins’in de belirttiği gibi geleceğin elitini yetiştiren ve çoğunlukla varlıklı ve seçkin ailelerin devam ettikleri okullardı. Çok partili yaşamla birlikte liselerin açılması vaadi seçim kampanyalarına yayılmış ve 1950’den sonra sadece il merkezlerinde değil çok sayıda kasabada okul açma çalışmalarına girilmiştir²²².

DP döneminde ortaöğretim kademesinde en fazla değişiklik liselerde yaşanmıştır. Liselerde yapılan çalışmalar sonunda liselerin öğretim süresi önce 4 yıla çıkarılmış, fakat kısa bir süre sonra tekrar 3 yıla indirilmiştir. Liselerin 4 yıla çıkarılması

²²⁰ Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi...*, ss. 112.

²²¹ *DİE: Milli Eğitim Hareketleri 1942-1972*, ss. 25-28.

²²² Adil Adnan Öztürk, *a.g.t.*, ss. 165.

kararı V. Milli Eğitim Şurası'nda alınmış ancak karar, Tevfik İleri'nin bakanlığı sırasında 1952-1953 öğretim yılında uygulamaya konulmuştur. Liseler 4 yıla çıkarılınca²²³ lise müfredat programında da bazı değişiklikler yapılmıştır. Ayrıca Yetiştirme kursları açılmış ve bunlar derslerinden geri kalan öğrencileri hazırlamak, seminer derslerinde de uygun olan öğrencilere seçecekleri meslekler doğrultusunda bilgilendirilmeleri ve eğitilmeleri için kullanılmıştır²²⁴.

Liselerin dört yıla çıkarılması eleştirileri beraberinde getirmiş, pek çok kişi programa karşı çıkmıştır. Hatta karar DP içinde de tam olarak benimsenmemiş, kararı alan Tevfik İleri bile kararından pişman olmuştur. Tevfik İleri, bu uygulama ile iyi sonuçlar alabileceklerini düşündüklerini, ancak verilecek bir yıl fazla eğitimden elde edilecek neticelerin çekilecek külfete değmeyeceğini anladıklarını açıklamıştır. Aynı zamanda bu konuyu milletvekili arkadaşlarından, gezdikleri yerlerdeki öğretmenlerden, velilerden dinlediklerini; onun için bu konuyu kamuoyuna duyurduklarını ve üniversitelerin konu ile ilgili düşüncelerine başvurduklarını belirterek özeleştiriye bulunmuştur²²⁵.

Liselerin öğretim süreleri Celal Yardımcı'nın bakanlığı döneminde, 1954-1955 öğrenim yılında tekrar üç yıla indirilmiştir. Celal Yardımcı, liselerin dört yıla çıkarılmasını “... *Türk maarif camiasının kanaatini hilafına ve zorlama usul ile vaki olmuştu. Eski iktidar zamanında bu kanaat tatbikatta da hiçbir fayda vermemiş ve devlet için, millet için zararlı görülen bu hata sonrada düzeltilmiştir.*” Sözleriyle eleştirmiş, lise öğretim sürelerinin tekrar üç yıla indirilmesi kararını savunmuştur. Celal Yardımcı, yaptıkları anketlerde üç yıllık öğretimin dört yıllık eğitimden daha faydalı olduğunu belirlediklerini bildirmiştir²²⁶. Liselerin üç yıla indirilmesiyle beraber müfredat programı yeniden düzenlenmiştir. 1955 yılında lise 3. sınıf öğrencileri 3 ve 4. sınıfları aynı yıl içinde okuyarak üç yılda mezun olmuşlardır. Bitirme imtihanları da bir düzen altına alınarak, 1954-1955 öğrenim yılından başlamak suretiyle bitirme sınavları ile olgunluk sınavları kaldırılarak yerine tek bir sınav “Devlet Lise Bitirme İmtihanı” konulmuştur²²⁷. Liselerdeki Fen ve Edebiyat kol ayrımı ise lise son sınıftan, 1957-1958 öğretim yılından başlayarak lise ikinci sınıfa çekilmiştir.

²²³ Zafer, 1 Eylül 1949.

²²⁴ Caner Yüce *a.g.t.* , ss. 152.

²²⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, 9. Devre, c. 20.

²²⁶ Erdoğan Başar, *a.g.e.* , ss. 96-98.

²²⁷ Zafer, 20 Mart 1955.

1950’li yıllarda çok programlı okul uygulamalarına geçilmiştir. 1953-54 öğretim yılında öğrencileri liseye, meslek okullarına ve hayata yönlendirmek amacıyla sınırlı sayıda deneme ortaokulları açılmıştır²²⁸. Okullarda program geliştirme amaçlı, öğretim metotları, öğretilen konuları, öğrenme zevkini, öğrenciyi çalışmaya yönlendirmeyi, öğretmeni işbaşında yetiştirmeyi denemek amaçlı Deneme Okulu Program Taslağı 1955-56 öğretim yılında bazı liselerde uygulanmıştır²²⁹. Bu çok programlı okul denemeleri bir süre denendikten sonra kaldırılmıştır. 1957 yılında deneme ve fen liselerinin kurulmasıyla ayrıcalıklı eğitim kurumları yaratılmıştır²³⁰.

Tablo-14: DP Dönemi Liseler Sayısal Görünümü²³¹

Yıllar	Liseler				
	Okul	Öğrenci Sayısı			Öğretmen
		K	E	T	
1950-51	60	3687	15335	19022	1424
1951-52	62	3898	15269	19167	1493
1952-53	63	5181	20085	25266	1543
1953-54	68	5609	21958	27567	1638
1954-55	79	6545	24769	31314	1901
1955-56	90	6675	22536	29211	1825
1956-57	94	8013	24952	32965	1837
1957-58	103	9540	29217	38757	2161
1958-59	115	11608	33897	45505	2545
1959-60	129	13378	41484	54862	2825

DP dönemindeki liselere baktığımızda öğrenci sayısında bir artış görülmektedir. Öğrenci sayısında 1951’de başlayan bu hızlı artış 1954-55 öğretim yılına kadar devam etmiştir. 1955-56 öğretim yılındaki kısa bir düşüşün ardından 1959-1960 öğretim yılına kadar öğrenci sayısındaki artış devam etmiştir. Ayrıca tabloya baktığımızda 1955-56 ve 1956-57 öğretim yılında lise öğretmen sayısında bir düşüş yaşandığını görmekteyiz.

²²⁸ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.* , ss. 112.

²²⁹ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.* , ss. 117.

²³⁰ İlhan Tekeli, *a.g.m.* , ss. 670.

²³¹ DİE: *Milli Eğitim Hareketleri 1942-1972*, ss. 25-28.

3. 1. 4. Din Eğitimi

Türkiye’de 1950 ile 1960 yılları arasında dini hayatın canlanmasında rol oynayan en önemli unsur, dini ve ideolojik içerikli yazılara yer veren yayın organları olmuştur. Örgün ve yaygın eğitim kurumları, siyasi partilerin seçim propagandaları, çeşitli derneklerin ve özellikle 1950’li yılların siyasal ve toplumsal gündemine damgasını vuran dini grupların (Ticaniler, Nurcular, Nakşibendiler, vs.) faaliyetleri de bu hareketin taşıyıcısı olmuşlardır. Partilerin dine yönelik tavizkar tutumları ise dini hayatı geliştirmeden ziyade siyasi kaygılardan ve dinin kitleler aracılığıyla kontrolünden kaynaklanmaktadır²³².

DP’nin dini eğitim politikasının temelinde komünizmle mücadelenin önemli bir yeri olmuştur. DP, iktidarı boyunca her alanda komünizmle amansız bir mücadele içinde olmuş ve bu düşünceyi savunanlara göre komünizmle mücadele edebilmek için gençlere dini eğitim vermek gerekli görülmüştür. Böylece dini eğitim almış olan gençler komünizm tehlikesinden kurtulmuş olacaklardı. Bu düşünceyi savunan DP’lilerin zaman zaman düşüncelerini dile getirerek, dini eğitimin verilmesini hatta liselere kadar yayılmasını istedikleri görülmektedir. Örneğin Mayıs 1951’de DP meclis grubunda ilkokullardan sonra ortaokullar ve liselere de din dersi konulması istenmiştir. Yapılan görüşmelerde din derslerinin okullarda mecbur tutulmasıyla komünizm tehlikesinin önlenebileceği ileri sürülmüştür. Yine DP’li Burhanettin Onat dinin komünizmle mücadelede en önemli faktör olduğunu iddia etmektedir²³³.

Arapça ezan yasağının kaldırılması²³⁴ ve devlet radyosundan Kuran yayınına başlanmasından sonra, ilkokullardaki din eğitimi de tartışılmaya başlanmıştır. İlk olarak Din eğitimi ile ilgili istekler Menderes Hükümeti’nin program görüşmeleri sırasında yapılmıştır. Eski Hacı Bayram Camii Vaizi ve Ankara Milletvekili Ömer Bilen, ilkokullarda ders programı dışında ve seçmeli olarak verilen din eğitiminin yeterli olmadığını, öğrencilerin program dışı derse önem vermeyeceklerini belirtmiş ve ilkokullarla birlikte ortaokullara da din derslerinin zorunlu kılınmasını hükümetten istemiştir. Başbakan Menderes ise bu konuda henüz bir kararın olmadığını ve parti

²³² Bayram Kaçmazoğlu, *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1988, ss. 71.

²³³ *Vatan*, 4 Mayıs 1951.

²³⁴ *Zafer*, 5 Haziran 1950.

programına göre düzenlemeler yapılacağını belirtmiştir²³⁵. Görüldüğü üzere laiklik karşıtı düzenlemeler hükümetin ilk çalışma konularından biri olmuştur.

Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri dönemine bakıldığında din eğitimi çalışmalarının hızlandığı görülmektedir. Bakan İleri, ilk olarak Ulaştırma Bakanı olarak görevini yapmaktayken aşırı milliyetçi tavırları ve din eğitimi ile ilgili düşünceleri sebebiyle 1950 yılında Milli Eğitim Bakanlığı görevine getirilmiştir. Bundan sonra ise ilk olarak din eğitimi çalışmalarıyla ilgili Bilim Komisyonu kurdurmuş ve yapılan çalışmalardan sonra Bilim Komisyonu'nun hazırladığı rapor, 4 Kasım 1950'de kamuoyuna açıklanmış ve bu raporu temel alan M.E.B. , din derslerini, ilkokulların 4. ve 5. sınıflarının programlarına dahil etmiştir. Ayrıca, çocuğuna din dersinin verilmesini istemeyen velinin dilekçeyle okul idaresine başvurma koşulunu getirmiştir²³⁶. Daha önceki sistemde din dersi verilmesini isteyen veliden dilekçe alınması usulü uygulanırken, şimdi “istemeyenden dilekçe alınması” şekline dönüştürülmüştür. Ayrıca din dersi sınıf geçmede etkisiz iken yeni uygulamada dersin sınıf geçmede etkili olması öngörülmüştür²³⁷. Dersi almak istemeyenden böyle bir dilekçe istenmesi onu diğerleri yanında teşhir etmektir. Bu durum büyük bir manevi ağırlığı da beraberinde getirmektedir. Önceki sistemde ise isteyen bu dersi almak için dilekçe vermekteydi ve bunun ise manevi ağırlığı yoktu.

Tevfik İleri, ilkokul çocuğunun terbiye ve telkin çağında olması nedeniyle din eğitimi ilkokula koyduklarını ve çocuğun ancak telkin ile dini öğrenebileceğini söylemiştir²³⁸. Buradaki uygulamaya göre, din eğitiminin öncelikle ilkokul çocuklarına verilmek istenmesinin nedeni hayata dair henüz hiçbir şey öğrenmeyen çocukların kafasını hiç anlamadığı bir dilde, kutsal bilgilerle doldurarak, onları baskı ve korkuyla büyütme ve ileriki dönemlerde de dini her alanda kullanmasını sağlamaktır. Böylece ileriki dönemlerde de şariat düzeni getirmektir. Çocuk, eğer lise çağına geldiğinde belirli eğitim aldıktan sonra din eğitimi almaya başlarsa bunun işe yaramayacağını ve çocuğun fikrinin değiştirilemeyeceğini düşünmektedir. İleri'ye göre bu nedenle ilkokul çağında bu eğitim verilmelidir.

²³⁵ Esma Torun, *a.g.e.* , ss. 360.

²³⁶ Esma Torun, *a.g.e.* , ss. 360; *Cumhuriyet*, 22 Ekim 1950.

²³⁷ Şevket Çizmeli, *a.g.e.* , ss. 410.

²³⁸ Her Yönüyle Tevfik İleri, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, Ankara, 1995, ss. 86, http://ktp.isam.org.tr/pdfdrg/D045119/1995/1995_USTUNY.pdf. (12.08.2013)

Başbakan Menderes, DP'nin laiklik anlayışının din, vicdan hürriyetine dayandığını, DP'nin iktidara gelmesinden sonra tüm diğer hürriyetler gibi vicdan hürriyeti üzerindeki baskıların da tamamen kaldırılmış olduğunu söylüyordu²³⁹. Vicdan hürriyeti üzerindeki baskı kalktığına göre yurttaşların, çocuklarına dini eğitim verilmesi önünde herhangi bir engel de kalmamıştı. Bu noktadan hareket eden DP, dini eğitim konusunu oy kaygısı nedeniyle politik bir malzeme yapmaktan çekinmemiştir. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, 25 Mayıs 1952'de DP Samsun kongresinde yaptığı bir konuşmada *“bizim için yol, köprü, mektep yapmak nasıl sırf bu millete hizmet için yapılan işlerse din bilgisini Müslüman Türk çocuklarına en müspet şekilde vermekte tamamıyla politikadan uzak bir millet hizmetidir”* sözleriyle DP'nin bakışını ortaya koymuştur²⁴⁰.

1953'te toplanan Beşinci Milli Eğitim Şûrası'nın temel konularından birisini, ilkokullardaki din eğitimi oluşturmuyordu. Şûrada konuşan Milli Eğitim Bakanı İleri, vatandaşın çocuğuna din dersi okutmak, İslam terbiyesi vermek istediğini ileri sürüyor ve bu işi devlet üstüne alıp vatandaşın çocuğuna din dersi vermezse, *“O takdirde korkunç bir hadise vukua gelir. Mücadele etmeğe mecbur olduğumuz mahalle mektebi, molların mektebi postu serer.”* saptamasında bulunuyordu. Din eğitimi konusunda vatandaşa özgürlük tanımanın gereksinmeyi karşılamayacağını belirten İleri, bu konuda devletin yükümlülüklerinin olduğunu söylüyor ve devletin okullarda din dersi okutmak suretiyle aynı zamanda gericilikle de mücadele ettiğini ileri sürüyordu²⁴¹.

İlkokullara din derslerinin konması ve sonrasında program içerisine alınmasından sonra ortaokullara da aynı dersin konması talepleri gelmeye başlamış ve din derslerinin ortaokulları da kapsaması gerekliliği sık sık gündeme getirilmiştir²⁴². Bu fikri savunana DP'liler, bu konuyu Meclis Grubuna götürmüşlerdir. Bunun üzerine Milli Eğitim Bakanı İleri, ilkokullara konulan din derslerinin, ortaokullara da konulup konulamayacağını araştırıldığını ve gerekli görülürse bu konuda hükümetin karar alabileceğinin belirtmiştir. Ancak bu fikre karşı çıkan DP'liler de olmuştur. Özellikle Seyhan Milletvekili Cezmi Türk, bütün hiçbir ülkede resmi okullarda din eğitimi

²³⁹ Vatan, 20 Ocak 1953.

²⁴⁰ Vatan, 26 Mayıs 1952.

²⁴¹ Sabahattin Nal, “Demokrat Parti'nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, c. 60, s. 3, 2005, ss. 158.

²⁴² Eyüp Şimşek, *Çok Partili Dönemde Yeniden Din Eğitimi Ve Öğretimine Dönüş Süreci (1946-1960)*, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, s.49, Erzurum, 2013, ss. 400. <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/taed/article/viewFile/9247/7658> (14.08.2013)

yapılmadığını ve bunu özel okullara bıraktığını belirterek, ortaokullara din dersinin konulmasının bir an önce karara bağlanmasını istemiştir. Fakat bu görüş DP içerisinde azınlık kalmıştır. Çünkü pek çok DP Milletvekili, ortaokullara din dersinin konulması gerektiğini savunmuştur²⁴³.

Ortaokullara din eğitimi konusu, 15-18 Ekim 1955'te toplanan DP Kongresi'nde görüşülmüş ve okutulması kararı alınmıştır. Başbakan Menderes, 1956'da Konya'da yaptığı konuşmada ortaokullara din eğitiminin konulacağını açıklamıştır. Bunun yanında Milli Eğitim Bakanı Ahmet Özel de vatandaşların kendi dinlerini çocuklarına öğretmenlerinin en doğal hakları olduğu gerekçesiyle ortaokullara din derslerinin konulacağını belirtmiştir²⁴⁴.

Okullara din derslerinin konulması, Türkiye'de muhalefet partilerin ve aydınların arasında da bir dizi tartışmaya neden olmuştur. Bazı aydın grupları okullarda din dersinin okutulmasını bilime sırt çevirme, hurafelere taviz verme, Atatürk devrimlerinden vazgeçme, anayasaya aykırılık ve laikliğe karşı bulurken; bazı kesimler de olumlu karşılamıştır. Prof. Dr. Nuri Esen ise okullara din dersleri konulmasının laiklik ilkesi ile bağdaşmadığını ileri sürerek Danıştay'da iki ayrı dava açmıştır. Ancak bu davalar reddedilmiştir²⁴⁵. Din derslerinin konulmasını savunan İslamcı kesim ise halkın din konusunda yanlış bilgilenmesinden kurtulacağını ve aydın din adamlarının yetiştirileceğini ileri sürmüştür²⁴⁶.

13 Ağustos 1956 tarih ve 4-7805 sayılı İcra Vekilleri Heyeti'nin kararıyla ve MEB'in 17 Eylül 1956 tarih ve 921 sayılı genelgesiyle ortaokullar ile dengi okulların 1. ve 2. sınıflarına Din Bilgisi dersleri konmuştur. Bu derslerin programı ve uygulanmasıyla ilgili esaslar da şöyle belirlenmiştir: velilerin isteğine bırakılacak ve çocuklarına bu derslerin verilmesini istemeyen veliler taleplerini ders yılı başında okul idarelerine yazı ile bildirdikleri takdirde bu öğrenciler, din derslerinden muaf tutulacaktır²⁴⁷. Ortaokulların birinci ve ikinci sınıflarında haftalık ders programındaki serbest çalışma saatlerinden birer tanesi din derslerine tahsis olunacak; din dersleri, bu derslere devam eden öğrenciler için mecburi sayılacak ve sınıf geçmede de etkili olacaktır. Okutulacak ders programında; iman, ibadet ve ahlak üzerine dini ünitelerle

²⁴³ Esma Torun, *a.g.e.* , 361.

²⁴⁴ Esma Torun, *a.g.e.* , 363.

²⁴⁵ Bayram Kaçmazoğlu, *a.g.e.* , ss. 84.

²⁴⁶ Bayram Kaçmazoğlu, *a.g.e.* , ss. 89.

²⁴⁷ *Ulus*, 9 Eylül 1956.

birlikte Türklerin İslamiyet'in intişarına, İslam sanatına hizmetleri gibi konuların yer alacağı yeni din dersi kitapları yazılınca kadar ilkokul din dersi kitaplarından yararlanılacağı ve derslerde okutulan terim ve ifadelerin mümkün olduğu kadar Türkçe olacağı açıklanmıştır. 1956-1957 öğretim yılından itibaren Din Bilgisi dersleri ortaokul ve dengi okulların 1. ve 2. sınıflarına da okutulmaya başlanmış ve bu dersleri verecek öğretmenler hususunda isteklilik ön planda tutulmuş, ancak istekli öğretmenlerin fazla olması durumunda ise en kıdemli öğretmene bu görevin verilmesi istenmiştir²⁴⁸.

3. 1. 4. 1. İmam-Hatip Okullarının Yeniden Açılması

İmam-Hatip Okullarının açılmasıyla ilgili ilk girişimler CHP iktidarı döneminde başlatılmıştır. 1948 yılında CHP Meclis Grubu'nun hazırlattığı raporda İmam-Hatip okullarının açılması önerilmiştir. Ancak bunun laikliğe aykırı olacağı düşünülmüş ve okul yerine İmam-Hatip kurslarının açılmasına karar verilmiştir. Kursların açılmasından sonra 1949 yılında İlahiyat Fakültesi'nin açılması ve ilkokullara din derslerinin konulması, bu dersi verecek kişilerin yetiştirilmesi için İmam-Hatip okullarının açılması tekrar gündeme gelmiştir²⁴⁹.

Hükümet, bu görüşler sonucunda çalışmalara başlamış ve Şubat 1951'de Milli Eğitim Bakanlığı içinde dini eğitim konusunu görüşmek üzere bir komisyon oluşturulmuştur. Oluşturulan komisyon çalışmalarını tamamlamış ve 1951-1952 öğretim yılından itibaren öğretime geçecek imam-hatip okullarının kurulmasına karar verilmiştir²⁵⁰. Alınan bu kararı takiben 13 Ekim 1951 tarihinde, 1948'de açılan 10 aylık İmam-Hatip kursları, kültürlü din adamı yetiştirmek amacıyla ilkokula dayalı, birinci devresi 4 yıl, birinci devreye dayalı ikinci devresi 3 yıl olmak üzere 7 yıl süreli eğitimi kapsayan İmam-Hatip okullarının kurulacağı açıklanmıştır. İlk olarak İstanbul, Ankara, Adana, Isparta, Kayseri, Konya ve Maraş olmak üzere 7 ilde açılmıştır²⁵¹. İmam-Hatip okullarının açılmasıyla birlikte bu okullarda çalışacak öğretmenler için yeni bir kanun çıkarılmıştır. Çıkarılan kanunla birlikte İmam-Hatip okulları İlköğretim Genel

²⁴⁸ Eyüp Şimşek, *a.g.m.*, ss. 400-401.

²⁴⁹ Esma Torun, *a.g.e.*, ss. 365.

²⁵⁰ Erdoğan Başar, *a.g.e.*, ss. 548.

²⁵¹ Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 166.

Müdürlüğü'ne bağlanmış²⁵² ve ilk mezunlarını 1954-1955 öğretim yılında verince bu mezunlara bağlı olarak ikinci devresi de açılmıştır. İmam-Hatip okullarının sayısı Eylül 1958'de 19'a kadar çıkmış ve öğrenci sayısı açıldıkları 1951-1952 öğretim yılında 889 iken bu sayı 1959-1960 öğretim yılında 4101'e çıkarak yaklaşık dört buçuk katı bir artış göstermiş oluyordu.

İmam-Hatip okullarının ilk evreleri, ortaokul programları ile birlikte meslek dersleri, ikinci devrelerinde ise lise programları ile meslek dersleri eklenmiş ve bu okullardaki meslek dersleri ile kültür dersleri arasındaki oran; yüzde 40 meslek dersleri, yüzde 60 kültür dersleri şeklinde düzenlenmiştir. İmam-Hatip okullarının işleyişi ilk olarak Özel Okullar Müdürlüğü'ne daha sonra 20.06.1952 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2287 sayılı kanununda değişiklik yapılarak İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne bırakılmıştır. Ayrıca İlahiyat fakültesinden mezun olanların burada öğretmenlik yapacakları açıklanmıştır²⁵³. Aynı zamanda İmam-Hatip okullarından mezun olanlara imam ve hatip olarak görev alabilme hakkı tanınmıştır²⁵⁴.

İmam-Hatip okullarının sayısı hızla artarken Türkiye Eğitim Komisyonu, Milli Eğitim Bakanlığı'na sunmak üzere bu okullarla ilgili, 1959'da bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda meslek derslerinin medrese kalıntısı hocalar tarafından verildiği ve okullara medrese ruhunun aşılarmaya çalışıldığı belirtilmiştir. Ayrıca raporda, İmam-Hatiplerin orta dereceli okullar gibi çalışmaları nedeniyle, eğitimde iki ayrı dünya görüşüne sahip insan yetiştirildiği vurgulanmış ve bu okulların meslek okulları haline getirilmesi önerilmiştir²⁵⁵.

Bu rapor, İmam-Hatip okullarının ilk kez incelenmesini sağlamıştır. Sonuç olarak bu okullarda din derslerini veren hocaların, çağdaş nitelikli öğrenci yetiştirmedeği görülmüştür. Tanzimat'tan beri Türk eğitim sisteminin en büyük zaafı olan ve Atatürk dönemiyle sona erdirilen iki ayrı dünya görüşüne sahip insan yetiştirilmesi konusu, bu okullarla birlikte yeniden gündeme gelmiştir. İmam-Hatip okullarının açılması ile Atatürk'ün eğitim ilkesi büyük ölçüde zarar görmüştür.

İlahiyat fakültesinin bu okulların öğretmen ihtiyacını karşılamada yetersiz kaldığı düşüncesiyle Yüksek İslam Enstitüsü'nün açılması gündeme gelmiştir. İmam-

²⁵² *Düstur*, 3. Tertip, c. 33, ss. 1613-1615.

²⁵³ *Zafer*, 13 Temmuz 1953.

²⁵⁴ Eyüp Şimşek, *a.g.m.*, ss. 404.

²⁵⁵ Nahit Dinçer, *1913'ten Bugüne İmam-Hatip Okulları meselesi*, Yağmur Yayınları, İstanbul, 1974.

Hatip Okulu, 1957-1958 öğretim yılında ilk mezunlarını vermeye başlayınca bu mezunların gidebileceği bir yükseköğretim kurumu olmadığı görülmüştür. İlahiyat Fakültesi ise sadece düz lise mezunlarını almaktaydı²⁵⁶. Bu durum üzerine Milli Eğitim Bakanlığı çalışmalarına başlamış ve Talim ve Terbiye Heyeti 24 Eylül 1959 tarihinde orta dereceli ve dengi okullara yeteri kadar din dersi hocası yetiştirmek için İmam-Hatip Okulu mezunlarını kabul edecek bir Yüksek İslam Enstitüsü'nün 1959-1960 öğretim yılında İstanbul'da açılması kararını almıştır. Alınan karardan sonra 19 Kasım 1959 tarihinde İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü törenle açılmıştır²⁵⁷.

İlkokullara konulan din dersleri ve İmam-Hatip okullarının tekrar açılması, Türkiye'de dini eğitimin yaygınlaşmasına neden olmuş ve yeni kurumların açılması ihtiyacını doğurmuştur. Açılan bu okullarla din adamı yetiştirilmeye başlanmıştır. Atatürk devrimlerinden verilen bu ödünlerle, laiklik ilkesi büyük zarar görmüştür. Bununla birlikte İmam-hatip okulları eğitimde ikiliğe yol açmıştır. Cumhuriyet dönemi eğitiminde temel alınan eğitim birliği ilkesi, bu dönemle birlikte yerini ikili eğitime bırakmış durumdadır.

3. 1. 5. Mesleki ve Teknik Eğitim

Mesleki ve teknik eğitim, “milli eğitim sisteminin bütünlüğü içinde endüstri, tarım ve hizmet sektörleriyle birlikte her türlü mesleki ve teknik eğitim hizmetlerinin planlanması, araştırılması, geliştirilmesi, organizasyonu ve eşgüdümü ile yönetim, denetim ve öğretim etkinliklerinin bütünü” şeklinde tanımlanabilir. Mesleki eğitim gelişmiş batılı ülkelerde el becerisi veya pratik aktiviteler yoluyla kariyer kazandırmayı amaç edinen bir meslek dalı olarak tanımlanmaktadır. Mesleki teknik eğitimin amacı, genel olarak, bireyleri sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerinde istihdam için nitelikli iş gücü olarak eğitmek ve yetiştirmek, mesleklerinin devamı olan yükseköğretim kurumlarına geçiş için gerekli temel eğitimi vermektir²⁵⁸.

Demokrat Parti Programında mesleki ve teknik eğitim politikalarının esasları şu şekilde tespit edilmiştir: “ *orta tahsil kurumlarını gerek program ve gerek talimatname, gerek laboratuvar, ve kütüphane gibi öğretim vasıtaları bakımından ıslah ve takviyeye*

²⁵⁶ Halis Ayhan, *a.g.e.*, ss. 224.

²⁵⁷ *Zafer*, 20 Kasım 1959.

²⁵⁸ http://perweb.firat.edu.tr/personel/yayinlar/fua_35/35_65793.pdf. (12.05.2013)

muhtaç görmekteyiz. Yüksek Öğretime basamak olan liselerin bu maksadı sağlayacak duruma getirilmesi, lazımdır. (Mad.37) Muhtelif derecedeki teknik öğretim kurumlarını yurdun her tarafına yaymak yönündeki çalışmaları eğitim ve öğretim cihazımızın ekonomik kalkınmamızda da vazife olması bakımından yerinde bulmaktayız. Bu çalışmaların iktisadi ihtiyaçlarımızla ayarlanmasını lüzumlu görüyoruz. (Mad. 38) ”²⁵⁹.

DP döneminde sanayi ve tarım alanlarında yaşanan büyüme ve gelişme nitelikli elemana duyulan ihtiyacı da artırmıştır. Bu durum dolayısıyla mesleki ve teknik okulların önem kazanmasına neden olmuştur. Bu dönemde Marshall yardımı çerçevesinde ABD tarafından verilen tarım makinelerinin, özellikle traktör ve biçerdöverlerin, köylüler tarafından kullanılması, bakım ve onarımı sorun yaratmıştır. Bu nedenle MEB ve tarım bakanlıkları arasında ortak çalışma sonucu üç yıllık bir plan hazırlanmıştır²⁶⁰. Bu plan çerçevesinde II. Menderes hükümeti programında belirtildiği gibi teknik öğretim okullarında bölgenin ihtiyaçlarına göre insan yetiştirmek üzere kurslar açılmıştır. DP, teknik eğitim konusunu görüşmek ve bu konuda yapılacak işleri planlamak amacıyla, bakanlık tarafından bir komisyon kurulmuş, komisyon ilk önce; tarım, ekonomi, bayındırlık alanlarındaki ihtiyaçları karşılayacak sanatkârların yetiştirilmesi amacıyla, sanat enstitülerinde 1951-1952 öğretim yılından itibaren, hususi kurs ve şubelerin açılmasına karar vermiştir²⁶¹.

Tarımsal gelişmeyle birlikte DP, karayolu ağının oluşması için büyük çaba sarf etmiştir. Karayolu ağının hızla artması bu alanda görev yapacak nitelikli eleman ihtiyacının da artmasına neden olmuş ve MEB, bu konuda da Bayındırlık Bakanlığı ile birlikte çalışmaya başlamıştır. Bakan İleri, Haziran 1952 tarihinde mecliste yaptığı konuşmada Bayındırlık Bakanlığı ile yapılan ortak çalışmalar sonucunda ondan fazla sanat öğretmenin altı ay yol makineleri üzerinde staj yaptığını, birçok okulda bu aletlerin tamiri için kurslar ve şubeler açıldığını söylemiştir²⁶².

Tevfik İleri, bakanlığı döneminde artan teknik eleman ihtiyacının karşılanamaması üzerine bu ihtiyaca cevap verecek yüksek düzeyde okulların kurulması, mevcut okulların da kapasitelerinin arttırılması yönünde çalışmalarda bulunmuştur. Bu nedenle devlet dairelerinden temsilcilerin katıldığı, MEB Müsteşarı

²⁵⁹ Adil Adnan Öztürk, *a.g.t.*, ss. 201-202.

²⁶⁰ Erdoğan Başar, *a.g.e.*, ss. 100; *Zafer*, 23 Eylül 1952.

²⁶¹ Adil Adnan Öztürk, *a.g.t.*, ss. 202.

²⁶² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Devre 9, c. 13, ss. 941.

Reşat Tardu başkanlığında 29 kişilik bir komisyon kurulmuştur. Komisyon çalışmalarını tamamlamasının ardından bunları raporlaştırmıştır. Bu raporda, İstanbul Teknik Üniversitesi mezunu öğrencilerin görev yapacakları sanayi kuruluşlarında, uyum sorunu ile karşılaşmaması için mevcut üniversite eğitiminin iş alanlarına dönük olarak yeniden düzenlenmesi, İTÜ bünyesinde bir Maden Fakültesinin kurulması, İTÜ'nün daha fazla mezun verecek şekilde düzenlenmesi, Ankara'da yeni bir teknik okulun açılması, tekniker yetiştirmek üzere tekniker okullarının açılması önerilmiştir. Bunlar sonucunda Komisyon raporu dikkate alınmış, 1953-1954 öğretim yılında İTÜ Maden Fakültesi kurulmuştur²⁶³.

DP döneminde mesleki ve teknik okulların her yönüyle ele alındığı Altıncı Milli Eğitim Şûrası yapılmıştır. Şûrada “Mesleki ve Teknik Öğretim Danışma Kurulu” oluşturulmasına karar verilmiştir. 1956-1957 öğretim yılından başlamak üzere lise üzeri eğitim verecek, sekreter öğretmeni yetiştirmek üzere 3 yıl süreli “Ticaret Öğretmen Okulu” açılmış, okulun süresi 1959 yılında 4 yıla çıkarılmış ve ayrıca okula “Ticaret İhtisas Şubeleri” eklenmiştir. 1954-1955 öğretim yılından başlamak üzere de “Akşam Ticaret Liseleri” hizmete girmiştir²⁶⁴.

Bütün bunlara rağmen VI. Milli Eğitim Şûrası'ndan sonra hazırlanan Eğitim Milli Komisyonu Raporu, DP'nin mesleki ve teknik öğretim kademesinde var olan sorunları çözmede yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Komisyon hazırladığı raporunda, yurdun çeşitli bölgelerindeki mesleki ve teknik öğretim okullarında yaptığı incelemeler sonucunda bazı okulların bina, atölye, laboratuvar, özellikle öğretmen, ders araç ve gereçleri bakımından iyi durumda olmadıkları, mevcut idareci ve öğretmenlerin istenilen vasıfta ve sayıda bulunmadıklarını tespit ettiklerini belirtmektedir²⁶⁵.

Komisyon, mesleki ve teknik okullarda verimin artması için mesleki ve teknik öğretim okullarının ortaokula dayalı ve en az üç yıl süreli okullara dönüştürülmesini istemektedir. DP, komisyonun mesleki ve teknik öğretimin ortaokuldan sonra başlaması önerisini benimseyerek mesleki eğitime başlayan gençlerin hem fiziksel hem de zihinsel

²⁶³ Erdoğan Başar, *a.g.e.* , ss.101.

²⁶⁴ Caner Yüce, *a.g.t.* , ss. 161.

²⁶⁵ Emre Kılıç, *a.g.t.* , ss. 125.

olarak daha hazır bir hale gelmesi için erkek ortaokullarını 1959-1960 öğretim yılından itibaren düz ortaokullara dönüştürmüştür²⁶⁶.

Tablo-15: DP Dönemi Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Sayısal Görünümü²⁶⁷

Yıllar	Orta Dereceli Mesleki ve Teknik Okullar				
	Okul	Öğrenci Sayısı			Öğretmen
		K	E	T	
1950-51	326	11626	41663	53289	4488
1951-52	340	11651	40246	51897	4401
1952-53	354	12408	38485	50893	4412
1953-54	371	12880	45506	58386	4746
1954-55	387	14200	50739	64939	4999
1955-56	415	15715	56960	72675	5294
1956-57	432	17491	62581	80072	5840
1957-58	454	19720	66750	86470	6214
1958-59	473	22457	69012	91469	6708
1959-60	503	27467	70543	98010	7382

Tabloya bakıldığında okul sayılarında düzenli bir artış olduğu görülmektedir. En fazla okul yapımı 1959-60 öğretim yılında gerçekleşmiştir. Öğrenci sayıları ise 1951-52 ve 1952-53 öğretim yılında düşüş göstermiştir. Rıfkı Salim Burçak döneminde mesleki ve teknik eğitimi cazip hale getirmek için öğrencilere askerliklerini yedek subay olarak yapabilme hakkı verilmesi öğrenci sayısında artış yaşanmasını sağlamıştır. Öğretmen sayısı ise 1951-52 ve 1952-53 öğretim yılında bir düşüş yasadıktan sonra artış göstermiştir.

3. 1. 6. Öğretmen Yetiştirme Politikası

Ortaöğretime öğretmen yetiştirme eğitim enstitülerinden, yüksek öğretmen okullarından ve fakültelerin ilgili bölümlerinden sağlanmaktaydı. Çok partili hayata geçiş ortaöğretime olan ilgiyi arttırmış ve bu durumda değişikliklere gidilmiştir. Bu ilgi karşısında CHP ortaöğretim kurumlarını yurt içinde yaygınlaştırma çabası içine girmiştir. Ortaöğretim kurumlarının hızlı artışı beraberinde bu okullarda eğitim verecek

²⁶⁶ Hasan Cicioğlu, *Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1985, ss. 268.

²⁶⁷ DİE: *Milli Eğitim Hareketleri 1942-1972*, ss. 25-28.

öğretmen kadrosu sorununu da getirmiştir. DP, bu sorunu çözmek maksadıyla iktidara gelir gelmez CHP idaresinin son Milli Eğitim Bakanı olarak görev yapan Tahsin Banguoğlu tarafından kapatılan İstanbul Muallim Mektebi, Terbiye Enstitüsü ve Yüksek Öğretmen Okulunu tekrar açmıştır²⁶⁸.

Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, DP'nin öğretmen yetiştirme politikası doğrultusunda öğretmen okullarının önemini şöyle belirtmiştir;

*...Öğretmeni yalnız bilgili bir insan diye telakki etmiyoruz. Öğretmeni bilgi verdiği kadar Türk Çocuğuna şahsiyet verecek, bilgi verecek insan, bir mürebbi telakki ediyoruz. Bu itibarladır ki her bilen insanın öğretmen olacağına kani değiliz... Öğretmen okulları üzerinde hassasiyetle duruyoruz...*²⁶⁹

Ayrıca öğretmenin görevinin sadece öğrencinin kafasını bilgiyle doldurmak olmadığını, öğrenciye vatan ve milletini sevmesini sağlayacak ruh vermesinin yanında öğretmenin yüreğinin de vatan ve millet aşkıyla yanması ve yüreğindeki bu ateşin kıvılcımlarını memleket çocuklarının kalbine akıtabilecek insan olarak telakki etmektedir²⁷⁰.

3. 1. 6. 1. Öğretmen Okulları

DP'nin iktidara geldiği 1950 yılında ilkokul öğretmenleri Şehir Öğretmen Okulları ile Köy Enstitülerinde yetiştirilmekteydi. Şehir Öğretmen Okullarının programları uzun yıllardan beri ele alınmamış, Köy Enstitüleri programları ise ihtiyaca cevap verir bir hale getirilememiştir. Ayrıca her iki kurumun programlarında esaslı ayrılıkların görülmesi önemli bir diğer sorun olmuştur²⁷¹. Bunun üzerine hükümet, ilkokullarda tek kaynaktan öğretmen yetiştirmek amacıyla bir kanun tasarısı hazırlamıştır. Bu tasarı ile öğretmen yetiştiren her kurumun öğretmen okulu adını alması kararlaştırılmıştır²⁷².

İlkokullara öğretmen yetiştirilmesi, öğretmen okulları ile ilgili konu özellikle Beşinci Milli Eğitim Şûrası'nda ele alınmıştır. Bu konuyla ilgili oluşturulan komisyon çok kapsamlı bir çalışma yapmış, eğitimin temel unsuru olan öğretmenin yetiştirilmesi

²⁶⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 9. Devre, c. 2.

²⁶⁹ http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_V_milliegitim_surasi.pdf. (15.07.2013)

²⁷⁰ Zafer, 7 Ekim 1950.

²⁷¹ Tunay Karakök, a.g.m. , ss. 96.

²⁷² Tunay Karakök, a.g.m. , ss. 96.

ve öğretim programı ile öğretmenliğin olgunlaşması için gereken şartlar incelenmiş, rapor hazırlanarak genel kurula sunulmuştur. Fakat bu rapor üyelere dağıtılmış, genel kurulda okunmadan müzakerelere geçilmiştir. Beşinci Milli Eğitim Şûrası'nın en kalabalık komisyonu olan bu komisyon 89 üyeden meydana gelmiş ve başkanlığını Gazi Eğitim Enstitüsü Tarih Öğretmeni Faik Reşit Unat yapmıştır. Komisyon ayrıca iki tali komisyona ayrılmış ve aşağıdaki iki temel mevzuları görüşmüştür;

- 1- Öğretmen okullarıyla Köy Enstitülerinin yeni öğretim programı taslağı
- 2- İlköğretim elemanlarının meslekte olgunlaşmaları için alınması gerekli tedbirler.

Bunların haricinde hazırlanan rapora komisyon üyeleri tarafından önerilenlerin doğrultusunda öğretmenlik mesleğinin gelişmesi için bölümler eklenmiştir. Raporda seminer ve toplu çalışmaların öğretmen ve diğer görevlilerin sınıf ve atölyelerdeki çalışmalarına yardımcı olabilecek seviyede olmaları, film ve diğer yayım organları vasıtasıyla öğretmene yardımcı araçların sağlanması, öğretmen yetiştiren kurumların deneme dersleri yapması, konferans toplantı ve seminerlerle çevredeki öğretmenlerin yetiştirmelerine yardım edici birer pedagoji merkezi olması, öğretmen yetiştiren bütün kurumlarda uygulama okulları kurulması ve haftalık çalışma saatlerinin düzenlenmesinde öğretmenler kurulunun daha yetkili kılınması istenmiştir. Bunlarla birlikte getirilen önerilerde son derece önemlidir. Bu öneriler; ilkokul öğretmenlerinin orta dereceli okullara öğretmen olarak geçebilmelerinin zeminin hazırlanması, lise olgunluk ve geçiş sınavına tabi tutulmaları, eğitim enstitüsü bulunan merkezlerde akşam ve yaz seminerleriyle geçiş bilgilerinin verilmesi, böylece ortaokul öğretmen ihtiyacının da karşılanacağı, öğretmenlerin gelişimlerinin sağlanması için müsabakalar açılması ve bu müsabakaların sonuçlarının objektif olması, öğretmenlerin ödülle taltif edilmesi (kitabının bastırılması, ikramiye, kıdem zammı, yurt içi ve yurt dışı parasız seyahatler gibi) her derecedeki öğretmenlerin ve bunların dışındaki kişilerin çeşitli orijinal çalışmalarını, buluşlarını değerlendiren ve yayan bir merkez teşkilatının kurulmasını, bu çalışmaları yüksekokulların ve üniversitelerin desteklemesi şeklindeki tekliflerdir²⁷³.

1950'li yılların ortalarında ülke genelinde 42 Öğretmen Okulu bulunmaktaydı. Bu sayı 1950'li yılların sonlarında 52'ye yükselmiştir. Bu okulların 21'i Köy Enstitülerinin devamı niteliğinde olup eğitim süresi 6 yıldır. Köy Enstitülerinin kuruluş

²⁷³ Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde V. Milli Eğitim Şûrası ve Uygulamaları (5-14 Şubat 1953), http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_V_milliegitim_surasi.pdf. (15.07.2013)

amaçlarının da bir gereği olarak tüm ülkeye neredeyse eşit aralıklarla serpiştirilmiş bir şekilde kurulan bu okullardaki amaç, tüm ülkenin köy çocuklarına okumada fırsat eşitliği sağlamak ve bu okulların ışığından ülkenin tüm köylerini aydınlatmaktır²⁷⁴.

Ortaöğretime öğretmen yetiştirme konusu DP'nin en fazla uğraştığı konu olmuştur. Öyle ki DP, iktidarı süresince orta öğretimin öğretmen ihtiyacını karşılayacak kesin bir çözüm bulamamış ve ortaöğretim kurumlarının ihtiyaç duyduğu öğretmenleri yetiştirmek için ciddi önlemleri ancak iktidarının son yılında alabilmiştir. Bu amaçla 3 Temmuz 1959 tarihinde Talim ve Terbiye Heyeti Ankara'da bir Yüksek Öğretmen Okulu'nun kurulmasını kararlaştırmıştır²⁷⁵. Alınan karar gereğince 28 Ekim 1959 tarihinde düzenlenen bir törenle Ankara Yüksek Öğretmen Okulu açılmıştır²⁷⁶. Orta öğretimin öğretmen ihtiyacını çözmeye yönelik bir diğer adım da 6 Kasım 1959'da İzmir Buca Eğitim Enstitüsü'nün açılması oldu. DP'nin iktidarının sonuna doğru açılan bu iki okul kuşkusuz orta öğretimin ihtiyaç duyduğu öğretmen açığını kapatmada önemli birer adımdı. Ayrıca mesleki ve teknik öğretim okullarına öğretmen yetiştirmek için de ilk olarak Ocak 1956'da Ankara Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu açılmıştır²⁷⁷.

1960 yılında Öğretmen Okulları ayrı bir müdürlük haline getirilmiş ve çıkarılan 7439 sayılı kanunla Öğretmen Okulları Umum Müdürlüğü kurulmuştur²⁷⁸. Kanuna göre, Öğretmen Okulları Umum Müdürlüğü, öğretmen yetiştirme işlerini ihtiyaca göre belirleyecek, mesleki ve teknik okullar dışında öğretmen yetiştiren her derecedeki okullarla, Yüksek İslâm Enstitülerinin eğitim, öğretim ve yönetim işlerini düzenleyerek yürütecek ve Öğretmenlerin meslek içinde yetişmelerini sağlamak için gerekli tedbirleri alacaktı.

Öğretmen yetiştiren kurumlar açmak, nitelikli öğretmen yetiştirmek için tek başına yeterli bir unsur değildi. Okul açmanın yanı sıra, mevcut öğretmenlerin gelişen dünyaya ayak uydurabilmesi, yenilikleri takip edebilmesi için meslek içinde yetiştirilmesi gerekli idi. Bu nedenle mevcut öğretmenlerin yeterliliklerinin artması ve

²⁷⁴ Zafer Tangülü, *a.g.t.*, ss. 71.

²⁷⁵ Emre Kılıç, *a.g.t.*, ss. 149.

²⁷⁶ *Zafer*, 29 Ekim 1959.

²⁷⁷ Emre Kılıç, *a.g.t.*, ss. 149.

²⁷⁸ *Düster*, 3. Tertip, c. 42, ss. 259.

öğrencilerin daha iyi yetiştirilmelerinin sağlanması için hizmet içi eğitim çalışmalarına önem verilmiştir²⁷⁹.

Ayrıca Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler ile ilkokul öğretmenleri arasında ücret ve terfi bakımından farklılıklar vardı. Bu sorun ise Köy Enstitülerinin İlköğretmen okulları ile birleştirilmesiyle çözülmüştür.

3. 1. 6. 2. Köy Enstitülerinin Kapatılması

CHP döneminde açılan Köy Enstitülerinin amacı; köyden gelen yetenekli çocukların tam donanımlı olarak yetiştikten sonra, tekrar köylerine dönerek geride kalan ve okuma fırsatı veya olanağı bulamamış olanları eğiterek, ülkenin okur-yazar düzeyini yukarı taşımaktı. Enstitülerde eğitim, teorik ve pratik eğitim olarak birlikte alınıyordu. Yalnız temel dersler değil, yaşama dair bütün konular bir bütünlük içinde işleniyor, bir taraftan güçlü bir tarih eğitimi yanında tarım, el işi ve güzel sanatlar ile yurttaşlık bilinci ve ulusal bilinç kazandırılıyordu; diğer taraftan dünya klasiklerini okuyarak, müzik dinleyerek, tiyatro yaparak dünya değerleri ile tanışıyorlardı²⁸⁰.

DP parti programında ilköğretimin, maarifin temelini teşkil ettiği belirtilerek tüm ilkokul öğretmenlerinin aynı ruha ve aynı seviyede bilgiye sahip olmaları gerektiğini, öğretmenler arasında farklı zümrelerin oluşmasına izin verilmemesini istemiştir. Böylece kapalı bir şekilde Köy Enstitüleri hakkındaki düşüncesini ortaya koymuş bulunmaktaydı. Bunları takiben DP, iktidara geldikten sonra Köy Enstitüleriyle ilgili yapmak istedikleri değişikliği en üst düzeyde dile getirmiştir.

DP'nin eğitim alanında yaptıklarının arasında en çok tartışılan konulardan birisi de Köy Enstitüleri'nin kapatılması olmuştur. Köy Enstitüleri, DP döneminde çeşitli eleştirilere maruz kalmış ve bütün bunların sonucunda kapatılmıştır. Bu eleştiriler ise şu şekilde sıralanabilir; Enstitülere yalnızca köy çocuklarının alınması ve mezunlarının da yine köylerde görevlendirilmesinin, toplumda bir köylü-kentli ayrımı yani sınıf farklılığı doğurduğu düşünülmekte ve bu bölünmenin Anayasaya da girmiş olan Halkçılık ilkesine ve anlayışına da ters düştüğü düşünülmektedir. Enstitülerde aşırı solcu, hatta komünist ideolojiyi yansıtan bir eğitim ve öğretim yapıldığı savunulmuştur. Öğrencilerin okul yapımlarında, tarım ve teknik uygulamalarında, temizlik ve bakım

²⁷⁹ Caner Yüce, *a.g.t.* , ss. 195.

²⁸⁰ Sadık Kartal, *a.g.m.* , ss. 24-25.

işlerinde çalıştırılmalarının Sovyet Rusya'yı ve komünist rejimlerini andırdığı söylenmiştir. Bu tür eğitimin de Milliyetçilik ilkesiyle çeliştiği öne sürülmüştür. Yine eleştirilerden biri de yatılı olan Enstitülerde uygulanan karma öğretimin, yani kız-erkek beraberliklerinin, Türk aile ve ahlâk anlayışına uymadığı yönündedir²⁸¹.

Köy Enstitüleri'ne karşı yapılan eleştirilerden biri de zararlı yayın diye nitelendirilen Köy Enstitüleri dergisi, kitaplıklarda bulunan yabancı dillerden çevrilmiş klasikler ve öğretmenlerin konuşmalarına dayanarak ortaya atılan komünizm propagandası olmuştur. Enstitülerde din düşmanlığı işlendiği, din derslerinin konmadığı ve bir bayan öğretmenin “Allah ile devlet olmasa beşeriyet saadete kavuşur” dediği iddia edilmiştir²⁸². Köy Enstitüleriyle köylerdeki canlanma ve eski alışkanlıkları yıkma çabası Köy Enstitüleri'nin sonunu hazırlamıştır.

1945'te çok partili siyasal hayata geçişle birlikte CHP'nin karşısında birçok siyasi partinin kurulması, enstitülere yöneltilen suçlamaları da arttırmıştır. Karşıt partiler arasında özellikle Demokrat Parti, CHP yönetimini yıpratmak için Köy Enstitüleri'ni bir koz olarak kullanmaya başlamıştır. İşin ilginç tarafı suçlamaların CHP içinden de taraftar bulmasıdır²⁸³. 21 Temmuz 1946 genel seçimlerinden sonra partideki sağ kesim hem parti içinde kalmış hem de partiye ve çevreye karşı yeni bir tavır içine girmişti. Sağ kesim, DP'ye karşı olmak amacıyla partiyi sağa kaydırmada birleşmişlerdi. DP, CHP'yi ve özellikle Köy Enstitüleri'ni eleştiriyor, CHP ise bunların halkın yararına olduğunu anlatmak yerine “düzelteceğiz” diyerek kendi yaptıklarını savunamıyordu²⁸⁴.

1946 yılında Recep Peker Hükümeti kurulunca Milli Eğitim Bakanlığına sağ eğilimi biraz fazla olan Reşat Şemsettin Sirer getirilmiştir. Sirer, Köy Enstitüleri'ni milli görüşlere göre değiştirmeyi hedeflemiştir. 1947 yılında ise Köy Enstitüleri programında değişiklik yapılmış, tarım ve teknik derslerinin süreleri yarıya indirilerek, genel kültür ve meslek bilgisi derslerinin ağırlığı arttırılmıştır. CHP iktidarında yapılan bu değişiklik enstitünün yapısına büyük darbe vurmuştur. Enstitülerin en önemli özelliği olan teknik bilgili öğretmen tipine bu yasa ile darbe vurulmuştur. Bu yasa, Köy Enstitüleri'nin

²⁸¹ Necdet Aysal, Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s. 35-36, Ankara, 2005, s. 277. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/788/10118.pdf>. (18.08.2013)

²⁸² Şevket Gedikoğlu, *Evreleri, Getirdikleri ve Yankalarıyla Köy Enstitüleri*, İş Mat. , Ankara, 1971, ss. 496.

²⁸³ Necdet Aysal, *a.g.m.* , ss. 279.

²⁸⁴ Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, Yapı ve Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, ss. 503.

İlköğretmen okulları haline getirilmesi yolundaki ilk ciddi adımdır. Köy okullarının öğretmen, sağlık memuru ve ebe yetiştirmelerini devlet üstlenmiş, enstitülere verilen canlı cansız tüm demirbaşlar, donanım eşyaları geri alınmış, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü ile bütün eğitim kursları kapatılmıştır. Mevcut sağlık kollarının sayısı da bire indirilmiş, dünya klasiklerinin enstitülerde okunması ve okutulması yasaklanmıştır. Köy Enstitüleri'nin bu şekilde yontulması CHP döneminde, DP'nin desteğiyle yapılmıştır²⁸⁵.

DP iktidara geldikten sonra Köy Enstitüleri konusu tekrar ele alınmıştır. Halkevleri gibi önemli bir kültür yuvasının kapatılmasının ardından Menderes Hükümeti bu kez Köy Enstitüleri'ni ele almıştır. Mart 1951'de kurulan İkinci Menderes Hükümeti'nin programında, ilk, orta, yüksek ve teknik okullarda tek bir öğretim sisteminin uygulanacağı ifade edilmiştir. Buradaki asıl amaç Köy Enstitüleri'nin kaldırılmak istenilmesidir²⁸⁶.

Enstitüler üzerindeki tartışmalar devam ederken DP, Köy Enstitülerine yönelik önemli adımlar atmaya başlamıştır. İlk olarak Köy Enstitülerinde okumakta olan kız öğrenciler İzmir'deki Köy Enstitüsüne toplanmış ve daha sonra bu Enstitü 1950-1951 öğretim yılından itibaren Kız Köy Enstitüsü haline getirilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı Köy Enstitüleri ile ilgili esaslı bir değişiklik yapmak için çalışmalarına başlamıştır. Bakan İleri'nin 1951 yılında mecliste yaptığı konuşmada verdiği bilgilere göre Bakanlık Köy Enstitüleri'nde yapılacak düzenleme için bir anket çalışması yapmıştır. Bunun yanı sıra bütün Köy Enstitüleri incelenerek durumları tespit edilmiş ve Bakanlık bünyesinde oluşturulan bir komisyon gerekli çalışmaları yaptıktan sonra bir kanun tasarısı hazırlamıştır. Aynı zamanda Talim ve Terbiye Kurulu'nun incelemesinden sonra tasarı tamamlanarak görüş için Bakanlıklara gönderilmiştir. Tasarıya göre Köy Enstitüleri ilkokula dayalı ve altı yıl süreli İlköğretmen okulları haline dönüştürülecektir²⁸⁷.

Köy Enstitüleri 1950 yılından sonra Kız öğrencilerin ayrı enstitülere alınması ile şehirli ve kasabalı çocuklarında enstitülere alınmaya başlamasıyla özelliğini yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır. 1952 yılında İlköğretmen okullarıyla aynı programa geçmesiyle birlikte özelliklerini ve özgünlüklerini tamamen kaybetmişlerdir. Bu durum Köy Enstitülerinin sonunun gelmesini hızlandıran olay olmuştur. 1954 yılı Ocak ayında

²⁸⁵ Caner Yüce, *a.g.t.*, ss. 94.

²⁸⁶ Esma Torun, *a.g.e.*, ss. 381.

²⁸⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Devre 9, c. 11, ss. 330.

İlköğretmen Okullarıyla Köy Enstitülerinin birleştirilmesine dair kanun tasarısı meclise getirilmiştir. 27 Ocak 1954 tarihinde mecliste kabul edilen 6234 sayılı Kanun ile Köy Enstitüleri ile İlköğretmen okulları birleştirilmiş ve Enstitüler sıradan öğretmen okulu haline getirilmiştir²⁸⁸. Ayrıca bu dönemde ülkeye davet edilen ABD’li uzman Kate V. Wofford, öğretmen okullarıyla Köy Enstitüleri’nin programlarının birleştirilmesini ve tam anlamıyla birer öğretmen okulları haline getirilmesini önermiştir²⁸⁹. Wofford’un bu açıklaması, Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri’nin bu konuda işini oldukça kolaylaştırmıştır.

Tevfik İleri, Köy Enstitüleri ile Öğretmen Okullarını birleştirdikleri gibi buralardan mezun olanlarında hak, görev ve sorumluluk bakımından bir tutulacağını, bu kurumlardan çıkan öğretmenlerin sadece köyde kalmayacağını şehirde de görev alabileceklerini açıklamıştır. Ayrıca 15 bine yakın genç öğretmenin bu durumdan memnun olduğunu ve hiçbirinin düne hasret duymadığını aktararak, geçmişte yaşanan hadiselerin CHP Maarif Vekili Reşat Şemsettin Sirer zamanında kısmen önlendiğini ve iktidarları döneminde de kökünden yok edildiğini, sakat zihniyetlere geri dönüşü isteyenler varsa konuyu meclise getirmelerini ve burada tartışılmasını istemiştir²⁹⁰.

Köy Enstitüleri ile ekonomik ve toplumsal kalkınma birlikte hedeflenmiş ve Türk köylüsünün üzerindeki bilgisizlik, cahillik örtüsü kaldırılmaya çalışılmıştır. Çünkü okuryazar olmayan bir toplum ile Köy Enstitüleri’nin hedefi olan çağdaş uygarlığa ulaşılması zor bir durumdur. Köy Enstitüleri ile de bu eksiklik giderilmeye çalışılmıştır. Fakat çıkarılan bu yasa ile birlikte Köy Enstitüleri tarihe karışmıştır. Köylünün aydınlanmasında önemli katkıları olan bu kurumun komünist damgası vurularak ağır eleştirilere maruz kalması zamanla yok olmasına neden olmuştur. DP, muhalefet döneminden itibaren bu enstitüleri eleştirmeye başlamış ve yıkmak için kararlı bir tutum izlemiştir. Aynı zamanda Köy Enstitüleri’nin yıkılmasında, gelenekçi kesimlerin de önemli etkisi olmuştur. Köylünün eğitilmesine ve aydınlanmasına karşı çıkan toprak ağaları, köylünün bilinçlenmesini geleneksel yapının korunmasında bir tehdit unsuru olarak görmüştür. DP, Köy Enstitüleri’nin kapatılmasında en çok desteği ABD’li uzmanların raporlarından almıştır. Kapatılan Köy Enstitüleri bir eğitim mücadelesinin sona ermesi anlamına gelmekteydi.

²⁸⁸ *Düstur*, 3. Tertip, c. 35, ss. 274.

²⁸⁹ Esma Torun, *a.g.e.* , ss. 383.

²⁹⁰ Zerife Kerimoğlu, *a.g.t.* , ss. 62.

3. 1. 7. Yükseköğretim

Yükseköğretim, ülkenin bilim teknoloji politikasına, toplumun yüksek düzeyde ve çeşitli kademelerdeki insan gücü ihtiyacına göre öğrencileri ilgi ve yetenekleri doğrultusunda yetiştirmek, bilimsel alanlarda araştırmalar yapmak, bilim ve tekniğin ilerlemesini sağlayan her türlü yayını yapmak ve toplumun kültürünü geliştirecek çalışmaları sürdürmek amacıyla oluşturulmuş eğitim sistemidir. Yükseköğretim; fakülte, enstitü, yüksekokul, konservatuar, meslek yüksekokulları ile uygulama araştırma merkezlerinden oluşmaktadır. Bu kurumların arasında ise üniversiteler ise önemli bir yer teşkil eder²⁹¹.

Üniversiteler, yeni düşünce ve normlarının geliştirildiği ve bunların topluma anlatıldığı yerlerdir. Gerçeğin bekçisi, gerçeklerin arayıcısı, dogmaların karşıtı, toplum değerlerinin koruyucusu, geleceğin şekillendiricisi ve geleceğe yol gösteren yerlerdir. Bunun yanında yükseköğretim kurumları sadece öğrencilere bilgi aktaran bir sistem değil, aynı zamanda bilimsel araştırmalarla bilgi üreten ve bilimsel bulguları toplumun sosyal, ekonomik ve siyasal geleceğinin oluşturulmasında başarıyla kullanacak toplum liderlerinin yetiştirilmesi gibi önemli görevleri de üstlenmiştir²⁹².

3. 1. 7. 1. Demokrat Parti Dönemine Kadar Yükseköğretim

Üniversite ile ilgili Cumhuriyet döneminde yapılan ilk düzenleme 1924 yılında olmuştur. 1924 yılında medreseler kapatılmış ve 493 sayılı kanunla Darülfünun yeniden düzenlenmiş, “İstanbul Darülfünunu” adını alarak, hukuk, tıp, edebiyat ve fen fakülteleri kurulmuştur. 1925 yılında da ilahiyat fakültesi eklenmiştir. Cumhuriyet’in üniversitelerden bu dönem en önemli beklentisi, Cumhuriyet rejiminin savunulması ve bunun yanında bir takım bilimsel çalışmaların yapılmasıdır. Bunu en açık şekilde 1925’te üniversiteyi ziyaret eden dönemin Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi, “Cumhuriyetin kurulması ancak kalplerde gerçekleşirse sağlamladır. Üniversite bunu yapmalıdır” diyerek ortaya koymuştur²⁹³.

²⁹¹ Süleyman Ceylan, “Demokrat Parti Dönemi Üniversite Eğitimi (1950-1960)”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2008, ss. 1.

²⁹² Yahya Kemal Kaya, a.g.e. , ss. 237.

²⁹³ Nizamettin Koç, *Üniversite Eğitimimiz*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 1996, ss. 9.

Darülfünun, verilen öneme rağmen istenilen sonucu verememiştir. 1932 yılına gelindiğinde dönemin Milli Eğitim Bakanı Dr. Raşit Galip Darülfünun'un ülke genel gidişine uygun bir gelişme göstermediğini, eleştirilere rağmen beklenen gelişmeyi yaşamadığını, üstelik ülkede yaşanan büyük değişmelere tarafsız bir gözlemci gibi kaldığını hatta bazılarını tamamen ilgisiz kaldığını dile getirerek yeni düzenlemelere ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Başka bir ifadeyle Darülfünun resmi devlet ideolojisini yansıtamamış, rejimle ihtilafa düşmüştür²⁹⁴.

Bu durum dikkate alınarak üniversitenin incelenmesi ve düzeltilmesi için alınacak önlemleri göstermek ve rapor hazırlamak üzere, İsviçre'den Profesör Alfred Malche çağırılmıştır. Altı ay Türkiye'de sözleşmeli yabancı uzman olarak çalışan Malche, 29 Mayıs 1932 tarihinde 66 sayfalık bir rapor vermiştir. Gerek zamanın Millî Eğitim Bakanı Reşit Galip'in belirttiği gerekçe, gerek Malche'in raporu Atatürk tarafından incelenmiş ve rapor üzerine yazılan notlarla direktifler vermiştir. Bu rapor doğrultusunda 1933 reformu ortaya çıkmıştır. Bu reformla birlikte Darülfünun kapatılmış yerine Cumhuriyetin getirdiği çağdaş yeni bir üniversitenin kurulmasına karar verilmiştir. Bu kararla birlikte Darülfünun kadrosundaki 155 kişinin 59'u kadroya alınmış, 96'sı kadro dışı bırakılmıştır. Böylece İstanbul Üniversitesi doğmuştur²⁹⁵.

1933 Üniversite Yasası ile II. Dünya Savaşı arifesinde İstanbul Üniversitesi'nde bugün bile ulaşılamayan bir bilim düzeyi ve mükemmellik standardı yakalanmıştır ve bunda Hitler Almanya'sından kaçan Yahudi kökenli 70 kadar Alman bilim ve sanat adamlarının doğrudan etkisi çoktur. Bu bilim adamları, 1940'ların sonuna kadar çeşitli kademelerde yer almışlar ve kendilerinden sonraki kuşağın bilim, tıp, hukuk, mimari, müzik alanındaki önderlerini yetiştirmişlerdir²⁹⁶. Türkiye'ye gelen bu Yahudi asıllı bilim adamlarının ülkemizde bilimsel ve çağdaş demokratik esaslara dayalı bir üniversite kurulmasında büyük katkıları olmuştur. Dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Dr. Reşit Galip'in, 6 Temmuz 1933 tarihinde göçmen bilim adamlarıyla imzalanan anlaşma sırasında söylediği sözler, 1933 Üniversite reformunun üniversitemizdeki çağdaşlaşma ve bilimselliğe katkılarını çok açık bir biçimde ortaya koymaktadır:

²⁹⁴ Süleyman Ceylan, *a.g.t.*, ss. 11.

²⁹⁵ Hüseyin Korkut, Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Üniversite Reformları, *Millî Eğitim Dergisi*, s. 160, Ankara, 2003. http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/160/korkut.htm (21.08.2013)

²⁹⁶ İlhan Tekeli, "Türk Üniversitelerine Alman Beyin Göçü 1933–1945", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, s. 654.

“500 yıl önce İstanbul’u aldığımızda, Bizans’ın önde gelen bilim adamları ve sanatçıları ülkeyi terk ettiler. Bunlardan birçoğu İtalya’ya gitti ve orada Rönesans’ı başlattı. Şimdi Avrupa’nın aldıklarını bize geri vermesinin zamanı gelmiştir. Vatanımıza yenilikleri getirmenizi, böylelikle çağdaş düzene ayak uydurmamızı sağlamanızı ve yeni nesile çağdaş bilimde ilerleme yolunu göstermenizi umuyor, milletçe teşekkür ve saygılarımızı sunuyoruz”²⁹⁷.

Yeni üniversitenin kuruluşu, yeni önlemlerin alınmasında Mustafa Kemal’in 1933’te TBMM’nin açış konuşması önemli yer tutar;

“Üniversite kuruluşuna verdiğimiz önemi belirtmek isterim. Yarım tedbirlerin kısır olduğuna kuşku yoktur. Bütün işlerimizde olduğu gibi, milli eğitimde ve kurulan üniversitede de köklü tedbirlerle yürümek kesin kararımızdır.”

Bir yandan Mustafa Kemal’in bu sözü İstanbul Üniversitesi’nde yerine getirilirken diğer yandan Ankara’da ikinci üniversitenin kuruluş temelleri atılmaya başlanmıştır. 1925’te Adliye Hukuk Mektebi adıyla Ankara’da çalışmalarını sürdüren bu kurum, 1927’de Hukuk Fakültesi durumuna getirilmiş; 1933’te Yüksek Ziraat Enstitüsü açılmış, İstanbul Halkalıda çalışmalarını sürdüren Yüksek Ziraat Orman ve Baytar Okulu, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsüne taşınmış, 1935-36 öğretim yılında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi açılmış; Halkalıda çalışan Veteriner Fakültesi, 1937-38 öğretim yılında ve yine İstanbul’daki Mülkiye Okulu 1936-37 öğretim yılında “Siyasal Bilgiler Okulu” adıyla Ankara’ya taşınmıştır. Ayrıca 1937’de kabul edilen bir yasayla, Ankara Tıp Fakültesinin açılması öngörülmüştür. Bu arada İstanbul’da 1936-37 öğretim yılında İktisat Fakültesinde açılmıştır.

Atatürk, ikinci üniversitenin temelini Ankara’da atmakla ve gerekli kuruluşları yapmakla yetinmemiş, 1937’de TBMM açış konuşmasında Doğu Bölgesinde üçüncü üniversitenin açılması önerisini de vermiştir;

“Memleketi şimdilik üç büyük kültür bölgesi halinde düşünerek Batı Bölgesi için İstanbul Üniversitesinde başlamış olan düzeltme programını daha güçlü bir biçimde uygulayarak, Cumhuriyete çağdaş bir kurum kazandırmak, merkez bölgesi için Ankara Üniversitesini az zamanda kurmak gerekir Doğu Bölgesi için Van Gölü sahillerinin en

²⁹⁷ Yücel Namal, Türkiye’de 1933–1950 Yılları Arasında Yükseköğretime Yabancı Bilim Adamlarının Katkıları, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, c. 1, s. 2, Nisan, 2011, ss. 15.

*güzel bir yerinde her bölümden ilkokullarıyla ve nihayet üniversitesiyle çağdaş bir kültür şehri yaratmak yolunda şimdiden çalışmalar başlamalıdır*²⁹⁸.

İstanbul Üniversitesi bilimsel özerkliğe sahip olmuş ancak yönetsel açıdan Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Böylece üniversite reformu başarıya ulaşınca kadar yetkiler geçici olarak bir merkezde toplanmıştır. 1946 yılında üniversite özerkliği geri verilmiştir²⁹⁹.

İstanbul’da kurulan İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ile Ankara’da kurulan fakülteler üniversite reformunun sonucu ortaya çıkan kuruluşlar olmakla beraber, ilerleyen dönemlerde toplumun değişen koşulları ve gereksinimleri karşısında yetersiz kalmaya başlamış ve yenileşme zorunluğunu hissettirmiştir. Örneğin, İstanbul Üniversitesinde ilk on yılda (1933-1943) öğrenci mevcudu üç kat artarken, öğretim üyesi yalnızca %17 oranında artmıştır.

İstanbul Üniversitesi rektörü Cemil Bilsel, 1939 yılında Millî Eğitim Bakanlığının gönderdiği bir raporda; üniversitenin maddi eksiklikleri tamamlanırken, üniversiteye idari ve mali yetkiler verilmesini, profesörlerin refahını, şerefini ve üniversiteye bağlanmalarını sağlayacak yasal değişiklikler yapılmasını önermiştir.

Bu rapor, üniversitenin, mali ve idari özerkliği konusunda yenileşme gereksinmesini ifade eden bir belge olmuştur. Bu belge ile üniversitede yenileşme konusu gündeme gelirken diğer yandan hükümet Ankara Üniversitesi’nin kuruluşuna yönelik çalışmalara başlamıştır. Hatta bu amaçla, yedi ülkenin üniversite yasaları incelenmiş ve çeşitli hukukçuların görüşleri alınmıştır.

Bu çalışmalar sonucunda, Ankara Üniversitesinin kuruluşunu ve diğer üniversitelerin bir çatı altında toplanmasını sağlayan 12.6.1946 gün ve 4936 sayılı “Üniversiteler Kanunu” çıkarılmıştır. Bu yasa, Türk üniversitelerindeki köklü bir reformu gerçekleştirmiştir³⁰⁰.

Bu yeni yasada; üniversiteler özerklik kazanmıştır. Üniversitelerin klasik bilgileri kullanmasından başka araştırmaya da ağırlık vermesi öngörülmüştür. Bu yeni yasa ile üniversite, dışarıdan denetim yerine içeriden denetimi başlatmıştır ve dolayısıyla bu durum 1933 reformundan ileri bir adım olarak değerlendirilebilir.

²⁹⁸ Şükrü Gedikoğlu, *a.g.e.*, ss.71-72.

²⁹⁹ Hasan Hüseyin Aksoy, “Yüksek Öğretimde Reformlar”, <http://80.251.40.59/education.ankara.edu.tr/aksoy/ere/scataltepe.doc> (21.08.2013)

³⁰⁰ Hüseyin Korkut, Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Üniversite Reformları, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/160/korkut.htm (21.08.2013)

Yasa, ayrıca Üniversitelerarası Kurul adıyla yeni bir kuruluş getirmiş, Millî Eğitim Bakanı bu kurulun başkanı kabul edilmiştir³⁰¹ ve üniversitelerin başı kabul etmekte ve bakana üniversitelerle, bağlı kuruluşları denetleme yetkisi vermiştir. Millî Eğitim Bakanının benzer yetkilerinin 1933'den beri var olduğu bilinmekle beraber, Üniversitelerarası Kurul'un üniversitelerarası işbirliğini sağlaması, üniversitelerin ortak sorunlarını çözmesi bakımından önemli bir yenilik olduğu kabul edilebilir³⁰². Buradan anlaşıldığı üzere, üniversitelere özerklik verilmiş bir yandan da devlet, üniversiteler ve fakülteler üzerindeki denetimini bir ölçüde korumuş bulunmaktaydı.

3. 1. 7. 2. Demokrat Parti Dönemi Üniversiteler İle İlgili Gelişmeler

DP döneminde Yükseköğretim kademesinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. DP, iktidarı süresince üç üniversite, çok sayıda Enstitü, Yüksek Okul ve Akademi açmıştır. Fakat aynı zamanda üniversiteleri kontrolü altına almaya çalışmak için yoğun çaba harcamıştır. DP'nin izlediği yükseköğretim politikası incelendiğinde ABD'nin etkili olduğu görülmektedir. Bu dönemde açılan Atatürk ve Orta Doğu Teknik Üniversitelerinde ABD sistemleri bulunmaktadır.

DP, muhalefet döneminde savunmaya başladığı üniversite özerkliğini iktidara geldikten sonra da devam ettirmiştir. Üniversite özerkliğinden yana olduğunu Parti Programının 38. maddesinde “*Üniversiteler, ilmi ve idari muhtariyete sahip olmalıdır.*” diyerek bu konudaki görüşünü kesinleştirmek istemiştir. Bu nedenle de DP'nin kurulduğu yıllarda üniversitelerdeki bazı aydınlar tarafından destek görmüş hatta bunlardan bir kısmı DP'den milletvekili olmayı bile kabul etmişlerdir³⁰³.

Başbakan Adnan Menderes'in 8 Ocak 1953 tarihinde İstanbul Üniversitesi'ni ziyareti sırasında yaptığı konuşmada; “*İktidar, üniversitenin tam müttefikidir. Sizlerden gördüğüm hararetli kabul bu temenninin doğruluğunu göstermektedir. Acaba yeni iktidar Üniversitelerimiz ve gençlerimiz için ne düşünüyor diye en küçük bir tereddüde*

³⁰¹ Hüseyin Korkut, *Sorgulanan Yükseköğretim*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2002, ss. 210.

³⁰² Hüseyin Korkut, *a.g.m.* (21.08.2013)

³⁰³ Mustafa Albayrak, *a.g.e.* , ss. 378-379.

mahal olmamalıdır.” diyerek, üniversite özerkliğine büyük bir önem verdiğini göstermiştir³⁰⁴.

Fakat DP’nin yapmış olduğu üniversite özerkliği yorumu kısa bir süre sonra değişikliğe uğramıştır. Üniversitelerden DP’ye karşı eleştiriler gelmeye başladıkça DP, özerklik konusunda değişiklik yapmak istemiştir. DP, bir yasa değişikliği tasarısı yaparak, “Profesörlerin siyasi kuruluşlarda fiilen görev almalarının mümkün olamayacağı” ilkesine yeni tasarıda yer verilmiştir³⁰⁵. Verilen bu karar üniversite özerkliğine bir darbe indirildiği şeklinde yorumlanmıştır³⁰⁶.

Bu yasalar sonrasında Hükümet ile üniversite ilişkileri arasında sorunlar baş göstermiştir. Bu sorunların giderek artması iki taraf arasında büyük bir mücadele haline gelmiş ve bu durum DP’nin iktidarının sonuna kadar devam etmiştir³⁰⁷. Öyle ki 27 Mayıs İhtilaline giden yolda bu durumun etkisi oldukça büyüktür.

1950-1960 döneminde; Karadeniz Teknik Üniversitesi (1955, Trabzon), Ege Üniversitesi (1955, İzmir), Orta Doğu Teknik Üniversitesi (1957, Ankara), Atatürk Üniversitesi (1958, Erzurum) olmak üzere dört üniversite kurulmuştur.

DP ilk olarak Doğu’da bir üniversite kurma düşüncesindeydi. Bu fikir ise ilk olarak Atatürk dönemine gitmektedir. Doğu’da kurulacak üniversite, öğretimin yanında, bölgenin problemlerine de eğilecek, bölgenin topyekûn kalkınmasına hizmet edecek bir halk üniversitesi olacaktı. Ne var ki, Atatürk’ün ölümü ve İkinci Dünya Savaşı’nın çıkması gibi nedenlerle konu, ancak 1950’den sonra ele alınabilmıştır.

II. Menderes Hükümet programında Doğu’da bir üniversite kurulmasından bahsedilmiştir³⁰⁸. Bundan sonra kurulacak olan üniversitenin çalışmalarına başlanılmıştır. ABD’den gelen uzmanlarla yapılan çalışmalar sonucunda³⁰⁹ üniversitenin Erzurum’da kurulmasına karar verilmiş ve Doğu Üniversitesi kuruluş çalışmalarına başlanılmıştır. 20 Mart 1954 tarih ve 6373 sayılı kanunla Doğu Üniversitesi’nin adı Atatürk Üniversitesi olarak değiştirilmiştir ve 1958 yılına kadar eğitime başlaması için çaba sarf edilmiştir³¹⁰.

³⁰⁴ Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, ss. 379; *Zafer*, 9 Ocak 1953.

³⁰⁵ Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, ss. 379.

³⁰⁶ *Ulus*, 18 Temmuz 1953.

³⁰⁷ Cem Eroğul, *a.g.e.*, ss 245.

³⁰⁸ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP20.htm>. (21.05.2013)

³⁰⁹ *Zafer*, 10 Aralık 1955.

³¹⁰ *Zafer*, 21 Kasım 1956.

Erzurum’da kurulacak olan bu üniversitenin Amerikan Land-Grant Üniversiteleri³¹¹ tipinde olması düşünülmüştür. Üniversitede geleneksel mesleklere de yer verilmekle beraber, çeşitli alanlarda çiftçinin, hayvan yetiştiricinin, inşaatçının, imalatçının, işçinin, iş adamının sorunları ile de ilgilenilecektir. Üniversite teorik araştırmalar yapmakla beraber, özellikle uygulama değeri olan araştırmalar üzerinde duracak, bilginin ve araştırmamanın dershanedeki öğrenciye olduğu kadar, üniversite dışındaki vatandaşlara yayılması ile de uğraşacaktır³¹².

Ancak bu öneri, Atatürk’ün öne sürdüğü Doğu ya da Van Üniversitesinin kuruluş amaçlarına ters düşmektedir. Atatürk’ün önerdiği üniversitenin, kültür emperyalizmine karşı Doğu’da bir “Bilim Duvarı” olarak kurulması isteniyordu.

ABD, daha önce Beyrut’ta kurduğu uluslararası üniversitenin benzerini Türkiye’de de kurmak istemiştir. Türk yöneticilerinin bu fikre destek vermeleri üzerine 1956’da Birleşmiş Milletler desteği ile Bölge Planlama ve Mimarlık Okulu kurulmuş ve bu okul Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nin çekirdeğini oluşturmuştur. Bu okul, 23 Ocak 1957 tarihli yasayla, ODTÜ adını almıştır. Bu üniversitenin kuruluş amacı; Orta Doğu’nun kaynaklarını geliştirmek, ekonomik sorunları çözümlmek, Türk ulusuna ve diğer uluslara yarar sağlayacak bilimsel araştırmalar yapmaktır. Ayrıca, Türk öğrencilere bilimsel, teknik ve mesleki alanlarda, genelde İngiliz diliyle iyi bir eğitim vermek ve diğer ülkelerin öğrencilerine eğit koşullar sağlamak amaçlanmıştır.

ODTÜ, üniversiteler yasasının getirdiği kuruluş, işleyiş ve örgütlenme sisteminin dışında tutulmuştur. Parasal, bilimsel ve teknik yardımın ABD’den gelmesiyle ABD’nin üniversite sistemi temel alınmıştır³¹³.

DP, ülkenin hem doğusunda hem batısında hem de merkezinde yeni üniversiteler açma çalışmalarına devam etmiştir. Bu kapsamda kurulan üniversitelerden birisi de Ege Üniversitesi’dir. İzmir’de üniversite kurulmasına ilişkin girişimler İzmir Milletvekillerinin konuyu meclise getirmeleriyle gündeme gelmiştir³¹⁴. Yapılan

³¹¹ Hem Türkiye’nin nitelikli insan gücü ihtiyacını karşılamak hem de bulundukları bölgeleri kalkındırması amacıyla “bölgesel üniversiteler” kurulması düşüncesi 1950’li yıllarda ağırlık kazanmıştır. Bu düşüncenin esin kaynağı Dünya’da üniversitelerin içinde bulundukları çevreye hizmet götürme düşüncesiyle, 19. yüzyılın ikinci yarısında kurulan, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki “Land-Grant” tipi üniversitelerdir. Geniş bir bilgi için bkz; Ali Rıza Erdem, “Türkiye’de Yükseköğretim ve Değişimi”, *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, c. 4, s. 2, 2004.

³¹² Hüseyin Korkut, “Türkiye’de Üniversiteler için Model Arayışı”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, c. 23, s. 1, 1990, ss. 76.

³¹³ Esma Torun, *a.g.e.*, ss. 391-392.

³¹⁴ *Zafer*, 4 Şubat 1955.

çalışmalar sonucunda EÜ, 27 Mayıs 1955 tarihinde çıkarılan bir kanunla kurulmuş ve 5 Aralık 1955 tarihinde açılmıştır. İlk yıl Tıp ve Ziraat Fakülteleri eğitime başlamış ve ilerleyen yıllarda yeni fakülteler eklenerek üniversite büyütülmüştür³¹⁵.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin sosyal ve ekonomik gelişmesine katkıda bulunması ve bölgeye her yönden öncülük yapması amacıyla, Karadeniz Teknik Üniversitesi kurulmuştur. Bu üniversitenin kuruluş yasası, 20 Mayıs 1955'te çıkarılmış olmasına rağmen, öğretimine ancak 1963 yılında başlanılabilmektedir³¹⁶.

Yeni üniversitelerin açılmasıyla da beraber artmaya başlayan öğrenci sayısını ve ihtiyaç duyulan insan gücünü karşılamak için dört yeni üniversitenin dışında birçok şehirde yüksekokul ve akademi açılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından açılan bu yüksekokulların çoğu iktisadi ve ticari ilimler ile mimarlık ve mühendislik alanında idi. Var olan diğer yüksekokullar ise, Güzel Sanatlar Akademisi, Yüksek Deniz Ticaret Okulu, Yüksek Öğretmen Okulu, Harp Okulu, Yüksek Mühendis Okulu, Tekstil Teknik Yüksekokulu, Yüksek Teknik Okulu'dur. Bu yüksekokulların dışında İslam Enstitüsü, Eğitim Enstitüsü gibi kurumlarda kurulmuştur.

Ankara'da "Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü" 24 Mart 1953 tarihinde Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi bünyesinde açılmıştır. Enstitünün 25 Haziran 1958 tarih ve 7163 yasa ile kurulma amacı belirlenerek "Amme idaresinin muasır telakkisine göre gelişmesine yararlı çalışmalar yapmak suretiyle idare sanatında eleman yetiştiren ve memurların idari sahada olgunlaşmasını sağlamayı hedef tutan 6139 sayılı kanunla musaddak teknik yardım anlaşması gereğince kurulduğu..." ifadelerine yer verilmiştir³¹⁷.

Yüksekokullar nitelik ve nicelik bakımından geliştirilirken öğretmen yetiştiren kurumlara da önem verilmiştir. 1958-1959 eğitim ve öğretim yılında Bursa'da, 1959-1960'da İzmir Buca'da Eğitim Enstitüleri açılmıştır. Enstitülere girişler yeni esaslara bağlanmış, enstitülere girmek isteyen öğrencilere okulları tarafından, ilkokul öğretmenlerinin de Milli Eğitim Müdürleri tarafından aday gösterilmesi ve yapılacak seçme sınavını geçme zorunluluğu getirilmiştir³¹⁸. 1954 yılında Ankara'da İktisadi ve

³¹⁵ Hüseyin Korkut, *a.g.m.* (21.08.2013)

³¹⁶ Esma Torun, *a.g.e.*, ss. 391.

³¹⁷ Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, ss. 384.

³¹⁸ *Akşam*, 26 Eylül 1951.

İlimler Akademisi”, 1958 yılında Eskişehir’de “İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi” açılarak eğitime başlamıştır³¹⁹.

Tablo-16: DP Dönemi Yüksek Öğretim Sayısal Görünümü ³²⁰

Öğretim Yılları	Yüksekokul ve Fakülteler	Öğretim üyeleri Sayısı			Öğrenci Sayısı		
		E	K	T	E	K	T
1950-51	34	1655	295	1950	19953	4862	24815
1951-52	33	1668	278	1946	19348	4692	24040
1952-53	33	1692	308	2000	19812	4554	24366
1953-54	34	1773	353	2126	19090	4219	23309
1954-55	35	1882	398	2280	23220	4849	28069
1955-56	40	2024	429	2453	30764	6234	36998
1956-57	43	2377	490	2867	33251	6569	39820
1957-58	44	2438	509	2947	35415	6645	42060
1958-59	48	3047	614	3661	38597	7869	46466
1959-60	49	3176	735	3911	42927	11097	54069

Tabloya baktığımızda, DP döneminde 1954-55 öğretim yılına kadar istikrar sağlanamamıştır. 1955 yılından itibaren yeni üniversitelerin açılmaya başlanmasıyla yüksekokul ve fakülte sayısında artış meydana gelmiştir. Öğretim üyelerinin sayısında 1951-52 öğretim yılı hariç tutulursa artış gözlenmiştir. Ortaöğretimde okul sayısındaki yükseliş, yükseköğretim alanına talebi arttırmış, bu da beraberinde Ankara ve İstanbul dışında da yükseköğretim kurumlarının yaygınlaştırılmasını gerekli kılmıştır.

3. 1. 8. Ülkeye Gelen Yabancı Uzmanlar ve Bunların Demokrat Parti Eğitim Politikalarına İlişkin Görüşleri ve Faaliyetleri

Cumhuriyet’in ilanından sonra özellikle eğitim alanında yararlanmak üzere yabancı uzmanlara başvurulmuştur. Atatürk döneminde, Almanya, Belçika, Fransa, Avusturya, Macaristan ve ABD gibi yerlerden uzmanlar getirilmiştir. Buradan anlaşılacağı gibi tek bir ülkenin değil farklı ülkelerin eğitim sistemlerinden yararlanılmaya çalışılmıştır. Bu uzmanlar, eğitime dair alınacak ulusal önlemlerde ve

³¹⁹ Orhan Oğuz, “Akademiler”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, ss. 339-348.

³²⁰ *DİE: Milli Eğitim Hareketleri 1942-1972*, ss. 59.

uygulamalarda etkili ve yetkili olmamışlardır. Yetki alanı bu devrede yerli uzmanlara bırakılmıştır³²¹. Milli Şef döneminde ise yabancı uzmanlardan yardım alınmamıştır.

DP dönemi içerisinde ise Türkiye adeta bir yabancı uzman akınına uğramıştır. 1950-1960 yılları arasında ülkemize gelen uzman sayısı 154 kişidir. 1950 yılında iktidarın değişmesi ve çok partili yaşama geçilmesiyle birlikte NATO ve Amerikan standartlarına uygun orduda başlayan değişmeler, yeni bir eğitim sistemi kurma çabaları, milli eğitime de yansımıştır. Bu dönemde Türkiye'ye gelen yabancı uzmanlardan 151 tanesi ABD'den gelmiştir. Yabancı uzmanlar iki farklı şekilde ülkemize gelmişlerdir. Bunlardan bir kısmı; Bakanlık tarafında resmî olarak davet edilenler; bunlar inceleme yapıp gözlemlerini ve önerilerini bir rapor halinde sunanlarla; hem rapor verip hem uygulamada bulunanlar ve konferans vermek amacıyla gelenler ve öğretmenlik yapmak için ülkemize davet edilenlerdir. Diğer kısmı ise; resmî davet olmaksızın gelen uzmanlardır³²².

1951 yılında ülkemize gelen bu ilk uzmanlar, köy eğitimi için Kate V. Wofford, tanınmış psikolog William Kvaraceus ve halk eğitimi uzmanı Dickerman'dır. Ford ve Rockefeller vakıfları tarafından parasal yönden desteklenen bu uzmanlar, Türkiye'de incelemelerde bulunmuşlar ve seminerlere katılmışlardır. Yaptıkları çalışmalarla ilgili hazırladıkları raporları, Milli Eğitim Bakanlığı'na sunmuşlardır. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı'nın merkez örgütünde seminerler ve konferanslar vermişlerdir³²³.

Bu evrede sadece Milli Eğitim Bakanlığı değil, tüm devlet örgütünün her kesiminde bir yabancı uzman ve proje rüzgarı estirilmiştir. Köy halkının eğitimi, tarım profesörü yetiştirme, tarım eğitimi, ev idaresi ve ekonomisi eğitimi, Atatürk Üniversitesine personel eğitimi (Nebraska projesi), mesleki ve teknik öğretim, öğretmen yetiştirme, kütüphanecilik ve basımevi işleri, araştırma, ölçme ve istatistik, İngilizce okulu projesi, eğitim yöneticilerini yetiştirme projeleri bunlardan birkaçıdır. Bunlardan başka, beslenme eğitim, radyo ile eğitim, deneme liseleri, Fen lisesi, yüksek öğretmen okulu, Orta Doğu teknik Üniversitesi, Milli Eğitim kolejleri ve Robert kolej projesi de düzenlenmiştir³²⁴.

³²¹ Şevket Gedikoğlu, *a.g.e.*, s. 40.

³²² Adil Adnan Öztürk, *a.g.t.*, ss. 140.

³²³ Esma Torun, *a.g.e.*, ss. 387.

³²⁴ Şükrü Koç, *Emperyalizm ve Eğitimde Yabancılaşma*, Güven Matbaası, Ankara, 1970, ss. 11-112.

ABD Florida Üniversitesi Eğitim Koleji İlkokul Bölümü Başkanı Prof. Kate V. Wofford, Köy İlkokulları hakkında 5 Ekim 1951 - 1 Şubat 1952 tarihleri arasında çeşitli yerlerdeki ilkokulları ve öğretmen okullarını gezerek incelemelerde bulunmuş, bunun sonucunu Milli Eğitim Bakanlığı'na ayrıntılı bir rapor olarak sunmuştur. Wofford; İstanbul, İzmir, Ankara, Adana, Erzurum, Trabzon, Diyarbakır ve Kırklareli'ndeki öğretmen okulları ve köy enstitülerinde incelemelerde bulunmuş, yaklaşık 800 öğretmen, müdür, müfettiş, milli eğitim müdürü, köy enstitüsü ve öğretmen okulu müdürlerinin katıldığı toplantılar düzenlemiştir. Aynı zamanda 38 köy okulunu ziyaret etmiş, 22 konferans vermiş, köy öğretmeni, müfettiş, köy enstitüsü ve öğretmen okulu öğretmenlerine anketler uygulamış, gittiği köylerdeki muhtarlarla görüşmeler yapmıştır. Böylece köy ilkokullarını yerinde inceleyerek daha iyi sonuç elde etmeye çalışmıştır.

Wofford raporunda, her vatandaşın eğitim görmesi gerektiğini, bunun için de iyi bir ilkokulun önemli olduğunu belirtmiştir ve iyi bir köy ilkokulunda müfredat programının, küçük köy okullarındaki çocukların ihtiyaçlarından doğduğunu ve demokratik prensiplerle uyumlu öğretim metotlarını teşvik ettiğini söylemiştir.

Wofford'un bu raporu tamamen ilköğretim ile ilgili olmuştur. Raporun sunulmasından sonra yine onun önerisi üzerine 25 kişilik bir öğretmen grubu ilköğretim alanında çalışmak üzere Amerika'nın Florida Üniversitesi'ne gönderilmiştir³²⁵.

Ayrıca 1952-1953 öğretim yılında Öğretmen Okulları ile Köy Enstitüleri'nin öğretim programlarının birleştirilip, değiştirilmesi ve pedagoji derslerinin koyulması gibi uygulamalar Uzman Kate Wofford'un raporundaki tavsiyelerine dayanmaktadır³²⁶.

DP yönetiminde Türkiye'ye davet edilen diğer bir yabancı uzman halk eğitimi alanında Watson Dickerman'dır. 1951 yılı sonlarında Türkiye'ye gelen Dickerman, birkaç ay süre ile geziler yaparak incelemelerde bulunmuş, halk eğitimi alanındaki çalışmaları ve olanakları yerinde tespit etmiştir. Ankara'da öğretmen ve idarecilerin katıldığı seminer çalışmaları düzenlemiştir. Dickerman'ın iki aylık incelemeleri sonunda hazırladığı raporu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde halk eğitimi kavramı ve önemine değinen uzman, ikinci bölümde halk eğitimi faaliyetlerine katılan kişi, kurum ve kuruluşların çalışmaları sırasında karşılaştıkları güçlükleri ve tavsiyelerini açıklamıştır. Son bölümü ise tamamen halk eğitim konusundaki önerilerine

³²⁵ Zafer, 31 Ağustos 1951.

³²⁶ Mustafa Ergün, Türk Eğitim Sisteminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, s. 17, Ankara, ss. 453-457.

ayırmıştır³²⁷. Bu önerisi ise Milli Eğitim Bakanlığının bünyesinde halk eğitimi ile ilgili bir dairenin kurulması idi. Bu rapor VI. Milli Eğitim Şûrası dokümanı olarak yayınlanmıştır.

Dickerman'ın raporu üzerine, Bakanlıkta önce İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak bir Halk Eğitimi Şubesi kurulmuş ve 1956'dan sonra bu birim, ayrı bir Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü'ne dönüştürülmüştür³²⁸.

23 Ekim 1952 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı'nın talebi üzerine ABD'den Ellswort Tompkins, ortaöğretimde organizasyon, idare ve teftiş konularında inceleme yapmak üzere Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye'de 125 gün kalan Tompkins; Ankara, Adana, Bursa, İstanbul, Samsun, Sivas ve Konya'da orta dereceli 97 okulu gezmiş, konferanslar vermiş, öğretmen ve müdürlerle görüşmeler yaparak ve incelemelerde bulunmuştur.

Tompkins, Türkiye'de orta dereceli okullarda program değişikliğinin zorunluluğunu, yaptığı Türkiye ve Birleşik Amerika eğitiminin istatistiksel karşılaştırmasıyla açıklamıştır. Buna göre Türkiye'de İlkokulu bitirmek mecburiyken, ABD'de orta öğretimin mühim bir kısmı mecburidir. Türkiye'de ortaokul ve liselerde öğrenci sayısının az olduğunu ve bu sayının fazla olmasını isteniyorsa okul müfredatlarında değişikliklerin yapılması gerektiğini söylemiştir.

Tompkins, orta öğretim programını elastiki yapmak için Milli Eğitim Bakanlığının gösterdiği gayreti takdir etmektedir. Ancak yeterli bulmamaktadır. Türk orta dereceli okullarında programın sabit olmasını ise şu şekilde eleştirmektedir: Öğrencilerin hepsine bütün okul süresince hemen hemen aynı dersleri veren böyle bir program, onların ferdi farklarına, kabiliyet ve ilgilerine cevap verememektedir. Türk öğrencileri çalışkan ve yetenekli olmalarına rağmen, yaklaşık yüzde ellisinin sene sonu sınavlarına kalmasının temel nedeni yine programın sabit olmasıdır. Müfredat yeniden organize edilmelidir.

Uzman, bu hususta bir numaralı proje planının uygulamaya konulmasını önermektedir. Projeye göre, Bakanlık belli bazı liseleri yedi yıl için “pilot” okul olarak seçecektir. Bu okullar yalnızca görevli olan Genel Koordinatör ile müsteşar veya onun temsilcileri tarafından doğrudan doğruya idare edilecektir. Yürütülen çalışmadaki ilerleme ve değerlendirmeler öğretmen ve müdürler tarafından kaydedilecek, sene

³²⁷ Watson Dickerman, *Türkiye'de Halk Eğitimi Hakkında Rapor*, Maarif Vekâleti, Ankara, 1951, ss.4-6.

³²⁸ Cavit Binbaşoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri*, Tekışık Yayıncılık, Ankara, 1999, ss. 167.

sonunda deneyimlere ait bir rapor hazırlanarak Milli Eğitim Bakanlığı'na sunulacaktır. Uygulamanın son yılı da elde edilen neticeler yayınlanacaktır. Bunun için deneme başlamadan üç ay önce “pilot” okulların koordinatör ve müdürlerinin Amerika'yı ziyaret etmesi, Amerikalı bir orta öğretim uzmanının başlangıçta Türkiye'ye çağırılması özellikle tavsiye edilmektedir. Bu rapor sonucunda Milli Eğitim Bakanlığı, on kişilik bir heyeti ABD'ye yollamıştır. Heyetin verdiği rapor doğrultusunda, Ekim 1953 yılında “Muhtelif Gayeli Orta Okul” açılmasına karar verilmiştir³²⁹.

Tompkins'in raporundaki tespitler ortaöğretimin içinde bulunduğu belirsizliği açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Ortaöğretimin amacının ne olması gerektiği DP dönemi boyunca tartışma konusu olmuş, ancak ortaokulların amacının ne olduğu sorusuna DP dönemi boyunca net bir cevap bulunamamıştır.

ABD Columbia Missouri Üniversitesi'nde görev yapan Prof. Dr. John Rufi, Türkiye'de orta dereceli okullarda uygulanan programın amaç, başarı ve problemlerini araştırmak amacıyla Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin daveti üzerine Ekim 1951'de Türkiye'ye gelmiş ve Haziran 1952'ye kadar Türkiye'de bulunmuştur. Buradaki görevini tamamlamak üzere olduğu sıralarda kendisinden gözlemlerini anlatan resmi bir rapor yazması istenmesi nedeniyle 92 sayfa ve iki bölümden oluşan bir rapor yazmış ve bu raporu Haziran 1952'de Eğitim Bakanlığı'na sunmuştur. Raporun birinci bölümü, Prof. Rufi'nin Türkiye'de yaptığı çalışmalar, inceleme sonuçları ve mevcut problemlere yönelik tavsiyeleri bulunmaktadır. İkinci bölümün ise, Türkiye'de katıldığı konferansları içermektedir. Rufi, Adana, Konya, İzmir, Tire, Urla, Menemen, Bergama, Kuşadası, İstanbul, Bursa ve Ankara'da ortaöğretim kurumlarında incelemelerde bulunup, öğretmen ve yöneticilerle görüşmüş ve buralarda toplantılara katılmıştır. Aynı zamanda Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü ile İstanbul Çapa Eğitim Enstitüsü'nde dersler vermiştir.

Rufi, Milli Eğitim Bakanlığı'nın esasları ile okullarda uygulananların farklı olduğunu görmüş, bunun üzerine öğretmen ve müdürlere bu farklılığın sebeplerini sorarak bunun nedenlerini açıklamaya çalışmıştır. Yapılan incelemeye göre, öğretmen ve müdürlerin çoğunun bu konuda yeterli seviyede hazırlık almamış ve teknikten yoksun olmaları, öğrencilerin taşımaya mecbur oldukları ders yükünün ağırlığının ders

³²⁹ Esma Torun, *a.g.e.*, ss. 388, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde V. Milli Eğitim Şûrası ve Uygulamaları (5-14 Şubat 1953), http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_V_milliegitim_surasi.pdf, (24.08.2013)

dışı çalışmalara katılımlarına engel olduğu anlaşılmıştır. Aynı zamanda birçok öğretmenin iki hatta üç okuldan ders almaları belli bir okulun problemleri ve faaliyetlerine karşı ilgi göstermelerini engellediğini açıklamıştır.

Programın uygulanamamasından kaynaklanan problemin giderilebilmesi için Prof. Rufi, Milli Eğitim Bakanlığı'nın, ortaöğretim programını bütünü ile etraflıca inceleyecek bir komisyon oluşturmalarını ve bu komisyon üyeleri arasında Türkiye'nin ortaöğretim sahasında en ileri görüşlü müdür, öğretmen ve müfettişlerinin bulunmasını tavsiye etmiştir³³⁰.

Prof. R. Maaske, 1953 yılının Ocak, Şubat ve Mart aylarında ABD'den Türkiye'de gelmiştir. Maaske, bu süre içerisinde Ankara, Konya, Bolu, Adana, İzmir, Balıkesir, İstanbul ve Eskişehir'de "Öğretmen Yetiştirme" ve "İş başında Yetiştirme" konularında konuşmalar yapmış, seminerler ve konferanslar vermiş, üç makale hazırlamış ve 63 okul ziyaret etmiştir³³¹.

Maaske, raporunda konuyu sadece öğretmenler açısından ele almamış, öğretmen yetiştiren okullar, idari teşkilat, öğrenci, personel, eğitim kadrosu, eğitim programı, öğrenci seçme, fiziki kapasite, malzeme gibi konuları bir bütün şeklinde incelemiş ve bunlarla ilgili öneriler sunmuştur. Maaske'nin raporunda en dikkat çekici nokta ise öğretmen yetiştiren kurumlardaki ikiliğe son verilmesi gerektiğini vurgulayarak, köy enstitüleri ile öğretmen okulları programlarının yeniden düzenlenmesinin kaliteli öğretmen yetiştirmek için şart olduğunu savunmasıdır. Maaske, ayrıca öğretmen yetiştiren kurumlara öğrenci alınırken, bilginin yanında, öğretmende olması gerekli niteliklere önem verilmesini, buralarda görev yapan öğretmenlerin seçiminde hassas olunmasını, öğretmen okullarında yetişen öğrencilerin kütüphane olanaklarının artırılmasını, kitaplıkların geliştirilmesini, ilkokul öğretmeni yetiştirme süresinin 11 yıldan 12 yıla çıkarılmasını, ilk öğretmen okulları için toplantı ve spor salonunun yapılmasını, öğretmenlik mesleğinin özendirilmesini, üniversite ve öğretmen yetiştiren kurumların birliğiyle mesleki formasyon kurslarının açılmasını, mesleki teknik öğretmen okullarına öğrenci alınırken genel bilginin yanında mesleki beceri ve yetenekleri belirleyen testlerin yapılmasını, öğretmenlerin maddi olanaklarının

³³⁰ Ayşegül Ekizceli, Yabancı Uzmanların Türk Eğitim Sistemi Hakkında Verdikleri Raporlar (1924-1960) Üzerine Bir Analiz, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Yüzüncü Yıl Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Van, 2006, ss. 83-85.

³³¹ Ayşegül Ekizceli, *a.g.t.*, ss. 113.

iyileştirilmesini, öğretmen okulları programında kültür, genel ve özel meslek derslerinin dengeli bir dağıtım yapılmasını önermiştir³³². Maaske'nin hazırlamış olduğu bu rapor, DP yöneticilerinin köy enstitülerini ilk öğretmen okulları ile birleştirme sürecinde dikkate aldığı en önemli rapordur.

DP döneminde Türkiye'ye gelen Amerikalı Uzmanlar içinde en etkin olanı Prof. Dr. Lester Beals olmuştur. Bakan Tevfik İleri'nin daveti üzerine gelen Lester Beals, ABD Trinity College Eğitim Profesörüydü. Prof. Beals, Ekim 1952'den Ağustos 1953'e kadar Milli Eğitim Bakanlığı'nda danışman olarak çalışmıştır. Bakanlıktaki bu görevi sırasında resmi okullardaki "Rehberlik ve Sosyal Bilgiler" dersinin programlarını hazırlamıştır. Türkiye'de kaldığı on bir ay içerisinde İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Konya ve Samsun olmak üzere altı ilde rehberlik programına olan ihtiyaç konularında araştırmalar yapmıştır. Bu merkezlerde, doktor, avukat, mühendis, bankacı, çiftçi, fabrika işçisi ve birçok meslek temsilcisi ile temaslarda bulunmuştur. Orta, lise, ticaret lisesi, kız ve erkek teknik okulları gibi her çeşit okulu ziyaret etmiş, yönetici ve öğretmenlerle görüşmüştür.

Beals raporunda, rehberliğin önemi ve gereği üzerinde durmuştur. Öğrencilerin hangi sahalarda rehberliğe ihtiyaç hissettiklerini ve önemli problemlerin neler olduğunu anlamak için, Ankara'da dört lisenin son sınıf öğrencilerine anketler uygulanmıştır. Anketlerden elde edilen neticeler ders yılı sonuna yaklaşmış olmasına rağmen öğrencilerin yarısının hala mesleklerini seçmediğini, meslek seçiminde kendilerine velilerinin ve akrabalarının yardım ettiğini ancak öğretmen ve idarecilerin bu hususta bir destek vermediğini göstermiştir.

Beals'e göre, Türkiye'de sınıfta kalma oranının yüksekliğinin nedeni rehberlik hizmetlerinin yeteri kadar verilememesidir. Rehberlik hizmetlerinin geliştirilmesi için iller bazında komisyonlar kurulmasını, rehberlik programlarının hazırlanmasında mahalli ihtiyaçların tespit edilip uygulanmasını, rehberlik programının eğitim programları ile iç içe ele alınmasını istemiştir³³³. Beals, Türkiye'de rehberlik hizmetlerinin oluşmasında ve yerleşmesinde çalışmaları ile çok önemli bir rol oynamıştır.

³³² Roben J. Maaske, *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Hakkında Rapor*, Maarif Basımevi, Ankara, 1956, ss. 3-5.

³³³ Lester Beals, *Rehberliğin Lüzumu Hakkında Rapor*, Maarif Basımevi, Ankara, 1956, ss. 9.

Yabancı uzmanların önerileri sonucunda deneme ortaokul ve liseleri açılmıştır. İlk olarak 1954'te Bahçelievler Lisesi ve İstanbul Atatürk Kız Lisesi'nde deneme programları uygulandıktan sonra, 1955'te Atatürk Kız Lisesi de, bu kapsam içine alınmıştır. Deneme programlarının uygulandığı okul sayısı zamanla artmıştır³³⁴. Bununla ilgili ABD'ye sık sık gidiş-gelişler olmuş ve oraya gidenler çeşitli toplantılara, kongrelere katılmışlardır. Fakat bu uygulamalar yeterince sonuç getirmemiştir³³⁵. Gerek Türkiye'ye gelen ABD'li uzmanların, gerekse uygulamaya konulan projelerin en önemli sonucu; Türkiye'de ABD'nin kültürel nüfuzunun iyice artmasıdır. Önceki dönemlerde de Türkiye'ye yabancı uzmanlar gelmiş rağmen tek bir ülkenin egemenliği söz konusu olmamıştır. DP döneminde özellikle ABD'li eğitim uzmanlarından yararlanılması bu dönemdeki ABD ile ilgili ilişkilerinin bir sonucu olmuştur.

³³⁴ Esmâ Torun, *a.g.e.* , ss. 388.

³³⁵ Şevket Gedikoğlu, *a.g.e.* , ss. 128.

SONUÇ

Siyasi dönemlerin araştırılmasında eğitim politikalarının temel olarak alınması ve incelenmesi önemlidir. Bu dönemlerin eğitim politikalarının doğru değerlendirilmesi ve oluşumları ile ilgili doğru tespitler, ideolojik, kültürel, sosyal ve ekonomik politikaların da anlaşılması için gereklidir.

Çok partili döneme geçilmesiyle birlikte siyasi hayattaki değişimler eğitim politikalarına da yansımış, siyasi kaygılar bu düzenin eğitim politikasını yönlendiren ölçütler olmuştur. Gerek Cumhuriyet Halk Partisi ve gerekse Demokrat Parti programlarına ve ayrıca hükümet programlarına bakıldığında eğitim politikasının üzerinde önemle durdukları ve iki partinin de birbirine yakın hedefler gösterdiklerini görüyoruz.

DP'nin 14 Mayıs 1950'de iktidara geldiği günden 27 Mayıs 1960 müdahalesine kadar iktidarda kaldığı on yıllık süreçte eğitimde bir dizi değişimler yapılmış sürekli yapılan bu değişiklikler eğitimdeki gelişmeden çok eğitimde durağanlığa neden olmuştur. Bu da hükümetlerin istikrarlı eğitim politikalarının olmadığı sonucunu doğurmuştur.

Demokrat Parti hükümetleri tek partili dönemde oluşturulan eğitim sistemini değiştirmek amacıyla iktidarları süresince bu konuya çok önem vermişler ilerleyen dönemlerde de bu konuyla ilgili ciddi çalışmalar yapmışlardır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeni Türk harflerini ülke genelinde halka en kısa zamanda en doğru şekilde öğretmek amacıyla açılan Millet Mekteplerinin kapatılması ve yeni kurulan Türk Devleti'nde ulusal bilinci oluşturmak, yeni devlet düzeninin ilkelerini halka anlatmak ve ülkenin eğitim-kültür seviyelerini yükseltmek amacıyla kurulan Halkevlerinin kapatılması bu dönemde gerçekleşmiştir. Bunların yanında Köy Enstitülerine yalnızca köy çocuklarının alınması, burada komünist propagandasının yapıldığı iddiası, öğrencilerin okul yapımında, tarım ve teknik uygulamalarda, temizlik ve bakım işlerinde çalıştırılmaları ve bu kurumlarda karma eğitimin yapılıyor olması bazı kesimlerin Köy Enstitülerine eleştirilerini arttırmış ve bunun sonucunda Köy Enstitüleri de DP tarafından kapatılmıştır. Bu çağdaş eğitim kurumlarının kapatılması DP'nin bu

kurumlardan kurtularak kendine özgü bir Milli Eğitim Sistemi getirmeye çalıştığının açık bir ifadesidir. DP bunları planlarken ve yaparken CHP yönetiminin bu kurumları yeterince savunmadığını/savunamadığını görmekteyiz ki bu da DP'nin uygulamalarını kolaylaştırmıştır diyebiliriz.

Türk Eğitim Sistemi içinde dini eğitimin yeniden yapılandırılması DP iktidarında yani 1950-1960 yıllarında olmuştur. Bu dönemde din eğitimi önce ilkokul programlarına alınmış ve daha sonra ortaokul programlarına da koyulmuştur. Bu durumdan bazı kesimler mutlu olduğu gibi bazı kesimler de hoşnut olmamıştır. Bütün bu gelişmeler laik eğitim sisteminin yara almasına Milli Eğitim Bakanlarının sürekli değişmesi ve eğitimdeki eksik düzenlemeler bu yaranın artmasına dolayısıyla da eğitimde zorunlu bir duraklama dönemine neden olmuştur.

Yaptığımız çalışmada ortaya çıkan bir başka önemli sonuç DP döneminde CHP döneminde olduğu gibi eğitim politikasında en az yer verilen konunun okul öncesi eğitim olduğudur. Bu eğitim-öğretim kademesini neredeyse yok sayan DP, dönemin insan profili ve yaygın hedef kitlesi gereği ilköğretime ağırlık vermiştir. Çünkü DP'nin potansiyel oy deposu gördüğü kitle ilkokul mezunudur. Gerçi Türk toplumunun böyle bir talebi de yoktur. Çünkü okulöncesi çocuk eğitimi şehirler dahil ülke genelinde ailede verilmektedir. Bu sayede DP'nin görüşüne uygun nesiller yetiştirmek de mümkün olacaktı. İlkokul öğrencilerinin birçoğu okul bitmeden ya da beşinci sınıftan sonra okumayı bırakmak zorunda kalıyorlardı. Tarımsal üretimin %60'ın üzerinde olduğu ve toprak işçisine ihtiyaç duyulan bir ülkede ilkokul eğitimi imkansızlıklar yüzünden yeterli görülüyordu. Bu durum kız çocuklar için daha vahimdir. İlkokulu bitiren kızların kırsalda yaşayan kesimi çoğunlukla hemen evlendiriliyordu. Bu kanayan bir yaraydı. CHP iktidarı boyunca Köy Enstitüleri, Halkevleri ve Halkodaları bu durumu kırmak, bir kurtuluş çaresi olmak için çabalayan idealist eğitimcileri barındırıyordu. Ama artık yoktular.

DP döneminde eğitimle ilgili çalışmaları sayısal olarak değerlendirdiğimizde okul sayısının arttığını söylesek de eğitim sistemi olarak köklü bir değişimden söz etmek oldukça güçtür. DP'nin eğitimde yapmak istediklerinin temel nedeni oy kaygısı ve bazı kesimlerin desteğini almaktır, bu da popülist eğitim sisteminin uygulamaya çalışıldığının bir ifadesidir.

DP, 1952-1953 eğitim-öğretim yılından başlayarak üç yıllık lise programını dört yıla çıkarmıştır. 4 yıllık lise ancak iki yıl devam etmiş bakanın görevden alınmasından sonra uygulamaya son verilmiştir. Milli Eğitim Bakanı Rıfıkı Salim Burçak (9 Nisan 1953-17 Mayıs 1954) yerine gelen Bakan Celal Yardımcı (17 Mayıs 1954-9 Aralık 1955) liselerin dört yıla çıkarılmasını zaman kaybı olarak değerlendirmiş, üç yıllık lise eğitiminin yeterli olduğunu belirterek lise eğitimini tekrar üç yıla indirmiştir.

Eğitim programlarının çok kısa sürede değiştirilmesi uygulamaya konulacak kararların sonuçlarının neler getireceğine dair bir araştırma yapılmamış olması, alınan kararların yine aynı iktidar sırasında hatalı bulunarak değiştirilmesi eğitimde istikrarsızlığa sebep olmuştur. Sürekli değişen eğitim politikaları yarardan çok zarar getirmiş, başta ortaöğretim olmak üzere giderek eğitimin kalitesi düşmüştür.

Eğitim anlayışında etkili olan unsurlardan biri de ABD ile olan siyasi ilişkilerdir. Çalışmamızda, Türkiye'ye gelen yabancı uzman raporlarını ve bunlarla ilgili çalışmaların hepsini ayrı ayrı incelemek maalesef mümkün olmamıştır. Ancak yine de elde edilen kaynaklar sayesinde ulaşılan sonuç Türk Eğitim Politikalarının şekillenmesinde ABD eğitim sisteminin etkisinin büyük olduğudur. Türkiye'ye gelen bu yabancı uzmanların ileri sürdükleri görüşlerin yerinde uygulanışını görmek için birçok Türk eğitimci ve eğitim yöneticisi de ABD'ye inceleme gezilerine gitmişlerdir. Bu trafik sonucu ülkeye yeni kavramlar ve projeler getirilmiştir. “Program geliştirme”, “beslenme eğitimi”, “deneme lisesi” ve “fen lisesi” bunlardan bazılarıdır. Bu projeler ABD eğitim sisteminin Türkiye'ye taşınmasına neden olmuştur. Türkiye'de ABD modelinde açılan deneme okullarına örnek olarak ise ortaöğretimde yabancı dilde eğitim veren Maarif Kolejleri, yükseköğretimde Atatürk ve Orta Doğu Teknik Üniversiteleri verilebilir. Görüyoruz ki DP'nin eğitim politikası Türk Eğitim Sisteminin kuruluş dönemindeki eğitim politikası olma özelliğini tamamen yitirmiş, ABD etkisinde yeniden şekillendirilmiştir.

DP, ayrıca mesleki ve teknik eğitime de ayrı bir önem vermiştir. Çünkü Türkiye, gelişen dünyaya ayak uydurmak zorundaydı. Özellikle sanayi ve tarım sektöründe ihtiyaç duyulan nitelikli elemanı yetiştirmek için yeni okullar açılmış, fakat ne yazık ki yeni açılan bu okulların teknik ve altyapı ihtiyaçlarının karşılanamaması öğrencilerin yeterli mesleki eğitimi alamadan mezun olmalarına neden olmuş ve bu durum mesleki ve teknik öğretimde büyük sıkıntıya yol açmıştır.

DP, öğretmen yetiştirme konusunda çalışmalar yapacağını belirtmesine rağmen görüyoruz ki bu hedefinden bir hayli uzak kalmıştır. DP'ye kadar öğretmen yetiştirme görevini yerine getiren Köy Enstitülerinin kapatılmasından sonra öğretmen okullarından istenilen sonuç alınamamıştır. Bu yüzden yeni yetişen ilkokul öğretmenlerinin sayısında azalma olmuştur. Ortaöğretim de ise DP öğretmen yetiştirmekte büyük sıkıntı çekmiştir. Eğitim Enstitüleri ve Yüksek Öğretmen Okulu açmasına rağmen ortaöğretimin öğretmen ihtiyacı karşılanamamıştır. Bu durum üzerine üniversitelerin fen ve edebiyat fakültelerinden mezun olanlar öğretmenliğe alınarak açık kapatılmaya çalışılmıştır. Ancak yeterli pedagojik eğitimleri olmayan üniversite mezunu öğretmenler istenilen verimi sağlayamamış ve eğitimin kalitesinin düşmesine neden olmuşlardır.

Çok partili hayata geçiş döneminde DP'ye en çok desteği öğretim üyelerinin verdiği ve iktidara gelince de bu iyi ilişkilerin devam ettiğini söyleyebiliriz. Bunun nedeni ise DP'nin iktidara gelmeden önce üniversite özerkliğini savunan demeçler vermiş olmasıdır, fakat bu durum ilerleyen dönemlerde DP'nin artık farklı bir politika izlemesi nedeniyle değişmiştir. Üniversitelere karşı bakış açısının değişmesi sonucunda DP, öğretim üyelerinin desteğini de kaybetmiştir ve DP'nin öğretim üyelerini karşısına almasında Tahkikat Komisyonu'nun oluşturulmasının etkisi büyüktür. İşte bu durum 27 Mayıs ihtilaline giden yolda önemli sebeplerden birini oluşturmuştur.

DP'nin üniversiteler ile fikir ayrılığına düşmesi DP'nin sonunu hazırlayan en önemli gelişmelerden biri olmuştur. Üniversiteyi kontrol altına almak için yapılan çalışmalar, aydınların muhalefet dozunu arttırmasına hatta DP'nin en büyük rakibi olan CHP'ye katılmalarına sebep olmuş, bu durum DP'ye güç kaybettirmiştir. Bunların devamında DP'nin üniversiteye kısıtlama getirmek istemesi üniversite öğrencileriyle de arasını açmıştır. Öğrencileri kontrol altında tutmak isteyen DP, bu konuda çok başarılı olamamış, Öğrenci Birlikleri CHP ile DP arasında çekişme konusu olmuştur ki bu bir ilktir. Üniversite öğrencilerinin arasındaki bölünmelerin temeli atılmıştır. Özellikle 1956 sonrası öğrenciler iktidar karşıtı pek çok gösteriler düzenlemişlerdir. DP belki de ihtilalin ilk belirtilerini gördüğü öğrenci olaylarını göz ardı ederek kendi sonunu hazırlamıştır. Hükümetin, iktidarının ilk yıllarında söyledikleri ile daha sonra uyguladıklarının farklı olması ortamı gerginleştirmiş ve hükümetin bu gerginlik karşısında çözümsüz kalışı ülke problemlerinin artmasına sebep olmuştur. Bütün

bunların sonucunda da 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahale ile DP yönetimine son verilmiştir.

Kısacası, DP eğitim politikalarının tarih süzgecinden geçirilerek genel bir değerlendirmesini yapmayı amaçlayan bu çalışmamı hazırladığım sırada istediğim kaynakların çoğuna ulaşamadığımı belirtmem gerekiyor. İncelediğimiz kaynaklardan elde ettiğimiz bilgilere göre DP dönemi eğitim sistemi araştırılmış ve sonuçta özetle Türkiye'ye özgü koşullara göre şekillendirilmiştir. DP'nin Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren uygulanan devrimci ve bağımsız Milli Eğitim anlayışını terk ederek eğitime farklı bir anlayış getirmeye çalıştığı görülmüştür. CHP döneminin halkçı eğitim politikasının yerini DP'nin popülist anlayışı almıştır. DP'nin uyguladığı bu popülist eğitim anlayışı Türk Eğitim Sisteminin her kademesinde etkili olmuş, bunun sonucu olarak da bu dönemde eğitim alanında daha çok duraklamalar yaşanmış, nihayetinde Türk Eğitim Sistemi ciddi yaralar almıştır.

KAYNAKÇA

Arşivler:

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Muamelat Kataloğu, Fon: 030. 10.- Yer: 25.141.4

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, belge no: 030.01.90.559.4.

Resmi Yayınlar:

Demokrat Parti Tüzük ve Programı, Ankara, 1946.

Devlet İstatistik Enstitüsü, Milli Eğitim Hareketleri 1942-1972, Ankara, Devlet İstatistik Matbaası, 1973.

Düstur, 3. Tertip, Cilt 33.

Düstur, 3. Tertip, Cilt 35.

Düstur, 3. Tertip, Cilt 42.

Milli Eğitim İstatistikleri (Örgün Eğitim), Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 1997.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 7. Devre, Cilt: 14.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8. Devre, Cilt: 3.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8. Devre, Cilt: 12.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 9. Devre, Cilt: 2.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 9. Devre, c. 6.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 9. Devre, c. 11.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 9. Devre, Cilt: 13.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 9. Devre, Cilt: 18.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 9. Devre, Cilt: 28

Gazeteler:

Akşam, 5 Kasım 1945.

Akşam, 8 Ocak 1946.

Akşam, 18 Şubat 1948.

Akşam, 19 Şubat 1948.
Akşam, 10 Haziran 1948.
Akşam, 28 Haziran 1948.
Akşam, 19 Aralık 1948.
Akşam, 1 Mart 1951.
Akşam, 9 Mart 1951.
Akşam, 11 Ağustos 1951.
Akşam, 26 Eylül 1951.
Akşam, 15 Mayıs 1954.
Akşam, 17 Mayıs 1954.
Cumhuriyet, 22 Ekim 1950.
Ulus, 18 Temmuz 1939.
Ulus, 8 Ekim 1946.
Ulus, 2 Mayıs 1947.
Ulus, 16 Mayıs 1950.
Ulus, 13 Ağustos 1950.
Ulus, 6 Şubat 1953.
Ulus, 15 Şubat 1953.
Ulus, 16 Şubat 1953.
Ulus, 18 Temmuz 1953.
Ulus, 9 Eylül 1956.
Ulus, 18 Mart 1957.
Ulus, 21 Mart 1957.
Vatan, 28 Temmuz 1946.
Vatan, 4 Mayıs 1951.
Vatan, 26 Mayıs 1952.
Vatan, 27 Kasım 1952.
Vatan, 20 Ocak 1953.
Zafer, 6 Ağustos 1949.
Zafer, 12 Ağustos, 1949.
Zafer, 22 Ağustos 1949.
Zafer, 1 Eylül 1949.

Zafer, 1 Mayıs 1950.
Zafer, 3 Mayıs 1950.
Zafer, 6 Mayıs 1950.
Zafer, 7 Mayıs 1950,
Zafer, 10 Mayıs 1950.
Zafer, 16 Mayıs 1950.
Zafer, 17 Mayıs 1950.
Zafer, 23 Mayıs 1950.
Zafer, 5 Haziran 1950
Zafer, 8 Haziran 1950.
Zafer, 27 Haziran 1950.
Zafer, 3 Ağustos 1950.
Zafer, 7 Ekim 1950.
Zafer, 9 Ocak 1951.
Zafer, 18 Ocak 1951.
Zafer, 12 Ağustos 1951.
Zafer, 31 Ağustos 1951.
Zafer, 23 Eylül 1952.
Zafer, 9 Ocak 1953.
Zafer, 13 Temmuz 1953.
Zafer, 18 Temmuz 1954.
Zafer, 4 Şubat 1955.
Zafer, 20 Mart 1955.
Zafer, 10 Aralık 1955.
Zafer, 16 Aralık 1955.
Zafer, 21 Kasım 1956.
Zafer, 18 Kasım 1958.
Zafer, 29 Ekim 1959.
Zafer, 20 Kasım 1959.

Kitaplar:

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, c. 2, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1997.

AHMAD, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, Hil Yayıncılık, İstanbul, 1996.

AKGÜN, Seçil, “*Tevhid-i Tedrisat*”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.

AKSOY, Cahide (İleri), *Babam Tevfik İleri Konuşmaları ve Görüşleri*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1977.

ALBAYRAK, Mustafa, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004.

Altıncı Maarif Şûrası, *Çalışma Esasları, Komisyon Raporları, Konuşmalar*, MEB, Ankara, 1957.

ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1980*, c. 1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1994.

AYDIN Mustafa, “*1939-1945 Savaş Kaosunda Türkiye: Görelî Özerklik- 2*”, *Türk Dış Politikası: 1919-1980*, (Ed: Baskın Oran), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

AYHAN, Halis, *Türkiye’de Din Eğitimi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

BAŞAR, Erdoğan, *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2004.

Başbakan Adnan Menderes’in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi, Adnan Menderes Üniversitesi Yayını, Aydın, 2012.

BAŞGÖZ, İlhan, *Türkiye’nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1995.

BEALS, Lester, *Rehberliğin Lüzumu Hakkında Rapor*, Maarif Basımevi, Ankara, 1956.

Beşinci Milli Eğitim Şurası, *Çalışma Esasları, Komisyon Raporları, Konuşmalar*, MEB, İstanbul, 1954.

BİLA, Hikmet, *CHP 1919-1999*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999.

BİNBAŞIOĞLU, Cavit, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi*, Tekışık Yayınları, Ankara, 1999.

CİCİOĞLU, Hasan, *Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1985.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, c. 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

ÇAVDAR, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Kitabevi, Ankara, 1999.

ÇİZMELİ, Şevket, *Menderes Demokrasi Yıldızı?*, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2007.

DAĞLI, Nuran- AKTÜRK, Belma, *Hükümetler ve Programları (1920–1960)*, c. 1, Ankara, 1988.

DICKERMAN, Watson, *Türkiye’de Halk Eğitimi Hakkında Rapor*, Maarif Vekâleti Yayınları, Ankara, 1956.

DİNÇER, Nahit, *1913’ten Bugüne İmam-Hatip Okulları Meselesi*, Yağmur Yayınları, İstanbul, 1974.

DURSUN, Davut, *Demokrasi Sorunu ve Türkiye’de Demokrasi*, Şehir Yayınları, İstanbul, 2001.

EKİNCİ, Necdet, *Türkiye’de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997.

EKİNCİ, Necdet, *II. Dünya Savaşı’ndan Sonra Türkiye’de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997,

EROĞUL, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.

ERGÜN, Mustafa, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yayınları, Ankara, 1997.

FREDERİCK, W. Frey, “Arms and the Man in Turkish Politics”, *Land Reborn*, 1960.

GEDİKOĞLU, Şevket, *Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri*, İş Mat. , Ankara, 1971.

GEDİKOĞLU, Şevket, *Kemalist Eğitim İlkeleri Uygulamalar*, Çağdaş yayınlar, İstanbul, 1978.

GOLOĞLU, Mahmut, *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, Goloğlu Yayınları, Ankara, 1974.

GÜNEŞ, Muharrem- GÜNEŞ, Hasan, *Türkiye’de Eğitim Politikaları ve Sivil Toplum*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005.

GÜVEN, İsmail, *Türkiye’de Devlet, Eğitim ve İdeoloji*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2000.

GÜVEN, İsmail, *Türk Eğitim Tarihi*, Natürel Yayınları, Ankara, 2010.

İNAN, Afet, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1959.

KAÇMAZOĞLU, Bayram, *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1988.

KAPLAN, İsmail, *Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

KARATEPE, Şükrü, *Tek Parti Dönemi*, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 1993.

KARPAT, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967.

KATOĞLU, Murat, “Cumhuriyet Türkiye’inde Eğitim, Kültür ve Sanat” *Türkiye Tarihi* c. 4, Cem Yayınevi. İstanbul, 2002.

KAYA, Yahya Kemal, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1984.

KOÇ, Nizamettin, *Üniversite Eğitimimiz*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 1996.

KOÇ, Şükrü, *Emperyalizm ve Eğitimde Yabancılaşma*, Güven Matbaası, Ankara, 1970.

KODAMAN, Bayram, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

KORKUT, Hüseyin, *Sorgulanan Yükseköğretim*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2002.

LEWİS, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991.

MAASKE, Roben J. , *Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Hakkında Rapor*, Maarif Basımevi, Ankara, 1956,

Milli Eğitim Şuraları (1921-2006), Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 2006.

OĞUZ, Orhan, “Akademiler”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.

OKUDAN, İskender, *Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, Ankara, 2006.

ORAN, Baskın, *Türk Dış politikası*, c.1, 1919-1980, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

ÖZ, Feyzi, “Okul Öncesi Eğitim”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.

ÖZKAN, Salih, *Türk Eğitim Tarihi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008.

ÖZTÜRK, Adil Adnan, *Türkiye’de Modern Eğitimin Gelişimi ve Aydın İli*, Aydın Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Cumhuriyet’in 75. Yılı Kültür Eserleri Dizisi: 2, Aydın, 1999.

SAKAOĞLU, Necdet, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

SAKAOĞLU, Necdet, *Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.

TEKELİ, İlhan, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c. 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

TOKER, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları (1944-1973) Demokrat Parti’nin Altın Yılları (1950-1954)*, Bilgi yayınevi, İstanbul, 1991.

TONGUÇ, İsmail Hakkı, *İlköğretim Kavramı*, Piramit Yayıncılık, Ankara, 2004.

TORUN, Esman, *II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye’de Kültürel Değişimler -İç ve Dış Etkenler- (1945-1960)*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2006.

TURAN, Kemal, “Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları*, s. 129, İstanbul, 1996.

TÜRKOĞLU, Pakize, *Tonguç ve Enstitüleri*, Yapı ve Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir, *Atatürk ve Harf Devrimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

WOFFORD, Kate Vixon, *Türkiye Köy İlkokulları Hakkında Rapor*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1952.

YAMANER, Şerafettin, *Atatürkçü Düşüncede Ulusal Eğitim*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1999.

YİĞİT, Ali Ata, *İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası (1938-1950)*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992.

YÜCEL, Hasan Ali, *Türkiye’de Ortaöğretim*, İstanbul, 1938.

ZÜRCHER, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

Makaleler:

AKGÜN Seçil, “Tevhid-i Tedrisat”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.

AYSAL, Necdet, Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s. 35-36, Ankara, 2005.

BORAN, Abdurrahman, “Cumhuriyet Döneminde Eğitimde Meydana Gelen Gelişmeler”, *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 9, Kayseri, 2000.

ÇELİK, Meryem - GÜNDOĞDU Kerim, “Türkiye’de Okulöncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi”, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 16, 2007.

ÇOTUKSÖKEN, Yusuf, “Atatürk’ün Dil Devrimi ve Sonrası”, Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil-Kültür-Eğitim, *Gazi Üniversitesinin 80. Yıl Armağanı*, Ankara, 2007.

DEMİRTAŞ, Bahattin, “Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, c. 1, s. 2, 2008.

DERMAN, Meral Taner - BAŞAL Handan Asude, “Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretimde Niceliksel ve Niteliksel Gelişmeler” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 3, s. 11, 2010.

DOĞAN, Hıfzı, “Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim Programlarının Şekillenmesinde Etkili Olan Görüşler”, *75 Yılda Eğitim*, Ed. Fatma Gök, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1999.

DÖNMEZ, Cengiz, “Atatürk’ün Eğitim ile İlgili Görüş ve Uygulamalarına Toplu Bir Bakış”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 7, s. 1, 2006.

ERDEM, Ali Rıza, “Türkiye’de Yükseköğretim ve Değişimi”, *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, c. 4, s. 2, 2004.

ERGÜN, Mustafa, Türk Eğitim Sisteminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, s. 17, Ankara.

GÖK, Fatma, “75 Yılda İnsan Yetiştirme Eğitim ve Devlet”, *İş Bankası Kültür Yayınları*, Tarih Vakfı, İstanbul, 1999.

GÜLERYÜZ, Ali, “Milli Eğitim Şuralarından, İlköğretim Alanında Kabul Edilen İlkeler ve Modellerin Mukayesesi ve Uygulamaya Aktarılış Biçimi”, *Atatürk İlkeleri Işığında Türk Eğitim Sistemi, (Tübitak Bilimsel Toplantısı 18-20 Kasım 1981)*, Ankara, 1982.

İPEK, Aydın, “Türkiye’de Din Eğitimi ve İmam-Hatip Okulları”, *Abece*, s. 71, 1992.

KARAKÖK, Tunay, “Menderes Döneminde Türkiye’de Eğitim (1950-1960)”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, c. 1, s. 2, Zonguldak, 2011.

KARTAL, Sadık, “Toplum Kalkınmasında Farklı Bir Eğitim Kurumu: Köy Enstitüleri”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 4, s 1, Mersin, 2008.

KILIÇ, Murat, “Tek Parti Dönemi’nde Milliyetçilik ve CHP’nin Yedinci Büyük Kurultayı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Dergisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, c. 12, s. 24, İzmir, 2012,

KORKUT, Hüseyin, “Türkiye’de Üniversiteler için Model Arayışı”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, c. 23, s. 1, 1990.

NAL, Sabahattin, “Demokrat Parti’nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, c. 60 s. 3, 2005.

NAMAL, Yücel, Türkiye’de 1933–1950 Yılları Arasında Yükseköğretime Yabancı Bilim Adamlarının Katkıları, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, c. 1, s. 2, Nisan, 2011.

OĞUZ, Orhan, “Akademiler”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.

ORTAŞ, İbrahim, “Ülkemizin kaçırdığı en büyük eğitim projesi: Köy enstitüleri”, *Pivolka*, s. 17, 2005.

ÖZ, Feyzi, “Okul Öncesi Eğitim”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.

ÖZDEMİR, Yusuf- AKTAŞ, Elif, “Halkevleri (1932’den 1951’e Kadar)”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, s. 45, Erzurum, 2011.

SAKAOĞLU, Necdet, “Milli Eğitim Bakanlığı’nın Merkez Örgütü”, *75 Yılda Eğitim*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1999.

ŞİMŞEK, Eyüp, Çok Partili Dönemde Yeniden Din Eğitimi Ve Öğretimine Dönüş Süreci (1946-1960), *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, s. 49, Erzurum, 2013.

Tezler:

CEYLAN, Süleyman, Demokrat Parti Dönemi Üniversite Eğitimi (1950-1960), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, İzmir, 2008.

EKİZCELİ, Ayşegül, Yabancı Uzmanların Türk Eğitim Sistemi Hakkında Verdikleri Raporlar (1924–1960) Üzerine Bir Analiz, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Van, 2006.

KILIÇ, Emre, Demokrat Parti Döneminde Milli Eğitim Politikası (1950-1960), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eskişehir, 2008.

ÖZTÜRK, Adil Adnan, Türkiye’de Milli Eğitimdeki Gelişmeler (1950-1960), (Basılmamış Doktora Tezi) *Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, İzmir 1997.

ŞAHİN, İsmail, Demokrat Parti Hükümetleri Dönemindeki Eğitim-Kültür Politikaları (1950–1960), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kayseri, 1998.

TANGÜLÜ, Zafer, Demokrat Parti Dönemi’nin İlköğretim Politikaları (1950-1960), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Elazığ, 2008.

YÜCE, Caner, Demokrat Partinin Eğitim Politikası ve Cumhuriyet Halk

Partisinin Muhalefeti, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Afyonkarahisar, 2008.

İnternet Kaynakları:

“Atatürk’ün Eğitim ve Üniversitelere Bakış Açısı”

<http://atam.gov.tr/ataturkun-egitim-ve-universitelere-bakis-acisi/>

“1954 Yılı Seçim Sonuçları”

http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=2.

“Yüksek Öğretimde Reformlar”,

<http://80.251.40.59/education.ankara.edu.tr/aksoy/ere/scataltepe.doc>.

http://www.egitim.aku.edu.tr/m_arslan.htm.

“Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde I. Milli Eğitim Şûrası (17-23 Temmuz 1939) ve Uygulamaları”

http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_I_milliegitim_surasi.pdf.

“Cumhuriyet Döneminde Eğitim Tarihinde II. Milli Eğitim Şûrası (15-21 Şubat 1943) ve Uygulamaları”

http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_II_milliegitim_surasi.pdf.

“Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde III. Milli Eğitim Şûrası ve Uygulamaları (2-10 Aralık 1946)”

http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_III.milliegitim_surasi_ve_uygulamalari.pdf.

“Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde VI. Milli Eğitim Şûrası ve uygulamaları (18-23 Mart 1957)”

http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_VI_milliegitim_surasi.pdf.

“Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde V. Milli Eğitim Şûrası ve Uygulamaları (5-14 Şubat 1953)”

http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_V_milliegitim_surasi.pdf.

“Her Yönüyle Tevfik İleri, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*”

http://ktp.isam.org.tr/pdfdrg/D045119/1995/1995_USTUNY.pdf.

“Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Üniversite Reformları”

http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/160/korkut.htm

<http://koyenstituleri.de/uye/bin pl/berichte.pl>.
<http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/II11.pdf>
<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP11.htm>.
<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP14.htm>.
<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP15.htm>.
<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP16.htm>.
<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP17.htm>.
<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP20.htm>.
<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP21.htm>.
<http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/ataturk aras. 02.php>.
http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/06021848_3_sura.pdf.
http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/06021754_5_sura.pdf.
http://perweb.firat.edu.tr/personel/yayinlar/fua_35/35_65793.pdf.

EKLER

EK-2

Demokrat Parti'nin Seçimleri Kazanması

Zafer Gazetesi- 17 Mayıs 1950

EK-3

Millî Eğitim Bakanı Nuri Özsan'ın Vekâleti

Zafer Gazetesi-3 Ağustos 1950

**Millî Eğitim Bakanı
sıhhi sebeple çekildi**

**Tekel Bakanı Nuri Özsan'ın Millî
Eğitim Bakanlığına vekâlet edecek**

Avni Başman

Nuri Özsan

Millî Eğitim Bakanı Avni Başman sıhhi sebeplerden istifa etmiş, istifası kabul edilerek Millî Eğitim Bakanlığına Gümrük ve Tekel Bakan

kı Nuri Özsan'ın vekâlet etmesi kararlaştırılmıştır.

Avni Başman'ın istifa mektubu şudur:

"Pek muhterem Başbakanımız, Bundan yirmi gün kadar evvel şifahi arz etmiş olduğum gibi bir taraftan geçen yıl geçirdiğim ağır plörezinin uzviyetimde yaptığı sarıntı, diğer taraftan bir aydan fazla bir zamandanberi inatla devam eden uykusuzluk yüzünden sinirle-

★ (Devamı Sa. 8 Sü: 5 de)

mukabil
f edivor

EK-7

Ortaokullarda Din Eğitimi Kararı

Zafer Gazetesi-14 Eylül 1956

ki Menderes'e telgrafı
İsmail H. (Hırs) — Çukurova
Baskınları sonucu da Tarih
in bütün Ege bölgesinde ge
niz papir destekleme müba
yasına girenin istifade
konusunda büyük bir ehemmiyet
(Sana Sa. 4 S. 3 de)

Başbakanlık Mektebi Vekili Dr. Seebahn ile Mektebi
Vekili Arif Demirel ve Vali Gökay bir arada

Ortaokullarda din tedrisine dair kararname neşredildi

Maarif Vekâleti tarafından hazırlanacak olan din ders-
leri program ve müfredatında, İslâmîliğin iman, ibadet
ve ahlâka müteallik esasları yer alacak

Ortaokullarda okutulacak din
derslerine dair kararname bu
günde Resmi Gazete'de yayı
lanmıştır.
Maarif Vekâletinde toplanan

vekil komitesi bu hususta ha
zırladığı raporu devletimize
Resmî ortaokullarda bunlara
muadil diğer okullarda Türkçe
(Sana Sa. 4 S. 7 de)

İmar ve
istimlak

Bir taci
mahkûn

Millet Kurumu
bakanı emrinde
rinalı Belediye

EK-8

Ortaokullarda Din Eğitimi

Ulus Gazetesi-9 Eylül 1956

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : ZEHRA TAŞDÖVEN
Doğum Yeri ve Tarihi : SOMA-1984

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Ege Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar : (2008-2012) Selçuk Belediye Spor Efes
Dershanesi,
Tarih-Sosyal Bilgiler Öğretmenliği
(2012- devam etmekte) Türk Hava Kurumu
Üniversitesi, İzmir Havacılık Meslek Yüksek
Okulu,
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Okutmanı

İletişim

e-posta Adresi : zehratasdoven@hotmail.com

Tarih : EYLÜL- 2013